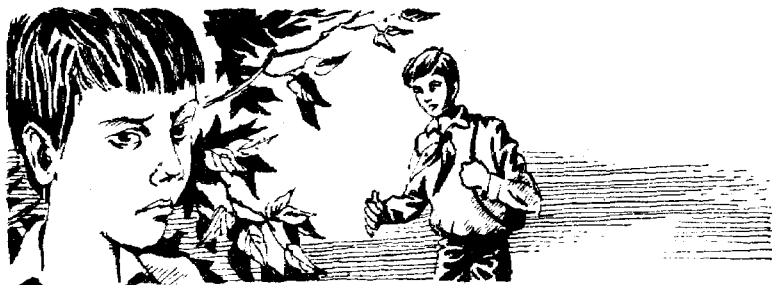

ФАРҲОД МУСАЖОНОВ

Орзуга айб йўқ

Қисса

ОРЗУГА АЙБ ЙЎК

Қуёш ҳали чиқмаган, уфқ энди оқара бошлаган пайт. Бутун борлиқда осойишталик, сокинлик ҳукмрон. Шахар ширин уйқуда. Кўхна Тошкентнинг эски шаҳридаги камқатнов, эгри-бугри кўчалар бўйлаб Сайфи югурганча кетяпти. У гайрати жўшиб, ҳаприқиб, ошиб-тошиб олға ошиқади. Чехраси ёруғ, кўзлари порлайди. Мана, у кенг кўчага бурилди. Яна озгина юриб ҳашаматли участканинг олдида тўхтади. Нафасини ростлаб улгурмасдан зарб билан эшикни тақиллатди.

Кенг, нақшдор айвондаги каравотда пишиллаб ухлаб ётган Тўлаган чўчиб уйғонди, бошини кўтариб, деворда осиглиқ турган соатга қаради, олтидан ўн минут ўтибди. У туришига шайланиб тирсагига таянган эди ҳамки, ичкари уйдан бувиси Холпошша хола чиқиб қолди. Карахт ўтирган Тўлаган сўз тополмай бақрайганича бувисига тикилди.

— Ҳозир,— деди Холпошша хола эшик томон кетар экан, йўлаккай набирасига юзланди,— қаллайи сахарлаб ким келдийкин? Тўлагач, билмасам, дегандек елкасини қисди.

Кампир бориб эшикни очди. Остонада Сайфи турарди.

— Ассалому алайкум, хола,— деди у.

— Ваалайкум ассалом.— Холпошша хола ғира-ширада Сайфини зўрға таниди. Хунук хабар эшитишдан чўчибми, очиқ сўрагани юраги дов бермади, савол назари билан Сайфига қаради.

— Тўлаган уйдами?— нафасини ростлаб улгурмаган Сайфи хансираб сўради.

— Нимаиди?!

— Ўзим...

— Ваҳиманг ҳам бор бўлсин, Сайфижон...— Холпошша хола кўйлагининг ёкасига тупурди.— Одамнинг ўтакасини ёриб юбординг-ку. Тинчликми, ишқилиб?

— Тинчлик. Тўлаганда ишям бор

— Э, сен нуқул ховликқанинг ховликқан қирра қол. Ўртоғи ҳали ухлаб ётибди.

Сайфи Холпошша холанинг ортидан ховлига кирди. Айвондаги каравотда Тўлаган оёқларини осилтириб ўтирарди. Унинг семиз бакалоқ гавдаси худди ошпоқ парёстникка ўхшарди. Сайфи унга ништов билан яқинлашди.

— Жуда уйқучисан-да! — деди сал калака килиб. — Тур!

Тўлаган кўзларини ниқалаб тингиди:

Нима килиб юрибсан шу пайтда?!

Камшир алтанималарни чулдираб айвонга чиқди. бөлаларининг ўзлари билан ўзлари овора эканликларини кўриб кўл силтади-да, уйга йўл олди.

— Гашир, — деди Тўлаган, — нима бўлди?

Сайфи хавотирланиб Холпошша холанинг кетишини кузатиб турди, кейин, гапини энди ҳеч ким эшитмаслигига ишонч ҳосил қилгач, сирли овозда ўртоғининг қулоғига шивирлади:

Биласанми, кечаси билан ухламай чиқдим.

— Шуни айтгани атай саҳарлаб югуриб келдингми? — бўрсилдоқ лабларини осилтириб сўради Тўлаган.

— Э, эшитсанг думалаб тушасан.

— Бўпти, айт.

— Олдин яхшилаб уйғон, кейин айтаман. Жудаям зарур гап. Сенинг эса ҳали уйқунг чала!

— Қанақа уйқу, юрагимни ёрай дединг-ку. Бўпти, кўп поз килмай, айт.

— Агар қўшилсанг айтаман.

— Олдин айт, нималигини билмасдан туриб қандай қилиб қўшиламан дейман.

— Бўпти эшит! — Сайфи яна бир бор Холпошша хола кириб кетган уйга қараб қўйди, кейин кўзларини чақчайтприб, бир оз тантанавор овозда эълон қилди, — уйда киностудия очмоқчи-ман!

Нима учундир Тўлаган, Сайфи ўйлаганича, севинчдан иргиб ўршидан туриб кетмади, «қойил», деб бақирмади. Аксинча, ҳафсаласи пир бўлиб яна ўрнига чўзилди, тескари ўгирилиб, устига чойшаб тортди. Энасиси қотиб тўнғиллади:

— Бекорга уйқумни бузибсан, маза қилиб ухлаб ётган эдим.

— Нима, қўшилмайсанми? — ҳайрон бўлди Сайфи.

— Киностудия эмиш! Толган гапини-чи! — Қикирлаб кулди Тўлаган.

Сайфи унинг елкасидан силтаб тортиб, ўзига ўгирди.

— Менга қара, олдин эшит, бўлмаса кейин ачиниб юрасан, — деди кизишиб.

— Қўйсанг-чи, уйда ҳам киностудия очиб бўларканми?

— Жуда ҳам бўлади-да! Нима, битта қиз болачалик бўлолмайми? Манавини ўки! — Сайфи дўпписининг тагидан буклоғлиқ пионерлар газетасини олиб ўртоғига узатди. — Қўшнинг Гулмирани кино суратга олгани учун мақтаб чиқишибди.

Тўлаган газетани олиб Гулмира ҳақидаги ёзилган мақолага кўз югуртирди. Мақолада Гулмира суратга олган фильм киноҳаваскорлар конкурсида учта совриндан бирига сазовор бўлгани

маълум қилинган эди. Тўлаганининг унга ҳаваси келди. Бало экан Гулмира. Шундай ажойиб ҳунарни ўрганибди-ю, бир оғиз айтмабди-я! Қани энди Тўлаган ҳам бирор иш кўрсатса-да, уни ҳам газетада мақтаб чиқишса.

— Гулмира пионерлар саройига қатнайди-да. Сен бўлсанг уйда киностудия очмоқчисан. Ё биз ҳам тўгаракка ёзиламизми?

— Э... тўгаракни қўй,— афтини буриштирди Сайфи.— ўзинг бир ойда ўрганадиган нарсани у ерда бир йилда зўрга ўргатишади. Кейин қўлчиликнинг орасида кўзга кўриниши қийин, итнинг кейинги оёғи бўлиб юраверасан. Биз эса сен билан донг таратамиз, Гулмира демаганларни ярим йўлда қолдириб кетишимиз керак.

Бу фикр Тўлаганга ёқиб тушди, у ютиниб сўради:

— Қандай қилиб?

— Икковлашиб пул йиғамиз-да, битта киноаппарат сотиб оламиз,— ҳовлиқиб давом этди Сайфи,— киноаппарат билан инструкциясини ҳам қўшиб согади. Ана ўшани синчиклаб ўқиб бир ойга қолар-қолмас кино олишни ўрганамиз. Ана иннай-кейин...

Сайфи ғайрати ичига сиғмай айвонда уёқдан-буёққа юра бошлади. Унинг кўзлари порлар эди.

— Гапир,— қистади Тўлаган.

— Ана иннайкейин...— Сайфи хаёл оғушида парвоз этарди,— хар хил киноларни роса суратга олаверамиз. Асосий ролларни сенга ўйнаттираман.

— Менга?

— Сенга! Нега деганда сенинг башаранг жуда кинопоб! Кинога сеникига ўхшаган катта башаралар кетади! Кўз, қулоқ, бурун, оғиз— ҳаммаси йирик бўлиши керак.

— Сен қаёқдан биласан бунини?

Сайфи ўртоғининг саволини мутлақо эътиборсиз қолдирди ва бирдан Тўлаганининг бурнига узоқ тикилиб қолди. Тўлаган ўнғайсизланди.

— Намунча тикилиб қолдинг?

— Вей, сен ҳеч ўз бурнингни кўрганмисан?

— Нимаиди?

— Кўрганмисан, йўқми?

— Бурнимга нима қилибди?— Тўлаган хавотирланиб бурнини ушлаб кўрди.

— Шунақасан, ҳеч нарсанинг кадрига етмайсан,— дўқ урди Сайфи,— ахир, бу бурун эмас, хазина-ку! Бунақа бурун билан машҳур артист бўлиб кетишинг ҳеч гап эмас!

Тўлаган ўртоғининг гапларига маҳлиё бўлиб ашқайиб қолди. Кейин ўзига келиб:

— Шунақа дейсан-ку, пулни қаёқдан оламиз киноаппаратга?— деб сўради.

— Топамиз, ўртоқ артист. Ҳаммаси ўйлаб қўйилган. Пухта ўйланган.

Сайфи ўртоғининг елкасидан қучиб дастга, ҳовлига олиб тушди.

Кейин атрофга олазарак бўлиб қараб қўйди-да, Тўлаганинг қулогига бир нарсалар деб шивирлади. Тўлаган иккиланди.

— Ҳар кунни уйдан нима деб чиқиб кетаман, ахир ҳозир ўқиш пайти бўлмаса?

— Буниям ўйлаб қўйганман. Пионерлар саройидаги ашула тўгарагига ёзилдим, дейсан.

Тўлаган довдираб қолди.

— Бувимларни алдайманми?

— Буни нимаси алдоқчилик?— кўзларини олайтирди Сайфи.— санъатга ўзимизни урсак ёмонми?

Тўлаган худди гуноҳ қилиб қўйгандек ийманди.

— Санъатга ўзимизни урсак, яхшику-я...

— Ё биз бувингни алдаб ўғирлик қилмоқчимизми?— ўртоғига гапини тугатишга имконият бермади Сайфи,— бир кунмас бир кун олган киноимизни шу ҳовлига опкелиб, қўни-қўшнилари, таниш-билишларни йиғиб қўйиб берсак бувинг қанчалик хурсанд бўладилар! Бошлари осмонга етади!

Тўлаган ўша бахтиёр дамларни кўз ўнгига келтириб паришон-хотир жилмайди.

— Шунинг учун.— Сайфининг шанғиллаган овози уни яна ўзига келтирди.— шунинг учун бугундан бошлаб ҳар хил ашулаларни ни айтиб бувингни бошларини қотиравер. Ҳа, десалар, ашула тўгарагига ёзилиб келдим, энди ҳар кунни қатнайман, умримни санъатга бағишлашга қарор қилдим, дейсан.

Тўлаган Сайфининг устомонлигига қойил қилиб анграйганича тураверди. Аммо ҳали бир қарорга келмагани учун жавоб бермади.

— Уқдингми?

— Ашула билмайман-да,— деди бўшашиб Тўлаган.

— Наҳотки, битгаям ашула билмасанг?— жигибийрони чиқиб сўради Сайфи.

Тўлаган овоз чиқаргани кўрқиб «йўқ» дегандек бош чайқади.

— Чала-чулпа ҳам билмайсанми? Уч-тўрт сатр, зиғирча бўлса ҳам майли,— хуружни кўчайтирди Сайфи.

— Чала-чулпа биламан.

— Уф, бор экансан-ку,— енгил тортиб хўрсинди Сайфи,— бўпти-да, билсанг, қайтараверсан.

Сайфи иш битди дегандек қўлларини бир-бирига ишқади. Лекин Тўлаган ҳамон хомуш эди, у ўртоғини хафа қилиб қўйишдан чўчигандек кўрка-писа гапирди.

— Биладиганларим унча яхши эмас-да, ҳаммаси катталарнинг ашуласи...

— У нима деганинг?

— Мана ўзинг эшитиб кўр,— Тўлаган томоқ қириб олиб ашулани бошлади:

— Айлама, айлама, айлаганим бор.

Қизларнинг ичида таплаганим бор...

Сайфи қўли билан шартга Тўлаганинг оғзини беркитди:

— Эй, миянг борми ўзингни! Ғирт аҳмоқ экансан-ку! Ҳеч вақт тўғарақда ҳам шунақа ашула айтишадими, хомкалла! Тўғарақда партия, комсомол, бахтиёр болалик ҳақидаги қўшиқларни ўргатишади. Шунақасидан тошгин!

Тўлаган «маъқул» дегандек бош силкиди.

— Нега охиригача ўйламасдан бош силкийверасан. Унақа қўшиқларни қаердан оласан, шуни ўйлаб кўрдингми?

Тўлаган гуноҳ устида қўлга тушгандек кўзларини иришратиб ёрга тикилди.

— Кутубхонага борсанг, «Бахтиёр авлод қўшиқлари» деган тўплам бор. Ўшани оласан. Шу бу йил чиққан, тағин эскисини, урушдан олдин чиққанини онкелиб ўтирма.

Тўлаган «хўп» дегандек бош силкиди.

— Ишқилиб лалайиб ишнинг пачавасини чиқариб қўйма,— деди Сайфи.— Бўпти, энди мен кетдим. Ҳаммасини тушундинг-а?

Тўлаган яна бош силкиди-да, тушундим шекилли, деди.

— Демак келишдик, эргага қаерда учрашишимизни биласан-а?!

Сайфининг хуружидан ҳали тўла-тўқис эс-хушини йиғиб олмаган Тўлаган яна бош силкиди.

— Э, тилинг борми ўзи ё соқовмисан?

— Бор тилим. Бўпти эртагача.

— Бу бошқа гап. Тетик бўл, ошна, олдинда бизни зўр ишлар кутяпти! Кутубхонага бориб келиш эсингдан чиқмасин!

Сайфи югуриб чиқиб кетди.

Тўлаган ўртоғининг кетидан бирпас қараб қолди. Кейин боши қотиб уйга кирди. Ширин хаёллар оғушида кайф суриб ўтирди. Кейин... Меҳмонхонанинг бурчагида ёнлари жимжима тошойна бор эди. Тўлаган тошойнага яқинлашди. Калласини уёқ-буёққа айлан-тириб бурнини ҳар тарафдан томоша қилди. Қизиқ нега Сайфи унинг бурнини «хазина» деди, оддий пучуқ бурун-ку! Лекин бир балоси бордирки Сайфи мақтади, у бекорга гапирмайди. Тўлаган мамнун кайфиятда ойнадан узоқлашди.

«Ҳай, майли, энди нима бўлса ҳам Сайфи айтганини бошлаш керак,— қарор қилди у.— Нимани айтсамикин? Э, шунгайм бош қотириб ўтираманми?»

Тўлаган овозини баралла қўйиб «ашула» бошлади.

— До-ре! До-ре!— у борган сари авжга минарди. Қўшиқ китоби тошунча шу ҳам бўлаверади.

Қўшни хонадан ҳовлиқиб Холшошша хола чиқди.

— Ҳа, Тўлаган, нима бўлди, бирор еринг оғриянгими? — хавотирланиб сўради бувиси.

— Йўқ,— ажабланди Тўлаган.

— Нега бўлмаса дори-дори деб уйни бошингга кўтарянсан?

Тўлаган жилмайиб бувисига боқди.

— Дори деяётганим йўқ. До-ре деяпман — бу музыка ноталари. Ашула тўғарагига ёзилдим, эртадан бошлаб пионерлар саройига катнайман.

— Ашула тўғарагига ёзилдим?!— Холшошша хола хурсанд бўлиб кетиб набирасининг пешонасидан ўниб олди.— Вой ақлингдан

ўргулай, бўталоғим, жуда тўғри қилибсан. Аданга ўхшаб, инженер бўлиб туну кун ўтирасанми аллақандай чизма-чизиклар чизиб, рангинг чикмай? Ашулачи бўлсанг ҳам бўл, бўлмасанг ҳам бўл, бўталоғим. Ва-ха-хо-таралло қилиб юрганга нима етсин?!

Тўлаган қошларини чимириб сиполик билан бувисига танбех берди.

— Қолоқ фикрларни гапирманг! Артист бўлиш осон эмас. Ўқитувчимиз айтган, ким бўламан десанг ҳам яхши ўқиш, кўп меҳнат қилиш керак.

— Ҳа, меҳнат қилгин-да, бўталоғим. Овоз ашула айтган сари очилаверади.

Тўлаган хўрозга ўхшаб қичқиришда давом этди:

— До-ре, до-ре!

Бувиси унга далда берди.

— Айтавер, болам, айтавер. Жони дилим ашула. Айтавер, бўталоғим, эзиб-эзиб айтавер!

— Ҳалиям айтилман-ку,— Тўлаган тагин овозига зўр берди ва сал ўтмай чийиллаб қолди,— Ми-фа-ми! Ми! Ми! Ми!

Кампир бирпас набирасини қузатиб турди, кейин аҳволига раҳми келдими:

— Тўлаганжон, олдин нонушта қилиб оласанми, қувват бўлади!— деди.

Тўлаган ўртоғининг топшириғини қисман бўлса-да бажарган эди, айвонга чиқиб, нонушта қилгани ўтирди. Нонуштани музика садолари остида еганга нима етсин? Тўлаган туриб айвоннинг бурчагида турган яп-янги «Урал» радиоприёмнигининг қулоғини буради. «Ўзбек пахтакорлари бу йил ўтган минг тўққиз юз эллагинчи йилга нисбатан пахта ҳосилдорлигини бир ярим барабар оширишга аҳд қилганлар» — дикторнинг кучанган овози эшитилди. Тўлаган приёмникдан аллақандай куйни тутди-да, жойинга қайтиб ўтирди.

Шу пайт эшикдан Гулмира кириб келди.

— Ассалому алайкум, холажон.

— Ваалайкум ассалом, кела қол, доно кизим,— Холпошша хола Гулмирани бағрига босиб кўришди.

— Тинчликми, холажон, кимдир бақирдим, бизнинг— ховли-гача эшитилди-я!— деди Гулмира.

Холпошша хола энди жавоб бермоқчи эди, Тўлаган гапни буриб юборди:

— Намунча каникулда ҳам галстук тақиб юрмасанг?

— Алам қилсин, ҳамма сенга ўхшаган ёқавайронми?!— кулди Гулмира,— пионерлар саройига кетаётувдим.

— Ҳо, газетада мақтаб чиқишди, деб энди биздақаларни писанд ҳам қилмассан,— кесатди Тўлаган.

— Арзимабдими! Ҳаммани ҳам газетада мақтаб чиқавермайди,— Гулмира бировга сўзини берадиган кизлардан эмас эди.

Гапга Холпошша хола аралашди.

— Ҳеч нарсадан хабаринг йўқ, кизим. Тўлаган ашулачи бўлмоқчи.

— Ие, ие, муборак бўлсин,— расмана суюниб кетди Гулмира.— Яхши, маҳалламиздан ашулачи чиқадиган бўлибди. Тўгаракка ёзилдингми?

Тўлаган бир оз талвасага тушиб қолди.

— Ҳа, ёзилдим,— деди у, қараса гап чувалашиб кетадиган, юзига жиддий тус бериб ўрнидан турди.— Буви, менга халақит берманглар, репетиция қилишим керак.

Шундай деди-ю, зип этиб уйга кириб кетди. Зум ўтмай уйдан унинг «до-ре, до-ре» деб қичқиргани эшитилди.

Тўлаганнинг шошиб қочиб қолгани Гулмирада шубҳа уйғотди.

Холпошша хола жилмайиб Гулмирага боқди:

— Овозини тиниқлигини қара... Нафаси ширали набирамни!

— Булбулигўёнинг ўзи,— жилмайди Гулмира ҳам.

Сал мақтов эшитса дарров талтайиб кетарди Холпошша хола.

— Бувасига тортади шекилли, Тўлаганим. У киши гарчи қассоб бўлсалар ҳам, тўй-ҳашамларда ўртага тушиб ашула айтиб кета-верардилар. Овозлари шунақа жарангдор эдики, эшитганлар сел бўлиб кетарди. Қасд қилса Тўлаганимдан зўр хонанда чиқади.

— Ажаб эмас,— деди Гулмира ғалати овозда.

У анойилардан эмас эди. «Тўлаган бекорга ҳовлиқиб қолмади, бу ерда бир гап борга ўхшайди», деб ўйлаб қўйди у.

БУНИНГ НИМАСИ ТАШҚАЧИЛИК?

Эртасига эрталаб Сайфи яна олиб-югуриб эски шаҳар кўчаларидан борарди. У шунақа, шошгани-шошган. Мана ҳозир ҳам у эски шаҳардаги китоб магазинининг ёнига Тўлаган билан келишилган пайтдан ярим соатча олдин келди.

Нима қилибдир вақтни ўтказиш керак эди. Икки кадам юрса бозор, кириб айланиб чиқиши мумкин, аммо Сайфи вақтни бекорга ўтказадиганлардан эмасди. У дарров ўзига юмуш топди.

Китоб магазини бозорнинг оғзида жойлашган, деҳқонлар олиб келган ҳўл мева ва полиз экинларини аравадан шу ерга туширишар, кейин ҳаммол ёллаб бозорга олиб киришарди. Елкасига арқон ташлаб олган норғул ҳаммоллар қатта ва зил-замбил қопларни энгил орқалаб бозорга йўл олардилар. Эрталаб бўлгани учун бозорга келаётган араваларнинг кети узилмасди. Шалоғи чиққан эски эшакаравани Сайфи узоқдан пайқади. Айниқса унга эшак-аравада ўтирган чол аломат кўринди. У қаддини ғоз тутиб, атрофга қизиқиш билан аланглар, бозорга эмас, сайилга чиққан одамдек ҳис қиларди ўзини. Эшакарава шундоққина Сайфининг ёнига келиб тўхтади. Чол худди ёшлардек эпчиллик билан аравадан сакраб тушди, ҳамёнидан пул чиқариб аравакашга кира ҳақини тўлади, аравакаш иккита қопни ерга туширди, чол билан хайрлашиб орқасига қайтди.

Чол шошилмасдан белбоғидан носковогини олиб кафтига озгина тўқди-да, оғзига отди. Кўзларида севиңч ва қулги порлаб атрофга

мағрур боқди. Ростдан ҳам бозорга у наинки мол сотгани, хордиқ чиқаргани келганга ўхшарди. Ўзи котмадан келган, яноқлари кип-қизил, тетик ва хушхол одам эди.

Сайфи мундоқ қараса, қопларнинг йиртиқ жойидан қовунлар кўришиб турибди. У томоқ кириб бурро овозда чолга мурожаат этди.

— Ассалому алайкум, отахон!

Чол ялт этиб Сайфига қаради. Оғзининг таноби қочиб жилмайди, Сайфи билан икки қўллаб сўрашди.

— Ваалайкум ассалом. Мулло бўлинг, йигитнинг хўрози. Қалай, соғ-саломат юрибсизми?!

Чол устига-устак хушмуомала ҳам экан.

— Раҳмат, юрибмиз тирикчилик орқасидан,— Сайфи ҳам бўш келмади, чучмал муносабатни чўзиб ўтирмай шартга мақсадга ўта қолди.— Отахон, қовунларни бозорга олиб кирасизми?

— Ҳа-да, йигитти хўрози.

— Бўпти, бўлмаса одам қидириб овора бўлманг, ўзим элтиб бераман.

Чол Сайфига қараб қийқириб қулди.

— Умрингиздан барака топинг, йигитти хўрози. Аммо жуссангиз сал кичкинароқ экан, қовун оғир бўлади. Тагин майиб-пайиб бўлиб қолсангиз товонингизга қолиб ўтирмай.

Сайфи кип-қизариб кетди, лекин таслим бўлмади.

— Сиз жуссамга қараманг, отахон. Кичкина деманг бизни, кўтариб урамиз сизни, деган гапни эшитмаганмисиз?! Кичкина бўлсак ҳам ёмон чайирмиз. Бу ҳунарни кеча танлаганимиз йўқ. Бир йилдан ошди бозорда ҳаммоллик қилаётганимизга. Ҳа, суягимиз пишиб кетган.

Чол яна шарақлаб қулди.

— Э, омон бўлинг, аммо гапни ҳам олар экансиз. Мен сизнинг ўрнингизда бўлганимда ҳаммолликни йиғиштириб сайилларда, тўй-ҳашамларда аския айтардим. Ганимга ишонинг, бир йилга қолмай энг зўр аскиячини бир чўқинда қочирадиган бўлиб кетардингиз.

Чол шанғиллаб гапиргани, шарақлаб қулгани учун атрофга одамлар йиғила бошлашди, ҳамма илжайиб ўртадаги суҳбатни тингларди. Бу чолдан иш чиқмаслигини тушунди Сайфи, ҳа, бунга қизиқчилик бўлса бўлдига ўхшайди, қовун эмас, гап сотишга келган кўринади.

— Бўпти, отахон, бозорингизни берсин, бизга рухсат,— Сайфи чекинишга мажбур бўлди.

— Йўқ, йўқ,— деди чол ҳамон қизиқчилигини қўймай,— улфат деган унақа дарров қочиб қолмайди, бирпас сабр қиласиз, суҳбатимиз чала қолмасин ахир.

Қопларнинг оғзи тол навдасининг пўстлоғи билан боғланган экан. Чол шошмасдан биттасининг оғзини еча бошлади.

— Насиб қилса кейинчалик бир отамлашармиз, отахон,— Сайфи ҳам гапга чечан эди, ҳамма билан ўз тилини топиб сўзлашарди,— тирикчилик дегандек, мен ҳам ишимдан қолмай.

Чол Сайфининг сўзамоллигига койил қолиб яна шох ташлаб кулди. Кейин қолдан битта қовун олиб Сайфига узатди.

— Мана шунини мазасини татиб кўрасиз, йигитти хўрози.

Сайфи бирдан ўзгарди. Чол қурмагур қовуннинг илинжида менга илашяпти, деб ўйлабди шекилли. Сайфи қўлини кўксига қўйиб камоли одоб билан таъзим қилди:

— Ҳимматлари учун қуллуқ, отахон. Аммо маъзур тутадилар, камина текинни еб ўрганмаганлар.

— Қўлим қайтмасин, йигитти хўрози, хафа бўламан олмасангиз.

— Йўқ, — ўжарлик билан бош чайқади Сайфи.

Чол Сайфининг қайсарлигини сезиб эртиқча қистамай, юзига жиддий тус бериб гапни узокдан бошлади.

— Ман, йигитти хўрози, танти одамман, айниқса яхши гапни гадосиман. Шу десангиз, одам беласи борки бирор нарсага ишқибоз бўлади, биров ашулага, биров рақсга, биров ит уриштиришга, биров бедана асрашга. Мен қовунга ишқибозман. Ишонасизми, қовун демаганни бир кам ўттиз хил навини етиштирганман. Бир-биридан ширин. Айниқса шакарпалак билан чўтирининг олдига тушадигани йўқ, — чол яна жилмайди, — боя ит. хўроз уриштирадиганлар бўлади дедим. Мен, йигитти хўрози, бозорга қовун уриштиргани тушаман. Ҳа, кимники ширин чиқишга ўйнагани келаман. Пулдан кўра шу гаровда ютиб чиқсам бўлди менга. Ҳа, довруги керак менга, қовунимдан еб кўрган одам. қўлинг дард кўрмасин, деҳқон», деб дуо қилса бас менга!

Сайфининг юрагида беихтиёр бу серган ва хушчақчақ чолга меҳр уйғонди.

— Сиз сингари очик, ҳазилкаш одамлар мактагудек бўлса-ку бошим кўкка етади. Аммо татиб кўрсангиз тан берасиз менга, қовунларим тилни ёришига кафилман.

Сайфи бу гал чолнинг қўлини қайтаролмай қовунни олди. Чол барзангидек ҳаммол ёллаб қоллардан биттасини орқалатди, иккинчисини ўша ерда писта сотиб ўтирган кампирдан қараб туришни тайинлаб ҳаммолнинг кетидан бозорга йўл олди. У гўё беллашгани кураш майдонига тушаётган полвондек кадини фоз, ўзини мағрур тутиб одимларди.

Сайфи чолнинг ортидан бирпас қараб турди, кейин йўловчилардан соат сўради. Келишилган вақтдан ўн минут ўтибди. Аммо Тўлагандан дарак йўқ эди. Сайфининг хуноби оша бошлади. Наҳотки Тўлаган келмаса ёки баҳона тўқийлмади уйдан чиқиб кетолмаганмикин. Ё айниб қолдимикин? Хуллас, минг хил хаёлларга борди Сайфи. Лекин барибир яна бир оз кутишга қарор қилди. Тўлаган ўзи шунақа, ландовурроқ, бошқалар беш минутда борадиган жойга у лўмбиллаб бир соатда аранг етади.

Вақт ўтган сари Сайфи ўзини кўярга жой тополмай кўпроқ тиширчиларди.

Ниҳоят узокда Тўлаган кўринди. Сайфи унинг қаршисига отилди. Дўқ уришга ҳаракат қилса ҳам овозидан суюниб кетгани сезилиб турарди.

— Ҳа, намунча кеч қолмасанг?

Тўлаган кўққисдан берилган саволдан еал ўзини йўқотиб қўйди. Умуман у хатти-ҳаракатда ҳам, гапиришда ҳам ҳеч шошилмасди, оғирқарвон эди.

— Энди уйдан чиқиб кетай деб турганимда Гулмира кириб қолди. Пионерлар саройига борсанг, юр, бирга кетамиз дейди. Бувим кеча набирам ашула тўгарагига ёзилди деб мақтанган эдилар-да. Зўрга қутулдим йўлда бошқа жойга кириб ўтишим керак деб.

Сайфи кек сақлашни билмасди, бирпасда ўртоғининг гуноҳидан кечди.

— Бўпти, ўтган ишга салавот. Хўш, энди ишни бошлайлик.

— Қандай ишни?

— Пул топишни-да!

Тўлаган оғайнисига бақрайиб тикилди.

— Қанақа қилиб топамиз пулни?

— Ташкачилик қиламиз,— деди Сайфи дабдурустдан.

— Нима?— чўчиб тушди Тўлаган.

— Қўлида юк билан келаётган қари-қартангларга ёрдам берамиз. Ҳам уларни мушкултини осон қиламиз, ҳам ўзимиз чойчака ишлаймиз. Қарабанки, бир ой деганда киноаппаратли бўлиб оламиз.

Тўлаган орқасига тисарилди.

— Жиннимисан, қайси бет билан ташкачилик қиламиз?

— Нимаси ёмон экан буни. Биринчидан, пул топамиз, иккинчидан, чиниқамиз. Ўзингга бир қарагин, хамирга ўхшайсан. Юк ташисанг чайир бўлиб кетасан.

— Ким хамир?— хафа бўлди Тўлаган.

— Дарров қизишмагин-да, унақа.— ўртоғининг елкасига шапатилади Сайфи.— Оғзимдан чиқиб кетди... Чиниқасак ёмонми, демоқчиман. Ташкачилар энг бақувват одам бўлишади.

Тўлаган иккиланиб қолди. Шу пайт томдан тараша тушгандек Гулмира пайдо бўлди. Унинг ёнида қон-қора индамас дугонаси ҳам бор эди.

— Салом, Сайфи.— жилмайди Гулмира.

— Яхшимисан?— ўзини зўрлаб алик олди Сайфи.

— Нима қилиб турибсизлар бу ерда?

— Ўзимиз,— дўқ аралаш гапирди Сайфи,— сени нима ишинг бор?!

Гулмира Сайфининг дўқини писанд қилмади. Мазах аралаш кулиб деди.

— Намунча кўрелик қилмасанг?

— Ким кўрелик қияпти, биров билан нима ишинг бор деяпман? Биз сендан бу ерда нима қилиб ўралашиб юрибсан, деб сўраяпмизми?— деди Сайфи.

— Сўрай қол, мен пионерлар саройига кетаяпман,— хушҳоллик билан жавоб қилди Гулмира.

— Кетаётган бўлсанг, кетавер, йўлингдан қолма!— қўли билан йўлни кўрсатди Сайфи.

Гулмира бу гал ҳам ўзини тутди, чапанчасига шанғиллаб Сайфини қайириб ташлади.

— Вой-бў, намуноча сир сақламасаларинг, худди бирон нарса ихтиро қилаётган одамдек. Сени ким билмас экан, эски хаёлпараст-сан-ку! Нукул ҳовлиққанинг ҳовлиққан. Кетдик, Жамила.

Гулмира йўлга тушди, унинг орқасидан индамас дугонаси эргашди.

Сайфи шартта ўгирилиб Тўлаганга қаради:

— Бу қизда бир гап бор, кетингдан пойлаб келган.

— Шунақа шекилли.

— Э, бўпти,— Сайфи қўл силтади,— энди битта қиз боладан ҳам ҳадиксираб юрамизми? Ундан кўра ишни бошлаш керак.

Сайфи атрофга аланглади, унинг ҳаракатлари чаққон, оёғидан ўт чакнади. Кўп кутишга тўғри келмади. Узоқда биринчи «ўлжа» кўринди.

— Ана, битта кампир келяпти, қўлида тугуни бор. Қани, кимирла тезрок!

Ўртоғининг кутилмаганда қилган хуружидан ўзини йўқотиб қўйган Тўлаган довдираб қолди.

— Йўк, биринчи сен бошла, мен кейингисига борарман...Сен бунақа ишларга пишиқроқсан.

— Бунақа қилмагин-да, бор, дегандан кейин боргин-да!— ўртоғини кўз очиргани қўймай қистади Сайфи.

— Ўзинг бора қолгин,— Тўлаган ёлбориб ўртоғига қаради.— Айтяпман-ку, кейингисига албатта бораман.

— Эй, бунақада қачон пул йиғиб, қачон киноаппарат сотиб оламиз. Бор!— Сайфи Тўлаганнинг орқасидан итариб юборди.

Тўлаган туртки кучи билан тугун кўтарган кампирга урилиб кетай деди, аранг ўзини тўхташиб қолди. Орқасига, Сайфига бир қараб олиб кампирга юзланди.

— Бувижон, тугунингизни менга бера қолинг, кўтаришиб юбораман.

Кампир ялт этиб Тўлаганга қаради, суюниб кетганидан жилмайди.

— Вой, айланай сендан, болам, кўтара қол. Қўлларим толиб, узилиб тушай деди-я. Тромбой тўхтайдиган жойгача обориб қўйсанг, бўлди, болам.

Тўлаган кампирнинг қўлидан юкини олди. Кампир алланарсаларни жавраб йўл бошлади. Тугунни аранг кўтариб кетаётган Тўлаган одамларга туртиниб-суртиниб унинг кетидан эргашди.

Гулмира узоққа бормади, болаларнинг кўзини шамғалат қилиб, кўчанинг қаршисидаги дорихонага кирди, қоп-қора, индамас дугонаси билан деразадан болаларнинг хатти-ҳаракатларини кузатиб турди. Тўлаганнинг юк кўтариб кетаётганини кўриб Жамилага қаради. У «тушунарли» дегандек бош силкиб қўйди.

Гулмира ўйланиб қолди. Кейин миясига яхши фикр келди жилмайди. Ҳа, у қарор қабул қилганди. Аммо қандай қарор, бу фақат унинг ўзига маълум эди.

Ёлғиз қолган Сайфи атрофга аланглаб бирпас турди. Бирдан узоқдан икки пақир олма кўтариб келаётган баланд бўйли, аммо ёши анчага бориб қолган аёлни кўриб қолди. Югуриб унга яқинлашди.

— Ассалому алайкум, холажон.

— Нима?— қулоғи оғирроқ бўлгани учун яхши эшитмади аёл.
— Ассалому алайкум, деяпман.
— Ваалайкум,— дағаллик билан жавоб килди аёл.
— Холажон, челагингизни кўтаришга ёрдамлашиб юборайми?!
— Нима?! Тур нари, безори! Бозорда сендақаларни кўпини кўрганман. Ёрдам эмиш. Ўзим ҳали отдекман!— йўғон овозда дўриллаб гапирди аёл.

Сайфи кўрқиб ўзини четга олди. Аёл гурс-гурс қадам ташлаб йўлида давом этди.

Кўп ўтмай Тўлаган қайтиб келди.

— Ҳа, неча пул берди?— ўртоғига ташланди Сайфи. Тўлаган камширнинг гапиришига тақлид килди:

— Вой, айланай сендан, пионер болам, умрингдан барака топин. Сени тарбия қилган ўқитувчиларингга, ота-онангга минг раҳмат, деди, ҳеч нарса бермади.

— Нега ўзинг сўрамадинг?

— «Раҳмат» деб турганда қандай қилиб сўрайман?— плжайди Тўлаган.

— «Раҳмат» деса тиржайиб туравердингми? Сўролмасанг, пулга зор, қорни оч одамдек башарангни буриштириб, чуқур-чуқур хўрсингин эди, раҳми келиб бериб юборарди.

— Ким ишонарди?— Тўлаган ҳам ҳазилкашроқ эди.— қорни оч одам менга ўхшаган семиз бўладими?

Шу пайт Сайфининг кўзи бир қўлида озиқ-овқат тўла сетка, иккинчи қўлида бир қийиқча нарса, сал оксоқланиб келаётган кекса колхозчига тушиб қолди.

— Тўлаган, шу ерда учрашиш! Мени кетдим. Кўриб қўй қандай ишлашни.

Сайфи колхозчига яқинлашди.

— Ассалому алайкум отахон, қийиқчангизни менга бера қолинг, ёрдамлашиб юбораман.

— Ваалайкум ассалом. — колхозчи ажабланиб Сайфига қаради, кейин итоаткорлик билан қўлидаги қийиқчани унга тутқазди.

Мана, жиян.

Сайфи қийиқчани орқалаб йўлга тушди. Улар ёнма-ён жим кетавердилар. Чорсуга етганларида колхозчи аланглаб атрофга боқа бошлади.

— Борадиган жойимиз узоқми?— бурро сўради Сайфи.

— Билмадим, жиян,— соддалик билан жавоб берди колхозчи,— касалхонага боришим керак. Сизни учратганим яхши бўлди, шаҳарликсиз, топишворасиз. Мана адреси.

У Сайфига буклоғлик қоғоз узатди.

— Бўпти, мен шаҳарни беш қўлимдек биламан, топанмиз,— Сайфи қоғозни ўқиб, бирдан ўзгариб кетди, кейин жиддий ва бир оз қайғули овозда деди:— Мен бу касалхонани жуда яхши биламан. Юринг.

Улар йўлда давом этдилар. Энди Сайфи қовоғини солиб анча хомуш бўлиб қолган эди. Колхозчи ёш болалардек итоаткорлик билан унинг кетидан ортишиб боради. Трамвайга чиқдилар. Уч

бекатдан кейин тушдилар. Онда-сонда йўловчилар учраб турарди. Колхозчи жим кетаётганларидан ўнгайсизланиб гап бошлади.

— Шу десангиз, жиян, бир ҳафтадан бери жазм қиламан келишга, ҳеч вақт тополмайман. Нега ҳеч ким келмаяпти, деб эси кетгандир шўрликнинг.

— Кимингиз касалхонада?

— Келиним, жиян, келиним. Бояқиш оғир касалга чалинган. Қишлоқда боқизмаган на бирорта табиб, на бирорта дўхтир қолди, ҳеч ким даволай олмади. Аҳволи оғирлашгандан оғирлашаверди. Кейин мажбур бўлдим шаҳарга олиб келишга.— Колхозчи гапираверайми, дегандек Сайфига қаради. Сайфининг кунт билан тишлаётганини кўриб давом этди:— Худойбердим урушга кетганида бу учта гўдаги билан қолган эди. Ёш нарса ҳам ишни, ҳам болаларни эшлаб эрини бутун уруш кутди, ундан дарак бўлмади. Уруш тугагандан кейин, яна кутди шўрлик.

Бирдан колхозчи жим бўлиб қолди. Сал ҳаяжони босилганидан кейин яна давом этди:

— Мана уруш тугаганига ҳам беш йилдан ошяпти, аммо Худойбердимдан ҳамон дарак йўқ. Эрининг доғида куя-куя оқибати шу касалга дучор бўлди...— колхозчининг гаплари ўзига таъсир қилиб кетдими, куюниб ўзини-ўзи койиди:— Бир ҳафтадан бери ишдан бўшаб вақт тополмайман, ахир мендан бошқа йўқлаб келадиган одами йўқ. Етим қизни олиб бергандим Худойбердимга.

Улар анчагача сукут сақлаб йўлда давом этишди. Сайфи бу тиңликни бузгани чўчирди. Унинг кўз ўнгидан неча йиллардан бери эрининг йўлига интизор бўлиб тикилиб ўтирган аёл кетмасди. Ниҳоят томоқ кириб олиб, сўради.

— Дам олиш кунлари келсангиз бўлмасмиди, отахон?

— Ие, жиян, колхозчида дам нима қилади?— болага гап қайтараётганидан ўзини гуноҳкор сезиб, ийманиб гапирди колхозчи:— Қишда бир-икки ҳафта нафас ростлаб олмасак, бошқа пайтда тонг саҳардан то қуёш ботгунча даладамиз.

Бу Сайфи учун янгилик эди, у ҳайрон бўлди.

— Унда қачон кир ювасизлар, қачон кинога тушасизлар?

Энди колхозчи таажжубини яширолмай жилмайди.

— Қизиқ йигит экансиз, жиян.

— Тўғри-да!— қизишди Сайфи.— Мана менинг адам заводда ишлайдилар. Ҳар ҳафтада дам оладилар. Сизлар ҳам айтинг, беришсин...

— Кимга айтамиз?— соддалик билан сўради колхозчи.

— Кимга дейсизми?.. Билмадим... Ишкилиб айтиш керак!

Улар гап билан бўлиб касалхонага келиб қолганларини сезишмади. Дарвозага етмасдан ўн кадамча берида Сайфи тўхтади. Аллақандай қайғули назар билан бирпас дарвозага тикилиб турди. Колхозчи ҳайрон бўлиб Сайфига қаради. У ўнгайсизланиб хўрсинди:

— Дарвозадан кириб йўлка билан тўғри кетаверсангиз кичкина уй келади. Ўша ерда касалларнинг рўйхати осеғлик. Рўйхатдан қараб келишингиз қайси палатада ётганлигини билиб олинг, кейин коровулга айтсангиз чакириб беради.

— Маъқул, жиян, маъқул. Барака топинг.

Сайфи унга қийикчани узатди. Колхозчи қийикчани олди-да, қандай қилиб миннатдорчилик изхор этишни билмай довдираб Сайфига қаради. Сайфи гапни қисқа қилди.

— Хўп, хайр, отахон.

— Тўхтанг, жиян, тўхтанг.— Колхозчи қўлидаги сетка ва қийикчани ерга қўйди, чўққайиб ўтирди.— Асл йигит экан-сиз. Қани, қўлингизни очинг, жиян. Омин, илоҳим омадингиз келсин, мартабангиз улуғ бўлсин, ота-онангиз роҳатингизни кўрсин, оллоху акбар! Бизни томонларга йўлингиз тушиб қолса ҳовлига албатта қиринг. Биз тўйтепалик бўламиз, Мадрайим боғбонни уйи қаерда десангиз етти яшардан етмиш яшаргача ҳамма айтиб беради.

Сайфи ҳам юзига фотиҳа тортди:— Ўша томонларга ўтсак қирармиз,— деб орқасига ўтирилди-да, югурганича кетди.

У эски шаҳардаги танини китоб магазинининг олдида бир-мунча афтодаҳол кайфиятда қайтиб келди. Сайфини кутавериб чарчаб кетган Тўлаган магазиндан нарироқдаги дарахт тагида ўтирган экан, ўртоғини кўриб олдинига суюниб кетди:

— Келдингми, намунча қолиб кетдинг?

Сайфи жавоб беришга шошилмади.

Тўлаган ўртоғининг авзойи бузукрок эканлигини дарров пайқади.

— Ха, дакки едингми, сўкиб бердимми чол?

— Йўқ,— деди Сайфи.— Чолнинг келини касалхонада экан, обориб қўйдим.

— Пул бермадимми?— сўради Тўлаган,— бўлти-да, шунга шунчаликми?

Сайфи жавоб беришга шошилмади. Кейин жиддий ва хазин овозда деди:

— Берса ҳам олмас эдим!

Тўлаган ўз саволидан хижолат бўлиб қолди.

— Бунақа пайтда мен ҳам олмас эдим.

Сайфи ерда ётган кичкинагина тошни бир тениб, мунгли фикрларни ўзидан ҳайдади.

— Ўзинг ҳеч нарса ишладингми?

— Йўқ. Сен йўқлигинг учун битта ўзимни оёғим тортмади.— Кўнгилчан Тўлаган биринчи мағлубиятдан дарров тушқунликка тушиб, қошларини чимириб нолиди.— пул ишлаш қийин экан.

Аммо Сайфи осонликча таслим бўладиганлардан эмас эди, ҳар қандай қийинчиликни, қайғуни унутиб юборар, ҳар доим руҳи тетик, хушчақчақ, катта умидлар билан яшарди. У ўртоғига далда берди:

— Кўявер, бир-икки ой ўтиб машҳур артист бўлиб олганидан кейин бу қийинчиликлар унут бўлиб кетади. Ҳамма улуғ санъаткорлар ҳам олдинига шунақа қийинчиликларга учрашган, азоб чекишган! Шунинг учун лалайма! Иродали бўл!

Йўқ, Тўлаган лалайган бўлишни истамас эди. У Сайфига ўхшаб доим сергайрат ва тетик бўлишга интиларди. Бунинг учун эса ирода керак деб ҳисобларди у.

— Сайфи, сенинча менда ирода борми?— деб сўради Тўлаган.
— Сендами?— Сайфи синчковлик билан ўртоғининг кўзига тикилди.— Борга ўхшайди.

— Ирода борлигини кўздан биладими?

— Бўлмасам-чи, биров сенга қараганда сен ҳам унинг кўзига тикка қараб тураверсанг, демак ироданг бор.

— Ким айтди сенга шуни?

— Битта китобда ўқиганман, номи эсимда йўқ.

— Ирода ҳақида мен ҳам ўқиганман.— Тўлаган ўқиган гапларини эслаётгандек қошларини чимирди.— Иродангни мустаҳкам-ламоқчи бўлсанг, ҳар кун эрталаб туриб эринмасдан физкультура қилишинг, кечқурун ётишдан олдин тишингни ювишни қанда қилмаслигининг керак экан. Шу ишларни ҳар кун қилишга ўзингни мажбур эта олсанг, ироданг ўзидан-ўзи кучайиб кетаверар экан.

Сайфи ўртоғининг елкасига урди:

— Демак, бир нарсага қасд қилдингми, мақсадга эришмагунча орқага чекиниш йўқ. Бўпtimi?

— Бўпти-ю...— Тўлаган юзини аянчли буриштирди,— уйга бориб келайлик, жуда қорним очиб кетди.

— Майли, кетдик,— Сайфи қўл силтади.— Барибир бунақада пул топиб бўлмас экан. Эртагача бошқа нарсани ўйлаб келаман. Ишқилиб эртага шу ерга тўққизга етиб келгин. Бўпtimi?

— Бўпти,— деди Тўлаган ўзига ишонмаган овозда.

Улар бозор оралаб уйларига йўл олишди. Зум ўтмай одам қайнаётган ғала-ғовур бозор уларни ўз қаърига ютиб юборди.

АДАСИНИНГ ТАЯНЧИ

Бозордан қайтишар экан Тўлаганнинг қистовига қарамай Сайфи уларникига киргани кўнмади. Чунки қиладиган зарур иши бор эди.

У оилада тўнғич фарзанд бўлгани учун ота-онасининг асосий суянчиғи эди. Суянчиғи бўлиш албатта яхши-ю, аммо ишнинг ҳам энг оғири Сайфининг бўйнида эди.

Уруш жароҳатлари ҳали тўла-тўқис битиб кетмагани туфайли ҳаёт ҳали у қадар фаровон эмас, озиқ-овқат танқис эди. Оилада фақат битта одам — Сайфининг адаси Раҳим ака ишларди, олдин онаси ҳам баҳоли қудрат рўзғорга қарашиб турарди. Энди ишга яроқсиз бўлиб қолганди. Шунинг учун уларни ўзига тўқ оила деб бўлмасди.

Раҳим ака ҳар кун эрталаб заводга кетаётганида ўғлига иш буюриб кетарди ва Сайфи кечгача айтилган ишни қилиб қўйиши шарт эди. Ўтин ёриб қўйиш, жинқўчаниннг бошидан обкашда ўн икки челак сув ташиб ҳовлидаги хумни тўлғазиш, экинларнинг тагини чопиш ёки суғориш, ўрикни териб, қурутгани томга ёйиш каби юмушларни Сайфи оғринмай қиларди. Аммо меъдасига урган битта иш бор эди, адаси деярли кунора ўшани буюриб кетарди. Бу жўхори туйиш эди.

Раҳим ака гўжа ошини яхши кўрарди, бунинг иккита сабаби бор эди, биринчидан жўхори арзон бўлса, иккинчидан ҳақиқатда мазали ва устига-устак одамни тўқ тутадиган фойдали таом эди.

Сайфи эрталабдан кечгача тўнка ёришга ёки сув ташишга рози эди. Фақат жўхори туйишдан озод қилинса бўлдийди. Чунки жўхорини янчиш азоб эди. Бир меъёрда туйишга сира буйни ёр бермади.

Дастани қаттиқроқ урсанг ҳамма жўхори ўғирдан сочилиб кетарди, секин урсанг майдаланмасди. Ҳа, дахмазали ва хуноб иш эди жўхори туйиш.

Сайфи уйга келиб ашир-шашир чой ичди-да, елкасидан тоғ каби босиб турган юмушдан тезроқ қутулиш учун сингиси Малоҳатга ўғирни артиб тайёрлашни ва тоғорада жўхори олиб чиқишни буурди.

Малоҳат акасига айтган нарсаларни ўрикнинг тагига тахт қилиб қўйди.

— Фақат жўхорини майдароқ туй, ўтган кунгисини эрталабдан кечгача қайнатиб қўйсам ҳам пишмади, номига туйибсан, ичида бутунлари ҳам кўп экан,— Малоҳат акасидан атиги бир ярим ёшгина кичкина, шунинг учун сенсираб гаплашарди.

Сайфи жавоб бериш уёқда турсин, сингиси томон ҳатто қайрилиб боқмади ҳам.

— Эшитдингми?— ўзиникини қўймади Малоҳат.

— Овозингни ўчир,— ортиқча дағдаға қилмасдан гапирди Сайфи,— ўзингдан каттага ақл ўргатма деб неча марта айтганман сенга, пўскалла!

Бироқ Малоҳат гапдан қоладиганлардан эмас эди.

— Сенга пала-партиш туйиб қочиб қолиш бўлса, азобини мен тортаман. Буёқда ўтиннинг заволи. Ё ошиб-тошиб ётибмизми, йилига икки марта лабда ўтин сотиб олиб?

— Нима, калтак егинг келянтими?— Энди сингисига росмана ўдағайлаб берди Сайфи, унинг ғиди-биди гапларга тоби йўқ эди.

Бу гал Малоҳат тилини тийишга мажбур бўлди, чунки акаси жўхорини туйишни бошлаган, иш қилаётган одамнинг жиғига тегиш инсофдан эмас эди.

Сайфи икки соатга қолмай жўхорини туйиб бўлди. Ўрик дарахти тагига — салқинга қўйилган хумнинг ёнига бориб чўқди. Тиндириб қўйилган сувдан ёғлоғида олиб ичди-да, хуштак чалиб сингисини чақирди.

— Отим йўқми, нуқул хуштак чалиб чақирасан?— ўпкалади ўчокбошидан чиқиб келган Малоҳат.

— Кўп гапирмасдан анавиларни йиғиштириб ол,— ўғир томонга ишора қилди Сайфи,— туйилган жўхорини ҳаммасини бир кунда қозонга тикмай сал авайлаб ишлат.

— Сендан яхши биламан,— Малоҳат туйилган жўхорини синчиклаб кўздан кечирди, акасининг ҳалол ишлаганини кўрди, аммо мақтамади.

Чунки мақтайдими, уришадими Сайфи унинг гапини бир тийинга олмаслигини биларди.

Сайфи яна бирпас ўтириб салқинда ҳордиқ чиқарди. Кейин ирғиб ўрнидан турди.

— Бўпти, мен кетдим,— деди-да, кўчага равона бўлди.

У тўғри адасининг заводига йўл олди. Раҳим ака ишдан чиқимга бориб турган деб тайинламасди, лекин Сайфи адасининг қайтаётганида бозор-ўچار қилиб келишини биларди, кўмаклашгани борарди. Уйлари заводдан узоқ эмас эди.

Сайфи заводга смена тутаб, ишчилар дарвозадан чиқиб келишгаётган пайтга етиб борди. У кўчанинг нариги бетига ўтиб, адасининг чиқишини кутди. Кўп ўтмай Раҳим ака пайдо бўлди, аммо Сайфи унга яқинлашишга шошилмади. Ҳа, шошилиш керак эмас, ҳозир борса жеркиб бериши мумкин. Отасининг одатини биларди Сайфи, олдин «иш»ини битказиб олсин, кейин кўзига кўринади.

Раҳим ака муқолишдаги магазинга йўналди. Унинг қўлида қалин ва дағал матодан тикилган, эскиб, яғири чиқиб кетган катта халта бор эди, ҳеч айрилмасди бу халтасидан Раҳим ака.

Сайфи кўчанинг бу бетидан адасини кузатиб изма-из бораверди. Адаси магазинга кириб кетгач, ўзини панага олиб, қайтиб чиқишини пойлади.

Раҳим ака магазинга кириб таниш сотувчи аёл билан бош силкиб сўрашди. Сотувчи бирпас сабр қилинг ишорасини қилди.

Раҳим ака қунт билан пештахталарга қўйилган озиқ-овқатларни кўздан кечира бошлади. Очиғини айтганда, томоша қилишга арзигулик тўқин-сочин эмас эди пештахталар: макарон, гуруч, балиқ консервалари...

Сотувчи қўли-қўлига тегмай савдо қиларди. У навбатда турган тўртта одамни икки минутга қолмай ҳожатини чиқарди. Сўнгги харидор чиқиб кетиши билан яна бошқаси пайдо бўлиб қолмасин учун Раҳим ака илдам унга яқинлашди.

— Алфия, битта-яримтаси кириб қолмасдан мени жўнатворакол.

— Бир қун менга гап текказасиз-да. Магазинда майдалаб сотиш тақиқланган,— шижанинг оғзини очатуриб сўзлади Алфия. Бу гапни у ҳар гал қайтарарди, нима учун шундай қиларди, ўзи ҳам билмасди.

— Қўрқма, сенга гард ҳам юкмайди, нега десанг савоб иш қиладиганлардан гуноҳ нари юради.

— Шунга деб овутасан-да,— Алфия стаканга юз элик грамм арақ қуйиб Раҳим акага узатди, газзигига тузланган помидор берди.

Раҳим ака киприк қоқмай стаканни бўшатди. Помидордан битта тишлади.

— Ёзиб қўй,— деди сотувчига.

Алфия гижим-гижим бўлиб кетган дафтарни очиб, қаламда белги қўйди.

— Бу учинчиси.

— Биламан, маош эртага бўлар экан. Бу ойда анча камайбдими?

— Етади сенга. Шу иссиқда зарур келибдими ичиб? Аслида ташлаганга нима етсин-а?..— деди Алфия.

— Бу гагинг ҳам тўғри, ташлаш керак, — Раҳим ака халтасидан ярим литрли шиша банка чиқарди, юз грамм сариёғ сўради.

— Бу ҳам насиягами?

— Йўқ, ёгга нақд тўлайман.

Раҳим ака сариёғни олиб банкага солди, оғзини қоғоз билан ёпди. Хайрлашиб эшик томон йўналди. Хали эшикка етмасидан оркасидан фаррош Марфа Петровнанинг гагини эшитди.

— Эркак зотига ҳайронман-да, бир ҳафтада зўрга юз грамм сариёғ олишга қурби етади-ю, тагин ичганига ўлайми бу хумпарнинг?!

— Билмасдан бировни қоралама, Марфа. Юрагида дарди бор. Ҳа, уйида ҳаловат йўқ, учта боласига ўзи қарайди, хотини касалман, — деди Алия.— аммо ҳалол одам, бирор марта бир тийинимга хиёнат қилмаган, қарзини вақтида оқизмай-томизмай тўлайди. Ниянисталарнинг ичида бунақасини кўрмаганман.

Аёлларни ғийбатга бичган, тентаклар уларнинг гаliga эътибор беради. Магазинга хомуш бўлиб кирган Раҳим ака ундан очилиб чиқди, атрофга хушҳол боқиб йўлга тушди.

Адасининг чиқишини кутиб турган Сайфи энди унга яқинлашиш мумкинлигини биларди.

— Ассалому алайкум, ада!

— Ҳа, келган экансан-да...

Раҳим ака ўғлини кўриб ажабланмади. Чунки кейинги пайтларда Сайфи тез-тез келиб турарди.

— Ойимларнинг оддиларига борамизми, ада?

Раҳим ака жавоб беришдан олдин ўзича нималарнидир чамалаб кўрди.

— Эртага борамиз.— деди у.

Йўлда яна битта магазинга кирди, беш кило гуруч олиб ўғлига берди.

— Сен уйга кетавер,— деб тайинлади,— мен бозорга кириб, кейин бораман.

Сайфи уйга жўнади. Унинг дарди фикри эртаги учрашувда, пул топиб киноаппарат сотиб олишда эди. Эртага Тўлаганининг олдига куп-курук боролмайди-ку, қандайдир йўлини топиши керак. Бирдан унинг миясига ғалати фикр келди. У уйга бора солиб гуручни ош-хонага қўйдию катта уйга кириб сандиқни титкилай бошлади. Ишга берилиб кетиб теңасида синглиси Малоҳат пайдо бўлиб қолганини сезмади. Синглиси одати бўйича ўзини жуда мустақил тутиб, ҳукмдор овозда сўради.

— Нима қиялсан?

Сайфи индамасдан ўз ишини давом эттираверди.

— Нега сандиқни титкилаяпсан деяман?!

— Сенга нима? Бор, овқатингни пишир,— сандиқдан бошини кўтармай гапирди Сайфи.

— Титма сандиқни!— Малоҳат тихирлик қилиб тураверди.

— Нима?! Яхшиликча жўнаб қол бу ердан!— ўшқириб берди Сайфи.

Малоҳат акасининг вазоҳатини кўриб чекинишга мажбур бўлди. Лекин ҳамла билан чекинди:

— Агар яна ҳаммасини аввалгидек жой-жойига тахлаб қўйма-санг, адамлардан қўрасан кунингни!

Сайфи синглисига жавоб беришни лойиқ топмади. Малоҳат жавраб чикиб кетди.

Сайфи керак нарсасини тополмай, кийимларни қайтадан пала-партиш тикиб, сандиқни ёпди. Кейин тахмон ёнидаги кирхонадан битта бўхча олди. Уни ҳам титкилай бошлади. Битта чурук-чурук шим топти. Шимни қўлида қўтариб уёқ-буёғини ағдариб кўрди. Яна бўхчани титкилашда давом этди.

Нихоят, кидираётган нарсасини топиб шкафага яшириб қўйди. Кўнгли жойига тушиб ҳовлига чиқди.

Ўчоқ бошида Малоҳат ивирсиб овқат пишириш билан овора эди.

— Эй, овқатинг пишган бўлса суз, қорин жуда очиб кетди-ку!— деди Сайфи.

— Бирпас турсанг узилиб қолмайсан! Адам келганларида бирга еймиз.

Сайфи синглиси билан тортишиб ўтиришнинг фойдасизлигини тушунди, айвонга чиқаётганида орқасидан Малоҳатнинг овози эшитилди:

— Кийимларни тахлаб қўйдингми?

Сайфи бу гал ҳам синглисининг саволини жавобсиз қолдирди.

Айвонда Сайфининг бири саккиз яшар, иккинчиси тўрт ярим яшар Тўлқин ва Эркин деган укалари ошиқ ўйнаб ўтиришарди. Сайфи ўйинни бирпас томоша қилди, кейин ўзи ҳам қизиқиб ўйинга қўшилишиб кетди. Иккита катта ака энг кичкина Эркинни раижитиб четга чиқариб қўйишди. Эркин, «мен ҳам отай, мени галим», деб ғингишиб уларнинг атрофида гирдиқапалак эди.

Эшикдан Раҳим ака кириб келганини биринчи бўлиб Эркин кўрди, кичкириб қаршисига югурди.

— Адам келдилар, адам келдилар,— дадасига яқинлашиб сўради,— ада, нима оёқкеддингиз?

— Шошлмасанг, ҳозир қўрасан,— деди Раҳим ака.

— Ассалому алайкум,— Малоҳат чакқон келиб дадасининг қўлидан халтани олди.

Унинг одати шунақа эди, адаси нима олиб келса айттирмасдан ўзи билиб саранжомлаб қўярди.

— Ура, сариёғ! Сариёғ!— у иккала қўли билан сариёғга ташланди.

Раҳим ака вазминлик билан сариёғни ўғлининг қўлидан олиб, ёки шкафининг устига қўйди. Халтадан олма чиқариб Эркинга берди:

— Сенга, мана, олма олиб келдим. Сариёғ ойингга! Ойинг сариёғ дав қўи еса, дарров тузалиб кетади, кейин сенинг олдингга келади.

— Йўқ, менга олма керак эмас, сариёғ берасиз. — хархаша қила бошлади Эркин.

— Бўлди, қўи суюлма,— жеркиб берди укасини Малоҳат.

Эркин опасига норози бир нигоҳ ташлади, унинг гапини иккита қилолмасди, шаңғиллаб хархаша қилишдан қўркиб сал овозини пасайтирди, аммо ғингишсини қўймади.

— Сариёғ беринглар...

— Ола қол, жуда яхши олма экан,— Сайфи олмани Эркинга тутқазди.

Малоҳат олмани тақсимчага бўшатди, бўш халтани қозикқа илди. Кейин ўчоқ бошига йўл олди. Раҳим ака ҳовлига тушди. Сайфи елкасига сочиқ ташлаб дадасига яқинлашди, тунука чойнакдан адасининг қўлига сув қуйиб турди. Раҳим ака ювинди, артинди.

Малоҳат бир тоғора мошхўрда сузиб келди. Хаммаларни айвондаги хонтахта атрофига ўтирдилар. Малоҳат олдин адасига, кейин бошқаларга овқат сузиб берди. Майда тўғралган райҳон ва аталанган қатикдан ҳар косага бир қошиқдан солди.

Ёзда мошхўрдага етадиган таом йўқ, маза қилиб овқатландилар. Раҳим ака бўшаган косасидан суяк олиб тозалай бошлаган эди.

— Менга ҳам суяк!

— Ўзингнинг косангда ҳам бор!— ҳукм ўқигандек гапирди Малоҳат.

Эркин косасини титкилади:

— Менга гўшт керак эмас, менга ҳам суяк беринглар, суяк керак.

— Суяк тозалашни билмайсан-да ҳали, ўғлим,— кенжасини юпатмоқчи бўлди Раҳим ака.

Сайфи косасини қовлаб кичкинагина суяк топди, олиб илжайганича Эркинга узатди:

— Ушла, сукатой.

— Берма!— қатъий буюрди Малоҳат.

— Майли, ея қолсин, менинг егим келмаяпти.

— Шунақа қилиб болани бузасан-да. Шунинг учун таътиқ бўлиб кетяпти,— норозилик билдирди Малоҳат.

Сайфи Эркинга қараб кўзини қисиб қўйди.

— Еявер, қоринбой.

Эркин суякни бесўнақай ушлаб бурни аралаш оғзига тикди-да, қалқиб кетди. Ҳамма кулиб юборди.

Уфқ қизариб, қуёш бота бошлади. Раҳим ака ўрнидан туриб ҳовлидаги бир туп ўрик шохига осиб қўйилган тўрқовокка яқинлашди, беданасига сув берди. Кейин келиб айвондаги эски приёмникни буради, мақомлардан парчалар янгради...

Ҳадемай кеч кирди, ухлайдиган пайт бўлди. Малоҳат айвонга Сайфи ва иккита укасига қатор ўрин солди. Ўзига алоҳида, қаравотга эса адасига жой қилди. Болалар ётишди. Радиодан берилётган концерт тугаб, соат 22 деб эълон қилинди ва сўнгги ахборот бошланди:

«Далаларимиз азаматлари меҳнат камарларини янада маҳкамроқ боғлаб тўртинчи беш йилликни ажойиб меҳнат зафарлари билан яқунламоқдалар. «Ташсёльмаш» заводининг илгор ишчиси Манноб Тўйчиев 1955 йил ҳисобига ишламоқда».

Раҳим ака приёмникни ўчирди. Ўрнига ётди. Тун. Соң-саноқсиз юлдузларга тўла осмоннинг кўриниши аллаичук сеҳрли. Қаердадир тўй бўляпти шекилли, қарнай ва ногора садолари, қулги, қийқириқлар элас-элас эшитилиб қолади. Раҳим аканин

уйқусен келмас эди. Шу пайт айвонда аллақандай шарпа кўринди. Раҳим ака кўзини очиб сивчиклаб тикилди. Шарпа кенжатоий Эркин эканини аранг таниди. Эркин оёқ учиде юриб бориб стулни олди, зўрга кўтариб шкафнинг ёнига қўйди, тирмашиб стулнинг устига чиқди. Дўмбоқ қўлини чўзиб шкаф устидаги сариёғни олди. Кейин кўрсаткич бармоғини сариёғга ботириб ялай бошлади. Лаззатдан лабларида табассум пайдо бўлди. Маана, у яна бир марта панжасини сариёғга ботирди, ҳузур қилиб ялади.

Қоронғиликда ўғлини кузатиб ётган Раҳим аканинг қўзлари қайғули ва мунгли эди. У ўғлидан кўзини узмасди. Эркин бешинчи марта сариёғга қўлини чўзганда Раҳим ака секин йўталиб қўйди. Эркин сакраб стулдан тушди-да, кўрпанинг тагига шўнғиди.

Раҳим ака туриб ўтирди. У бир цуктага узоқ тикилиб қолди. Кейин охишта ўрнидан турди. Қоронғида туртишиб-суртиниб шкафга яқинлашди, пайпаслаб очиб, битта шиша олди. Шиша тагида юз граммча арақ бор эди. Раҳим ака шошмасдан шишанинг оғзидан арақни ичди. Челақдаги сувдан кружкада олиб уни ҳам ичди. Яна каравотга бориб ўтирди. Бир маҳал кескин бир ҳаракат билан ўрнидан турди. Шартта чироқни ёқди. Сариёғни олиб хонтахтага қўйди.

— Туринглар, ҳамманглар туринглар!— деди у бāланд овозда ва нон олиб бурдалади.

Болалар хайрон бўлиб бошларини кўтаришди.

— Туринглар, олинглар, енглар сариёғдан.

Ҳаммадан олдин Эркин ирғиб турди. Унинг қувончи ичига синамасди, сариёғга ўзини ташлади. Энг кейин Сайфи хонтахта ёнига келди. У порози бир овозда адасига гапирди:

— Ойимлар-чи? Ойимларга нимани олиб борасиз, ада?

— Ойингга эртага бошқа сотволамаи, пул бор, маош тегади. Еявер, ўғлим.

Сайфи сариёғни паққос тушираётган иккала укасига бирпас тикилиб турди, қараса қуруқ қолади, кейин бир бурда нонга чапгал солди, сариёғга ботириб, оғзига тикди. Фақат Малоҳат бир чеккада уларни кузатиб турарди.

— Ҳа, қизим?— сўради Раҳим ака,— олмайсанми?

— Егим келмаяпти,— деди Малоҳат сиполик билан.

Раҳим ака қизининг онасига илиниб сариёғ емаётганлигини пайқайди. Юраги ачишиб кетди.

НОТАНИШ АЁЛНИКИДА МЕҲМОНДА

Эртасига эрталаб Тўлаган эски шаҳардаги таппиш китоб мағазини олдига Сайфидан олдин етиб борди. Бугун Сайфи ҳадеганда келавермасди. Тўлаганининг тоқати тоқ бўлиб энди уйига қайтиб кетмоқчи эди, ниҳоят, қўлида кичкина тугун, Сайфи югурганича келиб қолди. Кела солиб халлослаганича тугунни Тўлаганга тутказди.

— Ушла, анави газета сотадиган будканинг орқасига ўтиб кийимингни алмаштириб чик. — ховлиқиб гапирди Сайфи.

— Кийимингни алмаштириб чик?! — хайрон бўлди Тўлаган. — Қанақа кийим?

— Алмаштириб чиқавер, кейин кўрасан.

Тўлаган ҳеч нарсага тушунмади.

— Алмаштириб нима қиламан?!

— Алмаштиравер, гап бор. — Сайфининг овози шу қадар хукмдор чикдики, гапини қайтариб бўлмади.

Аммо кўчада ечиниб кийинишга кўнмади. Тўгри-да, Сайфига ўхшаган бетсиз эмас у.

— Будканинг орқасига ўт деяпман-ку. Мен қараб тураман. Бирортаси яқинлашса хуштак чаламан. Қимирла тезроқ!

Тўлаган истар-истамас будканинг орқасига ўтди.

Сайфи атрофга аланглаб соқчилик қилиб турди. Бир маҳал будканинг орқасидан Тўлаган мўралади. У яланғоч, битта иштонда, йиғламсираб сўради:

— Сайфи, шиминг тор экан, сизмаяпти! Нима қилай?

— Бир амаллаб кий! Ўт-бўти сал йиртилиб кетса ҳам майли!

Тўлаган яна будканинг орқасига яширинди. Сайфи атрофга аланглаб яна «хит»га қараб турди. Охири чидалмай:

— Эй, бўлсанг-чи тезроқ, бакалоқ, намунча имиллайсан?! — деди.

— Бўлдим, — будканинг орқасидан чурук-чурук кўйлак ва шимда Тўлаган чиқиб келди.

Сайфи уни кўриб қулиб юборишдан аранг ўзини ушлаб қолди.

— Сигибди-ку!...

— Сал йиртилса ҳам майли эмиш. Нимаси йиртилади, шундоқ ҳам дабдаласи чикиб ётибди-ку.

Сайфи дарров жиддий тортиди, синчиклаб ўртоғининг бошидан оёғигача назар ташлади. Кўнгли жойига тушди.

— Тузук, энди сал одамбашара бўлибсан!

— Кўйсанг-чи, шунақа чурув-чурув кийимда юргани одам уялади.

— Одам уялади?! Ўв, мия, пўрим кийиниб олифта бўлиб юрсанг, ким сенга пул беради. Мана кўрасан, энди ишимиз юришиб кетади. — Сайфи ўзида йўқ хурсанд эди. — уст-бошини кўрган одамнинг юраги ачишиб албатта ёрдам қилади.

Тўлаган анграйиб қолди, ўртоғининг мақсадини энди англаган эди у.

— Жа муғамбирсан-да, Сайфи. — деди. Кейин эсига тушиб қолиб хавфсиради. — Битта-яримтаси кўриб қолиб бувимларга етказса, нима бўлади?

— Кўрқма, ҳеч ким кўрмайди. — парвойи палак жавоб берди Сайфи. — Энди сен «хит»га қараб тур, мен ҳам кийимимни ўзгартириб чиқай.

Сайфи Тўлаганнинг қўлидан тугунчани олиб будканинг орқасига ўтиб кетди. Тўлаган кўринишидан уялиб, бир чеккада шумшайиб турар. ён-атрофга хавотирона назар ташлаб кўярди. Пойлоқчилик қилиши кераклигини ҳам унутиб қўйганди.

Шу пайт каёқдандир Гулмира ўзининг сира айрилмас ва индамас дугонаси билан пайдо бўлиб қолди. қўлида киноаппарат. Уларни кўриши билан Тўлаган зўр бериб хуштак чала бошлади. Ишқилиб лон этиб Сайфи чиқиб қолмасин-да!

Гулмиранинг Тўлаганга кўзи туши-ю, қотиб-қотиб қолди:

— Вой, ўлмасам, сенга нима бўлди, Тўлаган?!

— Менга нима қилипти,— сир бой бермади Тўлаган.— Ҳамма сенга ўхшаган бойми?

— Ҳо, ҳали сиз камбағал бўлиб қолдингизми? Кимсан профессор Нигматийнинг ўғлисан-ку.

Тўлаган Гулмиранинг гапига эътибор бермай хуштак чалаверди.

— Сен ўзинг қайси бирига ёзилгансан? Ашулагами ё бадий хуштак чалиш тўғрагигами?

— Нима эди?

— Хуштак чалишга жуда уста бўлиб кетибсан! Булбулигўёга ўхшайсан-а!

Будканинг орқасидан Сайфи чиқди. Гулмирага кўзи тушиб энди орқасига қайтиб бекимоқчи эди, кечикди. Гулмира уни кўриб қолганди.

— Вой, тавба, бунисининг ҳам кийими дабдала, сенларга нима бўлди ўзи?!

Сайфи дарров ўзини қўлга олди.

Ўзинг нега бу ерда ники қундай бери ўралашиб қолдинг? Бор, йўлингдан қолма!— Сайфи хужумга ўтди.

— Нима қилай, ўзларинг нуқул оёқ остидан чиқсаларинг!— бўш келмади Гулмира.

Сайфи уни жеркиб ташламоқчи эди, бирдан Гулмиранинг қўлидаги киноаппаратга кўзи тушиб, гани оғзида қолди.

— Эй, нима бу, киноаппаратми?

— Шунақа шекилли,— бепарвогина жавоб берди Гулмира.

— Ўзингникими?— хавасдан кўзлари қинидан чиқиб кетаёзди Сайфининг.

— Пионерлар саройиники. Менга бериб қўйишган, янги кино оляпман.

— Қандай кино?

— Чиққанда кўрасан.

— Бериб тур, битта ушлаб кўрай.— ялинди Сайфи.

— Вақтим йўқ, шошиб турибман, Кейин, бунақа нарсаларга барибир сенинг фаҳминг етмайди. Хайр, сизларга!

Гулмира, унинг кетидан индамас дугонаси мағрур юриб кўчанинг нариги бетига ўтиб кетишди.

— Ҳо, фаҳминг етмайди эмиш,— Сайфининг жаҳди чиқди,— шошмай тур ҳали, қўлимиздан нималар келишини яқинда билиб қоларсан!

Сайфи яна бир қарра ўртоғининг бошидан оёғигача разм солди. Тўлаганнинг кўриниши унга маъқул бўлди. Бугун албатта омадлари келади. Сайфи йўлга тикилди. У юки бор қарияларни қидирарди. Ҳа, ана, битта ёши ўтиброк қолган аёл келяпти, қўлида норэинка. Сайфи Тўлаганни туртиб аёлга ишора қилди. Аёл яқин-

лашиб қолди. Унинг сочларига оқ оралаган, сипо ва озода кийинган, кўзойнак тақиб олган, хуллас кўриниши саховатли, мулойим эди, хар қалай Тўлаган унга кўрқмасдан, чўчимасдан яқинлашди.

— Салом.— деди.

Аёл кузойнагини тўғрилаб Тўлаганга қаради. Танимади. Бир оз ажабланиб алик олди.

— Ҳа, оловси, бирор гапинг бормиди менда?

— Майли десангиз, саватингизни уйингизгача кўтариб обориб бераман.

Аёл ҳайрон бўлгандек Тўлаганга ғалати назар ташлади. Заррача фурсат жим қолди. Кейин:

— Майли-ю, лекин уйим жуда узок-да, — деди мулойимлик билан.

Тўлаган гап тополмай қолди. Орага Сайфи тушди:

— Унга барибир, қаёққа бўлса ҳам кетаверади.

— Кеч қолсанг, уйдагиларинг хавотир олишар?

— Йўқ, унинг хавотир оладиган одами йўқ. Шўрлик етимча, — яна Тўлаганнинг ўрнига жавоб берди Сайфи.

Энди аёл Сайфига синчиклаб қаради. Сал қулимсираб илиқлик билан сўради:

— Сен қаёқдан биласан?

— Менми?— Сайфи зиғирча ҳайиқмай бурро жавоб берди, — ҳозиргина йиғлаб менга дардини тўқиб солаётган эди. Яна ўзи билади, бореа борар, бормаса бормас.

Сайфи тескари қараб хуштак чала бошлади.

— Боравераман.— Тўлаган аёлни кўлидан корзинкани олди, — хавотир олишмайди.

— Ундай бўлса майли, — аёл йўл бошлади.

Тўлаган унинг орқасидан кетди. Сайфи бир ҳатлаб ўртоғига етиб олди, қулоғига шивирлади:

— Уйи узокда экан, албатта пул беради. Ишқилиб йиғламсираб гапириш эсингдан чиқмасин, — Сайфи башгарасини буриштириб қандай гапириш кераклигини кўрсатди. — Дадамлар ўлиб кетганлар, тўққизта норасида укам бор, битта ойимларнинг тошганлари қаёққа етади. Шунақа дегин, хўпми?

— Эплоглармикимман?

— Э, артист бўладиган одам бунақа нарсаларни кийвориши керак. Эплайсан, — деди Сайфи, — сени шу ерда қутаман.

Шу пайт аёл орқасига қараб қолди. Сайфи овозини баландлатиб, дарров гапни бошқа ёққа бурди.

— Ўксима, ошна, бизнинг замонда ҳеч ким ночорликда яшмайди, мана кўрасан, сенинг ҳам бахтинг очилиб кетади. Хайр!

Сайфи орқада қолди. Кўзойнакли аёл билан Тўлаган йўлда давом этдилар. Трамвайга тушиб эски Хадра, Шайхонтавурдан ўтиб, Ўрдага боришди. Аёлни уйи шундай Анхор бўйида, тўрт қаватли бинода экан. Улар учинчи қаватга кўтарилишди. Тўлаган остонада тўхтаб, саватни ерга қўйди, нима дейишини билмай иккиланиб турди.

— Уйга кир, чой килиб бераман,— юмшоқ, лекин сўзини иккита қилдирмайдиган оҳангда гапирди аёл.

— Мен чой ичмайман, корним тўқ.

— Ичиб кета қол. Ўзингдан катта илтимос қилса, хўб дейиш керак-да,— илтижо қилди аёл,— шундан шунга келиб бирпас ўтирмасдан кетсанг хунук бўлар. Ҳа, шича дам олиб борасан. Тўлаган ноилож кўнишга мажбур бўлди. Уйга кирдилар.

— Дахлизда сув бор, кўлингни юв.

Тўлаган умивальникда кўлини ювди. Дастрўмолчасини олиб арта бошлади.

— Ана сочиқ, орқангда — қозикда.

— Дастрўмолчам топ-тоза, бувим бугун эрталаб берган эдилар. Ҳали бир марта ҳам бурнимни артмадим.

— Бувим дейсанми? — маънодор қилиб сўради аёл.— Боя етим-чаман деяётган эдинг шекилли?

Тўлаган лом-мим деёлмай қизариб ерга қаради.

— Майли, ўтир,— аёл столга дастурхон тузади. Электр плиткага чой қўйди. У Тўлаганни гапга солишга ҳаракат қиларди.

— Бувинг жуда қариб қолган бўлсалар керак-а? Чатишга ҳам кўзлари ўтмай қолибди, чоғи? — тусмоллаб сўради,— кийим-бошингни ахволини кўр.

Тўлаган ўртоғи ўргатгандек туллаклик қилиб ўзини бечора кўрсатишга уриниб ҳам кўрмади. Чунки бу ёқимтой аёлга ёлгон ишлатиб бўлмасди, жуда аломат, кўзингга қараб худди ичингдаги бутун сириггни билиб олаётгандек эди. Йўқ, бу аёлга ҳийла ишлатиб бўлмайди.

— Кўзлари ўтади. Кияман десам янгиси ҳам бор.

— Менинг ҳам миямга, атайлаб чурув-чурув кийимда юрибди, деган фикр келди. Тўғри топибманми?

— Ҳа, атайлабдан...

— Баракалла, мард болалар ростгўй бўлади,— аёл дахлизга йўл олди.

Тўлаган секин бошини кўтарди, атрофга аланглаб, хонани кўздан кечирди. Бирдан деворда осиялик турган расмга кўзи тушди. Расмда аёднинг сал ёнроқ пайти, бир синф боланинг ўртасида ўтирибди. Унинг ўқитувчи эканлигини билиб Тўлаган кўрқиб кетди. Шошиб қолиб, бирдан ўрнидан турди. Шу пайт хонага аёл кириб келди.

— Кетсам майлими? — ёлбориш оҳангида сўради Тўлаган.

— Тўхта, хали чой ичмадинг-ку,— кулди аёл.— Кўрқма, мен сени кўп ушлаб қололмайман. Аммо атайлаб сенга чой қўйганимдан кейин ичиб кетмасанг, хафа бўламан.

— Вақтим йўқ, ўртоғим кутиб қолади.

— Нима, шунақа зарур ишларинг борми?

— Ҳа,— деди ердан бош кўтармай Тўлаган,— биз пул топишимиз керак.

— Пул топишимиз керак?

Тўлаган бу аёлдан осонликча қутулдоломаслигини аниқлаш, шунинг учун алдоқчилик қилмай тўғриси айтмакчиди.

— Пул йиғиб киноаппарат сотиб олмоқчимиз. Энди кета қолай.— Тўлаган бу оғир ва ноқулай суҳбатга тезроқ чек кўйишига тиришиди.

— Ҳозир кетасан... Киноаппаратни нима киласизлар?

— Кино суратга олмоқчимиз.

Тўлаганнинг ўзи ҳам хайрон эди, бу аёлдан ҳеч нарсани яширолмас, шунинг учун бор гапни очик айтиверарди.

— О, жуда яхши ишга бел боғлабсизлар,— аёл чинаямига мақтади Тўлаганни.— санъаткор бўлиш ҳаммаининг ҳам қўлидан келавермайди. Аммо мақсадларингга етишишнинг бошқа осон йўли бор-ку, наҳотки мияларингга келмаган бўлса?

— Қандай йўл экан у?— қизиқишини яширолмай сўради Тўлаган.

— Ўзинг бир ўйлаб кўр-чи.

Тўлаган пешонасини тириштирди. Худди досканинг олдига жавоб бераётган ўқувчидек юзидан тер чиқиб кетди.

— Тўгаракни айтяписми?

— Ҳа, баракалла, зеҳни ўтқир, топқир бола экансан. Пионерлар саройига борсанглар ҳам текинга киноаппарат беришади, ҳам кино суратга олишни ўргатишади.

Тўлаган аёлниг мақтовидан талтайиб кетди, уялиб ерга қаради.

— Ким билади... Сайфи ҳеч кимга билдирмасдан бирдан донг чиқармоқчи.

— Сайфи деганинг бояги ўртоғингми, сени кузатиб қолган?

Тўлаган «ҳа» дегандек бош силкиди.

— Пионерлар саройида болалар қўп. кўзга кўринмаймиз, ўзимиз бир ойда ўрганадиган нарсани у ерда бир йил ўргатишади, дейди.

— Оббо сизлар-ей, биз ўзимизча донг таратмоқчимиз дегин, аёл чойни қайтарди, бир пиёла қуйиб Тўлаганга узатди.— Демак, манманликни яхши кўраркансанлар-да?

— Йўқ, ёмон кўрамиз манманликни... Сайфи-да, нуқул ховлиқади, ҳамма қатори тўгаракка қатнагани сабри чидамайди.

Аёл ўзига ҳам чой қуйди, бир ҳўплаб Тўлаганга боқди.

— Ўртоғингни камчилигини биларкансан, айтмайсанми ўзига?

— Э, у мени гапимга кирмайди.

Тўлаган оғзи қуйганига қарамай пуф-пуфлаб чойни шошиб ичди, пиёлани қайтариб бериб ўрнидан турди.

— Энди кетсам бўладими?

— Намунча шошилсан?

— Бувимларга пешинда қайтаман, деб келгандим.

Аёл девордаги соатга қаради.

— Энди ўн бир бўлибди-ку, ё уйинг узоқми?

— Унча узоқ эмас, Лолазор кўчасида тураман.

— Э, шунақами?— Аёл кўзларида қувлик чақнади, у тусмоллаб сўради.— Лолазор кўчасида менинг қариндошим туради. Хуррият хола деган, танимайсанми?

— Йўқ, бизники анча ичкарилиқ, саксон иккинчи уй,—

Тўлаган қандай қилиб ўз адресини айтиб қўйганини ҳам сезмай қолди.

— Майли, агар бувинг кутиб ўтирган бўлсалар, вақтлирок борганинг маъқул,— деди аёл.

Тўлаган эшикка томон йўналди.

— Тўхта,— жилмайди аёл, сумкасини очиб бир сўм чиқарди,— мана, иш ҳақинг.

Тўлаган олдиниға донг қотиб қолди, кейин ўзига келиб дудукланди:

— Йўқ, олмайман, сиздан олмайман.

— Ундай бўлса ёрдамнинг учун раҳмат. Ниятларингга етинглар. Кино суратга олишни ўрганиб фильм яратсанглар мени томошага таклиф қилишни унутманг.

Тўлаган нима учундир қизариб югурганича чиқиб кетди. Аёл унинг кетидан жилмайиб қараб қолди, кейин бир варақ қоғоз олиб, «Долазор кўча, саксон иккинчи уй», деб ёзиб қўйди.

МУШКУЛКУШОД

Ўртоғидан ажраб кўчада ёлғиз қолган Сайфининг тоқати тоқ бўлди. Кетганиға бир соатча бўлганиға қарамай Тўлагандан ҳамон дарак йўқ эди. Кутгандан ёмони йўқ деган гапнинг ҳақлиғига у энди тушунган эди. Тикка туравериб оёғида оёқ қолмагани учун кўчанинг нариги бетидаги кичкина гулзорнинг эгатиға чўқди. Худди шу пайт унинг рўпарасида тугун кўтарган битта кампир пайдо бўлди.

— Ҳой, болам, бўйингга қоқай, мана шу тугунимни нарирокқача кўтаришиб обориб бергин. Гарданим қотиб қимирлатолмай қолдим,— деди кампир,— барибир ҳам бекор ўтирибсан шекилли.

Сайфи дик этиб ўрнидан турди.

— Хўп бўлади, холажон. Ўзи касбим шу, ҳаммолман,— деди у қувноқ овозда.

Кампир кемшик оғзини кўрсатиб ишшайди:

— Вой, ҳазилинг ҳам бор бўлсин, болам. Ё гапим оғир ботдими?

— Нега оғир ботар экан, ишонаверинг, қайтанга суюндим.

Сайфи чакқонлик билан кампирнинг қўлидан тоғорани олиб, бошиға қўйди-да, пилдиллаволиб кетди. Кампир белини ушлаб унинг кетидан лапанглаб эргашди.

— Ҳой, барака тошқур, секинроқ юр, айланай,— жавради кампир.— Худди менинг набирамнинг ўзи экансан, уни ҳам жони ичига сиғмай югуриб юради.

— Тезроқ қимирланг-да, холажон! Вақт ғанимат, деган машойхлар.

— Худоё товба, худди набирамнинг ўзи экансан,— қайтарди кампир, Сайфининг кетидан дўкиллаб бораркан,— гапиришларинг ҳам, қилиқларинг ҳам худди ўзи-я. Вой бўйингга тасаддуқ сени!

Кампир Сайфини битта қариндошиникиға мехмондорчиликка

бошлаб борди. Қўярда-қўймай ичкарига судради. Сайфи, бўлар иш бўлди, деб киришга рози бўлди. Қорни очроқ, тўйгазиб олса зиён қилмайди. Кирса данғиллама ҳовли тўла одам, айвонга ҳам, супага ҳам, тахта каравотга ҳам жой қилинган.

Уй эгалари кампирни энг азиз меҳмондек кутиб олишди. Кампир қариндошлари билан кўришиб бўлди-да, Сайфи томон ишора қилиб гапирди.

— Мана бу йигитча жуда ҳам серҳиммат экан. Ҳа! Агар шу бўлмаганида Эски жўвада қолиб кетган бўлардим. Мени десаларинг шу йигитчани яхшилаб кутиб олиб хурсанд қилиб юборинглар.

— Э, бувижон, сизга яхшилик қилган одамни бошимизга қўямиз,— деб чувиллашди уй эгалари.

Токнинг тагидаги сўрига эркаклар учун жой қилинган экан, Сайфини ўша ерга таклиф этишди, иззат-икром билан тўрға олишди.

Олдинига Сайфи бегоналарнинг орасида ётсираб ўтирди, сал ўтгач ҳамма ўзи билан ўзи овора бўлиб Сайфига ортиқча эътибор бермай қўйди. Сайфига худди шу керак эди, у секин кўзининг қирини дастурхонга ташлади, унда минг хил нозу неъмат қалашиб ётарди.

Сайфи очкўз эмас эди, суқларга ўхшаб ўзини овқатга ташла-масди. Лекин олифтагарчилик қилиб қорни оч бўлса ҳам овқатдан номига чўкилаб ўтирадиганлар хилидан ҳам эмасди. Ҳурмат қилиб олдига овқат қўйишса ортиқча ноз қилмай тинчитарди.

Олдин суюқ ош тортилди, серқатиқ хўрда мазали бўлган экан, Сайфи паққос туширди. Шу билан қорни анча қаппайиб қолганди, кетидан косада тўрттадан манти тарқатишди. Уни ҳам бир амаллади. Бир оз туриб икки оворадан деб лаганда палов улашганларида Сайфи чидолмади. Ҳатто ёнида ўтирган, иккала лунжини шишириб ҳам хўрдани, ҳам бурдани кўрмадим дегандек тушираётган қоринбой одам ҳам, «буни қаёққа еймиз», дейишга мажбур бўлди.

Аммо меҳмондорчиликнинг удуми шунақа, ея оласанми, йўқми уч-тўрт хил овқат тортилиши шарт.

Сайфи паловдан икки-уч луқма татиб кўрди, холос, қорни тикилиб, нафас олиши оғирлашиб қолди.

Овқатдан қутилганларидан кейин ҳовли тўла одам бирдан жимиб қолди. Отин ойи нималарнидир ўқиб юзига фотиха тортди. Шундан кейин ғалағовур бошланди.

Энг қизиғи айвонда ўтирган кампирларнинг қизиқчилиги бўлди. Сайфи кампирларнинг ҳазилларини унча мағзини чақмаса-да, маза қилди, ҳазилларидан эмас, кулишларидан завқ олди. Ҳамма ҳар хил кулади, уларнинг кулишини эшитган одам ўзи ҳам албатта кулиб юборади.

Қорним тўйди, ҳазил-мутойиба, кампирларнинг кулгисини эшитиб маза қилдим, энди кетсам бўлар, уёқда Тўлаган кутиб қолгандир деб ўйлади Сайфи. Сўрида ўтирганлардан рухсат сўраб ўрнидан турди. Кампир билан хайрлашмай чиқиб кетиш одобдан бўлмас эди.

у секин айвонга яқинлашди. Йўк, Сайфининг турганини кўриб кампирнинг ўзи пастга тушди, эшиккача кузатиб борди. Остонада Сайфининг қўлтиғига қандайдир мато қистирди.

— Нима бу?— ажабланди Сайфи.

— Индамасдан олавер, бир кийимлик оқ сурп.

— Э, нима қиламан бу латтангизни, керак эмас,— Сайфининг энциси қотди.

— Ёнимдан бераётганим йўк, дастурхонга ҳаммамизга тўққиз-тўққиз тортилганда устига қўйиб берди. Мушкулкушодники таваррук бўлади, яхши ният қилиб олавер, илоҳим сени ҳам бизнинг ёшга етказсин.

— Э, қўйсангиз-чи,— чапаничасига рад этди Сайфи.

Кампиршонинг бирдан овози юмшади, кўзлари мўлтиллаб, шафқат тўла овозда ёлборди.

— Йўк дема, болам. Усти бошинг анча юпун экан, ойинг кўйлак тикиб берар, сурп чидамли бўлади. Ҳа, кўнглимни ўқситма мени.

Сайфи кўнгли бўшлиқни билмасди, сурпга қараб илжайиб қўйди-да:

— Майли, раҳмат,— деди. Қараса кампирдан осонликча қутулмайди, уйига олиб бориб набираси билан таништириб қўймоқчи.

Сайфи гапни чўзиб ўтирмай жуфтақни ростлаб қолди.

У тўғри эски шаҳар китоб магазини томон йўл олди.

Борса Тўлаган йиғламоқдан бери бўлиб уни кутиб ўтирган экан.

— Қаёқларда юрибсан шу пайтгача? Уйга кетолмай ўтирибман. Бер кийимларимни!— аламзадалик билан дўк урди Тўлаган.

Сайфининг димоғи чоғ, қорни пишиб, пишиллаб зўрға нафас оларди. У Тўлаганнинг авзойи бузуқлигига, гинаю дўқига мутлақо эътибор бермади.

— Тўхта, овқатим сал хазм бўлсин, кейин сен билан гаплашман, оғзимни очишга ҳолим йўк.

— Нима?

— Бўкиб қолишимга сал қолди.

— Э, ҳазилларинг жонга тегди.

— Қанақа ҳазил?! Мушкулкушоддан келяпман, мана латтапутта ҳам бериб юборишди, оҳорлик эмиш,— Сайфи оқ сурпни Тўлаганга кўрсатиб қотиб-қотиб кулди.

— Мушкулкушодинг нимаси?

— Ким билади?! Ишқилиб бўктириб зиёфат қилишди. Аммо кампирларнинг қулишини эшитсанг ўлиб қолардинг.

— Ҳа, сенга қулиш бўлса! Бўтга сени кутавериб хунобим чиқиб кетгани билан ишинг йўк. Кийимларим қани?

— Қўрқма, кийимларингни ҳеч ким еб қўйгани йўк,— Сайфи пойабзал мойловчи яхудий кишига кийимларни қолдириб кетганди. Олиб ўртоғига берди.

Тўлаган будканинг орқасига ўтиб ўз кийимларини кийиб чикди.

— Ҳа, бояги аёл пул бердими?— сўради Сайфи.

— Э, шарманда бўлдим. Ўқитувчи экан. Шунақа мулоийм, шу-

нақа маданиятли. Қилиб юрган ишимиздан ўзим уялиб кетдим,—
Тўлаган кўл силтади.— ҳаммаси жонга тегди. Ростини айтсам,
ўзимнинг қилиб юрган ишларимдан ўзим жирканиб кетяпман.

— Сал иш юришмаса, дарров чекиниш экан-да. Ироданг борми ўзингни? — Сайфи жиддийлашди.

— Иродам бор деб, бувимни алдаб юраверайми?

— Буни алдоқчилик демайди, биз хунар ўрганмоқчимиз.

— Кераги йўқ, бўлди. эртадан бошлаб бекорга кўчама-
кўча санғишни йиғиштираман,— деди Тўлаган қатъий.

Сайфи нималарнидир ўйлаб ўртоғига бирпас тикилиб қолди.
Кейин кўзлари чақнаб Тўлаганнинг елкасига бир туширди:

— Қойилман сенга! Офарин! Эртадан ташкачиликни йиғиш-
тирамиз. Буни қара, миямга келмаганини, ахир пул топишнинг
бошка осон йўли бор экан-ку.

— Яна қанақа йўл?

— Жа содда йўл! Футбол бўладиган кунлари стадионга
бориб бўш шиша йиғамиз.

Тўлаган бу фикрдан ҳатто чўчиб тушди.

— Э, жиннимисан ўзинг?! Бу садақа сўрашдан баттар-ку!
Энди бир камимиз шу ўзимизни ўзимиз хор қилиш эди. Бўлди,
мени ўз ҳолимга қўй, мен кетдим.

Сайфи Тўлаганнинг йўлини тўсди.

— Қанақасан ўзинг, ҳазилини тушунасанми? Ҳазиллашдим.

— Э, ўлсин ҳазил шунақа беўхшов бўлса!

— Менга ҳам осон тутма, оғайни, ахир, мен ҳам қийналяп-
ман-ку. Лекин сенга ўхшаб дарров ўйинбузуқчилик қилмаяпман,
чидаяпман. Кел, бундай ўтир, бирпас нафасимизни ростлайлик.
Уф, вой қорним, ҳозир ёрилиб кетади.

Улар ярми синиқ скамейкага ўтирдилар.

— Бўпти, вой қорним деб мақтанаверма, одамнинг энсасини
қотириб, билдик, кампирларнинг ҳолвайтарини еб чиқибсиз.

Сайфи қийқириб қулди.

— Э, бор экансан-ку, аммо ёмон олдинг!

Қилган ҳазили ўртоғига ёққаниданми, Тўлаган анча ҳовуридан
гушиб чеҳраси ёришди.

— Йўқ, рост, оғайни. Қилиб юрган ишимиз ғирт жиннилик.
Тагинам адам билан онам курортда. Агар шу ерда бўлиб, қилиб
юрган ишимдан хабардор бўлиб қолишса борми, калламни
олишарди.

— Тўғри. Кимсан профессор Ниғматийнинг ўғли ҳаммоллик
қилиб юриши эшитган қулоққа хунук-да. Қўявер, ошна бу кунлар-
нинг ҳаммаси унут бўлиб кетади. Бир кунмас бир кун фильм
суратга олиб ўзимизнинг мактабда кўрсатамиз. Бош ролда Тўла-
ган Ниғматов! Довруғинг бутун мактабга, бутун шаҳарга ёйи-
лади.

Сайфи тўлиб-тошиб, комил ишонч билан гапирарди. Тўлаган
сам ширин хаёллар оғушига ботди.

— Сайфи, қиз бола ролига кимни оласан?

— Кимни бўларди, сен айтган қизни-да. Бош қаҳрамон ролида

чикканингдан кейин сени раъйингга қараб иш тутишга мажбур бўламан. Бош қаҳрамонни ўйнайдиган артистлар, одатда, эрка бўлишади. Йўқ, мен бу аёл билан ўйнамайман, униси ундоқ, буниси бундоқ, деб инжиқлик қилишади. Шунинг учун ҳозирдан ўзингга мосини танлаб қўявер.

Тўлаган қип-қизариб кетиб ерга қаради.

— Анув...

— Нима анув! Кўнглингга ёкадиганини айтавер кўркмасдан!

— Қизни ролига... Гулмирани таклиф этсак бўладими?

Сайфи ўртоғининг Гулмирага бўлган илиқ муносабатини биларди. Гарчи Гулмирани кўришга кўзи бўлмаса-да, усталлик қилиб қолди.

— Ўв, қанақа одамсан ўзинг, миянг борми?!— тутақиб қичқирди у.— Қизиқ саволларни берасан-а! Гулмира ўйнаши аниқ. Нима, ундан бошқа маҳалламизда лаб-дахани келишганроқ қиз борми?! Албатта, Гулмира ўйнайди-да!

Тўлаганнинг лаби икки тарафга қараб тарвақайлаб кетди. У табассумини яширолмай ўртоғига қаради.

— Аммо у ҳар қандай ролни ҳам қойил қилади. Жуда гапга чечан, пишиқ қиз-а! Эх, қани энди тезроқ киноаппаратни сотиб олсак эди.

Киноаппаратни эсга солиб Тўлаган ўзини ҳам, ўртоғини ҳам таъбини хира қилди. Иккала ўртоқ дами чиқиб кетган коптокдек бужмайиб, жим бўлиб қолишди.

— Майли, энди мен кетай,— бўшашиб гапирди Тўлаган,— бир ёқдан жуда чарчадим, иккинчи ёқдан туфлигим оёғимни қисиб дабдала қилиб юборди.

— Нима-нима?— ўйланиб қолди Сайфи.

— Туфлигим оёғимни қисяпти,— деди Тўлаган башарасини буриштириб.

— Туфлигим оёғимни қисяпти?!— жонланиб қайтарди Сайфи.

— Ҳа, бувим кўярда-қўймай, ашула ўргангани борсанг, ясаниб бор, деб янгисини кийгазиб юборган эдилар.

Сайфи бирдан ўрнидан сакраб туриб кетди:

— Зўр!

— Нима зўр?— Тўлаган ҳайрон бўлди.

— Эртага биласан. Эртага эрталаб соат ўнда тўппа-тўғри... хўш... қаерга... ҳа, Қўйлиқ четроқ, Қўйлиққа етиб бор. Трамвай тўхтайдиган жойда учрашиш.

— Нима қиламан Қўйлиқда?— чўчиб тушди Тўлаган.— Керакмас, яна тентираб юришми?

— Йўқ, жон ўртоқ, шу бу галча боргин. Бошқа зўрламайман. Хўпми? Хўп де!— қистади Сайфи.

— Кўраман,— ноилож қўнишга мажбур бўлди Тўлаган.

— Кўраман эмас, албатта бор. Бу гал қойил қоласан ўйлаб топган нарсамга.

Магазиннинг орқасида болаларни кузатиб турган Гулмира қўлидаги киноапарат билан индамас дугонаси ёрдамида уларни кинога оларди. Сайфи Тўлаганнинг елкасидан қучиб узоқлашди.

Гулмира уларнинг орқасидан ҳам кинога олди. Сўнг дугонасига қараб таажжуб изҳор қилди.

— Қўйликда пишириб қўйибдимми уларга?

Индамас дугонаси «ким билади» дегандек елкасини қисди.

ДАРДИ БЕДАВО

Раҳим ака ишхонадан чиқиши билан шошилиб трамвай бекати томон қараб кетди. Трамвайга ўтирди, икки остановкадан кейин тушиб катта гастрономга кириб чиқди. Кўп ўтмай анави куни Сайфи колхозчини кузатиб қўйган касалхонанинг дарвозасига етди. Унинг юзлари сергашвиш ва ғамгин эди. Дарвозадан ўтиб ҳовли бўйлаб бир оз юрди, ҳам йўлак, ҳам касалларни кўргани келганлар билан учрашадиган уйнинг вазифасини ўтовчи хонага кирди. Кичкина тумбочка олдидаги стулда ўтирган, ёши ўтиброк қолган ҳамшира билан эски кадрдонлардек сўрашди.

— Сизни кўтиб ўтириб-ўтириб, ҳозир кириб кетдилар,— деди ҳамшира.

— Магазинда ушланиб қолдим,— деди сал лаганбардорона овозда Раҳим ака, кейин аёлга маънодор илжайиб қўйди.

Ҳамшира ҳовли ичгарисига мўралаб:

— Лекин ҳазир бўлинг, бош врачнинг ўзи шу ерда,— деди.— Менга гап теккизмай тез кириб чақириб чиқа қолинг.

— Ҳўп, ая, хўп,— Раҳим ака лиқ этиб ҳамширанинг олдидан ҳовлига ўтди.

Бир қаватли узун корлусга яқинлашди-да, деразалардан бирини чертди. Қандайдир бемор аёлнинг башараси дарпардани суриб мўралади, кейин «тушундим», дегандек бош силтади. Дарпарда ёпилди. Зум ўтмай яна дарпарда сурилиб, Муборак опа кўринди. У, «ҳозир чиқаман», дегандек ишора қилди. Раҳим ака орқасига, ҳамшира ўтирган хонага қайтди. Кўп ўтмай касаллар ҳалатида Муборак опа кириб келди.

— Ассалому алайкум, келинг, дадаси,— деди у эрига.

— Келдим, тузукмисан?— одат бўлиб кетган жумлани қайтарди Раҳим ака.

Улар уйнинг бурчагига бориб қарама-қарши ўтирдилар.

Бу нимқоронғи хонада Муборак опа янада озгинроқ ва ҳорғинроқ кўринарди. Унинг қонсиз юзига зийрак ва алланечук чўчиб, жавдираб турган катта, чиройли кўзларигина ҳаёт бағишлаб турарди.

— Тузук, анча рангинг кириб қолибди, ҳадемай бутунлай тузалиб кетасан,— ўз сўзларига ўзи ҳам унча ишонмай хотинининг кўнглини кўтаришга ҳаракат қилди Раҳим ака.

Муборак опа ҳам бу гапни жуда кўп маротаба эшитгани учунми ўз навбатида эрига далда берди.

— Ҳа, худо хоҳласа тузалиб қоларман,— деди у. Лекин серифода, бесаранжом, жонсарак кўзлари, «йўқ, менинг касалим тузалмайдиган дарди бедаво», дейётгандек мўлтилар эди. Шу заҳоти гўё сири ошкор бўлиб қолишидан қўрққандек кўзларини яширди.

Раҳим ака ўзининг катта, яғир халтасини титкилаб тагида озгина сариёғли шиша банка, иккита тухум, тўртта уй нони олиб хотинига берди.

— Нима қиласиз овора бўлиб, барака топкур. Бу ерда яхши овқат беради, деб минг марта айтдим-ку сизга. Болаларнинг ризкидан юлиб ҳеч нарса олиб келманг маң жувонмаргга.— Расмана куйиниб гапирди Муборак опа.

— Ғалатисан-а! Болаларим оч қолиб кетяпти, деб ўйлайсанми! Шукр қил, кунда қозон қайнаб турибди. Сенга доим айтаман-ку, уларни ўйлама деб! Жонингни хузурини қилиб, ҳеч нарсани ўйламасдан ётавер,— пўписа аралаш гапирди Раҳим ака.

— Вой, ўйламай бўларканми?— Муборак опани йўтал тутди.— Худо хайриңизни берсин, менга нарса олиб келманг. Айтяпман-ку, берадиган нарсасини ҳам ёлчитиб еёлмайман, қолиб кетади шундоқ.

— Шунақа қилмагин-да, яхши-яхши емасанг, тез тузалмайсан!— энди астойдил жаҳли чиқди Раҳим аканинг.

Бирпас жим қолишди.

— Маошингизни олдингизми?

— Йўқ, эртага берармиш,— деди Раҳим ака, кейин шошиб қўшиб қўйди,— эртагача етадиган пулим бор.

Сохта тетиклик чарчатдими, Раҳим ака ерга тикилиб қолди. Муборак опа жавдираб эрига тикилди. Раҳим аканинг салқинган юзи, кейинги кунларда гўё чуқурлашиб кетган ажинлари, сал букчайиб қолган қади-қомати — ҳамма-ҳаммаси бир-бир назаридан ўтди. «Ҳа, эркак боши билан уйни, болаларни эплаб ўтирибди. Бунга ҳам осон эмас»,— дилидан ўтказди Муборак опа. Қандай қилиб бўлмасин эрини юпатгиси, кўнглини кўтаргиси келди.

— Шукр қилиш керак, барака топкур. Турмуш анча яхши бўлиб қолди. Мана буёқда ҳар йили нарх-навони тушириб турибди. Уруш тугаганидан бери ишқилиб ҳар йили нарх тушиб турибди.

— Шукр қилмай, қўлимиздан бошқа иш келармиди,— энсаси қотиб хотинининг гапини маъқулади Раҳим ака. Бирпас хаёл сургач, шунчаки қўшиб қўйди:— Тўғри, уруш тугаганига ҳам мана, беш йилдан ортиб қолди. Нархни тушириб турибди, бу ҳам тўғри. Нонга ҳам қорнимиз тўядиган бўлиб қолди... Аммо олдин яхши яшаганларнинг ҳозир ҳам пичоғи мой устида, биздақа рабобийларнинг аҳволи эса ҳамон ўша-ўша — эски тос, эски ҳаммом.

— Мусулмончилик аста-секин, барака топкур, нарвонга ҳам бирдан чиқиб бўлмайди,— эрини ҳам тергаш, ҳам эркалаш оҳангида гапирди Муборак опа,— мени айтди дерсиз, беш-олти йилдан кейин бу қийинчиликларни кўрмагандек бўлиб кетамиз. Энг асосийси урушдан эсон-омон қайтиб келганиңизга шукр қилинг.

— Ҳалиям мен ноливотганим йўқ. Тузукроқ кун кўришининг йўлини кидириш керак дейман, холос. Нима, яхшироқ яшашни орзу қилиш ҳам гуноҳми?!

— Шундай дейсиз-у, аммо замон нозик, барака топкур, одам сал нарсага ёмонотлик бўлиб қолиши мумкин.

Раҳим аканинг ҳаёт ҳақида ўз фикри бор эди. Аммо фалсафа сўқиб хотинининг бошини айлантиришни истамасди. Умуман ҳеч кимга айтмасди юрагидаги гапларни. Бироқ ҳозир ўзини тутолмади.

— Битта нарсага ҳайронман,— хуноби ошиб гапирди. Раҳим ака,— ахир тўғриси айтса ҳам одам дарров ёмонотлик бўлиб қолиши керакми?

Муборак опа жуда сезгир ва худди оҳудек сал нарсадан хуркиб кетадиган аёл эди, овозини пасайтириб эрига танбех берди:

— Бўпти, қўйинг шу гапларни, оч қорним, тинч қулоғим... Майли, ичинингизга ҳам қаршилиқ қилмайман, фақат қалтис гапирманг!

Раҳим ака ғалча хотинига нажот истаб қаради, фикрини қандай қилиб тушунтиришни билмай қийналди.

— Ҳамма бало шунда — хуркиб яшашимизда. Тўғри гапни айтолмаганингдан кейин қандай қилиб ёмонни яхши қила оласан?— оғзидан чиқиб кетган бу сўзларга Раҳим аканинг ўзи ҳам ҳайрон қолди.

Муборак опа бирдан ғалати бўлиб эрига тикилди. Кейинги лаҳзада ўзини қўлга олди. Энди бу мавзуда ҳеч нарса эшитгиси ҳам, ҳеч нарса тушунгиси ҳам келмасди.

— Керак эмас, барака топкур, сиз гапирманг. Гапирса бошқалар гапираверсин, аммо сиз гапирманг, эҳтиёт яхши! Оғзи бўшлиқ қилиб арзимаган нарсага қамалиб кетганларни кўрмадингизми?

— Мен сенга гапираман деяпманми?— Раҳим ака бемор хотинининг кўнглига ғулгула солиб қўйишни истамасди, ўзининг дарди ҳам етар, яна эридан ҳам хавотирда юрсинми, шўрлик. Шу боис майнавозчилик қилиб, жўртгага кўзларини олайтирди, овозини баландатди.— Мани шунчалик аҳмоқ, деб ўйлайсанми?! Кимга керак бўлса гапираверсин, менга зарур келиптими?

Муборак опа ҳам сал очилиб халатининг ёқасини кўтарди-да, ирим қилиб кўксига «туф-туф» деб қўйди.

— Шунақа демайсизми, барака топкур, эсим чиқиб кетибди-я, важоҳатингизни кўриб!

Хотинининг кўзларида қулги учқунини кўрган Раҳим ака ҳазилни илиб кетди.

— Э, агар истасам ҳаммаёқни остин-устун қилиб ташлайман. Нима, мени йўқотадиган мансаб курсим борми, кўрқаман? Тағин ҳам қўй, Раҳим, ўзингни бос, дейман-да!

Муборак опани яна йўтал тутди. Бу гал у узоқ йўталди.

— Ёш боладан баттарсан,— хотинини койиди Раҳим ака,— шу пайтгача томоғингни ўраб юришни билмайсан. Ёқавайрон бўлиб юрганингдан кейин албатта шамоллайсан, албатта йўталаган-да. Ахир намозшом бўлди, кечки салқин тушиб қолди.

Муборак опа эрининг анойилигидан мийиғида жилмайди. Аммо жуда аянчли чиқди жилмайиши. Кошки энди йўталиши ёқавайрон бўлиб юришидан бўлса. Муборак опа ичидан қайнаб чиққан уусасини ютиб юборди.

— Ҳозир, дадаси, ҳозир,— у халатининг ёқаси билан бўйинини ўради,— сизнинг келганингизни кўриб чошиб чиқаверибман.

— Қаёққа шошиласан, нима, мен кетиб қолармидам?!

— Вой, болаларингизни олдиға тезроқ боринг. Ахир қозон-товок ҳам ўзингизга қолган-қу.

— Нега энди?! Ҳаммасини қизинг қияпти, мени ўчоқ бошига йўлатмайди ҳам. Бирам қўли ширинки, сен унинг олдида ип эшолмайсан,— сал ошириб мақтанди Раҳим ака,— ҳа, сенинг йўқлигингни... касалхонада эканлигингни билинтирмаяпти.

— Ҳа, Малоҳатингиз пишиқ-пухта чиқди. Илоҳим умри узоқ бўлсин, сизларни эслаб юрсин.

Гап яна бўлиниб қолди.

— Докторлар нима деяпти? Қачон жавоб беришаркан?— сўради Раҳим ака сал овози қалтираб.

— Бу касал ўлгур дарров тузалмас экан, йиллаб даволашаркан,— тушкун овозда гапирди Муборак опа.

Буни биларди Раҳим ака, докторлар айтишганди, аммо сир бермади.

— Майли, шошилма, обдан тузалиб кетмагунигча сабр қил. Худо хоҳласа кўрмагандек бўлиб кетасан.

— Сабр қилмай иложим қанча,— хокисор жилмайди Муборак опа, кейин чуқур хўрсинди,— майли эди қанча олиб ўтиришса ҳам... ишқилиб тузатишса бўлдийди...

Муборак опани яна йўтал тутди.

— Касални ботмонлаб бериб, мисқолаб олар экан...— йўтал Муборак опадан кўра ҳам Раҳим акани кўпроқ эзвораётгандек эди.

Яқин одамнинг азоб чекаётганини кўриб ёрдам беролмасликдан, қўлингдан ҳеч нарса келмасликдан ёмони йўқ экан.

— Кўнглим ҳар хил нарсаларни қўмсайди. Тоғу тошларга чиқиб ўйнаб келгим келади. Ўзимизнинг далага бориб, яланг оёқ бўлволиб боғ кўчаларда турпоқ чангитиб юрсам, адирнинг этагидаги ариқдан ҳовучлаб-ҳовучлаб сув ичсам, дейман.

— Тузалиб чиқкин. албатта оборама қишлоғингга. Болаларни ҳам олиб кетамиз. Мундоқроқ битта қўй олиб сўямиз, бир ҳафта яйраб келамиз.

Муборак опа бу орзу сира амалга ошмаслигини сезганди, бирдан ўзгариб кетди, синиқ овозда гапирди:

— Майли, бора қолинг энди, барака топкур, болалар хавотир олмасин,— Муборак опанинг сағалга тинкаси қурирди.

— Нима... чарчадингми?

Муборак она йўқ дегандек бош чайқади. Раҳим ака тўсатдан портлаб кетди.

— Ҳаммасига мен айбдор, урушга кетмаганимда, учта норасида боланг билан ёлғиз қолиб қийналмаганингда шу касалга чалинмаган бўлардинг?!— дўқ ва жаҳл билан гапирди Раҳим ака,— Саводи, хунари йўқ аёлга осонми рўзғор тебратини.

— Вой, нега энди сиз айбдор бўлар экансиз?!— чўчиб тушди Муборак опа.— Касални бировга тўнкаш гуноҳ! Яхшиям сиз бор экансиз, бўлмаса аллақачон...

— Аммо кенжанг жуда ширин бўлган,— дарров гапни бошқа ёққа бурди Раҳим ака,— оловни ўзи!

— Ишқилиб ичикмаяптими?

— Қаёқда! Сен эсига ҳам келмайсан. Унга тўполон қилиш бўлса,— Раҳим ака ёлғони билиниб қолмасин учун баттар кўпирди,— анави куни тош отиб пешонамни ғурра қилишига оз қолди.

— Вой, нега сизга тош отади?!

Кичкина ёлғонни яшириш учун одатда каттарок ёлғон тўқишга тўғри келади. Раҳим ака ҳам аравани қуруқ олиб қочди.

— Э, сўзини бермайдиган бўлиб қолган. Тек ўтир десам... йўқ, аслида менга отмади. Дарахтда чумчук ўтирган экан, ўшанга отган тоши сал қолди менга тегишига. Айтяпман-ку, жуда шўх бўлган деб.

Гап ҳақиқатда сал суюқлашиб кетган эди, буни Раҳим аканинг ўзи ҳам сизди.

— Майли, бора қолай энди,— у ўрнидан турди.

Муборак опа эрини касалхона дарвозасигача кузатиб чикди. Хайрлашишдан олдин сал хавотирли овозда сўради:

— Ҳой, барака топкур, маошингизни беришмаган бўлса, сариёғни қайси пулга олдингиз?

— Нима, мен битта маошга қараб қолган одамманми?— керилди Раҳим ака.— Худога шукр, қўлимда гулдек хунарим бор, устаман. Отдих куни бозорга тушдим. Биттаси уйига олиб кетди. Бир кунд бутун бошлик ошхонасини ғиштани териб кўтариб бердим. Ишонасанми, бир қўнда йигирма сўмни чўнтагимга солиб келдим. Нима, сен болаларимнинг ризқидан юлиб олиб келяпти деб ўйлаганмидинг. Э, хом сут эмган одам!

Муборак опа ички бир туйғу билан бу гапларнинг ростлигини сизди. Фахр билан эрига қараб қўйди.

— Ишқилиб қўлингиз дард кўрмасин.

— Бўпти, хайр!— Раҳим ака вазмин қадам ташлаб йўлга тушди.

Муборак опа худди елкасидан оғир юк босиб тургандек бир-бир қадам босиб кетаётган эрининг орқасидан қараб қолди. Бирдан эрини чақирди.

— Ҳай, барака топкур, қўйлагингизнинг елкаси анча сузилиб қолибди, янаги гал келганда иш билан бир парча сурп ола келсангиз тагидан тоқи қўйиб бераман.

Раҳим ака орқасига ўтирилди-да, хотинининг ҳалиям кетмаганини кўриб ўқрайиб ўдағайлади.

— Хе, нодон, қулоғингга танбур чертяпманми боятдан бери, уйда ҳамма ишни қизинг эплапти деб! Сен ҳеч нарсани ташвишини қилмасдан ёт дедим-ку!— замирида эркалаш ётадиган дўқ билан гапирди Раҳим ака.— Кўчада бир ўзинг қаққайиб турмасдан борсанг-чи жойингга!

Эр амри вожиб. Муборак опа пилдиллаволиб касалхона ҳовли-сига кириб кетди.

ХИЛВАТ КЎЧАДА

Эртасига Сайфи сахар турди. Адасининг ишга кетишини кутди. Раҳим ака одати бўйича ўғлига қилиши даркор бўлган ишларни тайинлади: сув ташиб хумни тўлдириш, магазиндан нон опкелиб қўйиш.

— Хўп, хўп,— деди паришонхотирлик билан Сайфи, дадаси кетгач югуриб хужрага кирди, бирпас ивирсиб нималарнидир қидирди. Ниҳоят битта тахта қутича топди-да, қўлтиқлаб йўлга тушди.

Кўкча трамвай бекатида уни Тўлаган кутиб турган эди. Ўртоғини кўра солиб саволга тутди:

— Гапир, нима ўйлаб топдинг?

— Ҳовлиқма. Сабр қилсанг гўрадан ҳолва битур, дейдилар,— сиполик қилди Сайфи.

— Бўпти, олифтагарчилик қилмасдан айт, қутини нега кўтариб келдинг?

Сайфи режасини ошкор қилишга шовилмас эди.

— Буёққа юр. Айтяпман-ку, бирпас сабр қилсанг, ҳаммасини билволасан. Юр.

Сайфи йўл бошлади. Тўлаган унинг кетидан эргақди. Иккала ўртоқ бир оз юриб камқатнов, икки четига дарахтлар эжилган сўлим боғ кўчага бурилдилар. Қуёш тоби ҳали авжга минмаган. Қайсидир ҳовлида бедананинг сайраши эшитилади.

Ниҳоят, Сайфи битта дарахтнинг тагида тўхтади, агрофни синчиклаб кўздан кечирди, танлаган жойидан кўнгли тўлди шекилли, қутини ерга қўйди.

— Энди айтарсан, нимага қути кўтариб келганингни?— сабр косаси тўлиб сўради Тўлаган.

Сайфи индамасдан шимининг иккала чўнтагидан иккита чўтка чиқарди, кейин пойафзал мойи олиб қутининг устига қўйди.

— Э, нахотки...— Тўлаган миясига келган фикрни ҳатто овоз чиқариб айтишга ҳам ботинолмади.

— Йигитча, туфлигингиз энди оёғингизни қисмаётган бўлса керак, чунки бугун эскисини кийиб келибсиз. Келинг, мойлаб қўяй, яна яп-янгидек бўлади-қолади,— ботинка мойловчиларнинг ҳаракатларига тақлид қилиб чўтқаларни бир-бирига уриб гапирди Сайфи.

Тўлаган анқайиб қолди. Лекин ўртоғининг жўшиб турган ғайрати ҳавасини келтирди.

— Қаёқдаги нарсаларни ўйлаб топасан-а!

— Қани, ишни бошладик бўлмаса,— Сайфи қўлидаги иккала чўтқани ноғорага ўхшатиб қутига ура кетди,— кеп қолинг, туфли мойлаймиз.

— Қўйсанг-чи, одам уялади,— деди Тўлаган.

— Ишдан ҳам одам уяладими?! Капиталистик давлатларда жуда кўп болалар ботинка мойлаб пул топишади.

— Энди у капиталистик давлатларда-да!

— Нима қилипти, баъзи нарсаларни капиталистлардан ҳам ўрганиш мумкин. Тадбиркор бўлади улар.

— Э... бирорга таниш кўриб қолиб уйдагиларга етказса, мени тиряк қўйишмайди,— Тўлаган ҳатто қутига яқинлашишдан кўр-карди.

Сайфи ўртоғининг жудаям ювош ва ҳалол бола эканлигини биларди. Шунинг учун яхши кўрарди уни.

— Хавотир олма, бекорга сени шунақа олис жойга судраб келдимми?! Бу ерда бизни ҳеч қандай таниш-паниш учратмайди:

Худди шу пайт томдан тараша тушгандек орқаларидан Гулмиранинг овози эшитилди.

— Салом, болалар.

Сайфи билан Тўлаган қотиб қолишди. Биринчи бўлиб Сайфи ўзига келди, иккала чўткани чўнтагига секин яширди-да, орқасига ўгирилди.

— Яхшимисан,— деди тили зўрға калимага келиб.

Тўлаган ҳатто саломлаша олмади ҳам, оғзи ланг очилганича тураверди. Гулмиранинг бир қўли орқасида, киноаппаратини яшириб олган, ёнида индамас дугонаси жилмайиб воқеани кузатарди.

— Нима қилиб юрибсизлар буёқларда?

— Бизми, биз... ҳалиги...— Сайфи аста-секин ўзини ўнглаб ола бошлади.— Биз аммамизникига келувдик.

— Аммамларникига дейсанми?

— Ҳа. Аммамники мана шу ҳовли.— Сайфи орқасидаги ҳовлига ишора қилди,— ҳалиги... шу десанг, ўзлари бевалар, ёлғизлар. Биз, мана Тўлаган билан аммамга ёрдам бергани келдик. Ўтинларини ёриб берамиз, сувларини ташиймиз, ҳовлиларини супура-миз... Шунақами, Тўлаган?

Тўлаган Сайфининг топқирлигига қойил қолди, лекин ўртоғининг гапини тасдиқламади, ерга қараганича тураверди. Унинг ёлғон гапга тоби йўқ эди, айниқса Гулмирани алдашни сира-сира истамади.

— Вой азаматлар-ей, бир кунда шунақа одамшаванда, одобли бўлиб кетибсизларки, ҳатто одамнинг сизларга ҳаваси келяпти,— кейин Гулмира атайдан бепарвороқ оҳангда қўшиб қўйди.— Тўлаган, мен эрталаб сени сўраб уйингга кирган эдим. Бувинглар, ҳозиргина ашула тўғарагига кетди деб айтдилар.

Тўлаган лабларини қимирлатиб бир нарса демокчи бўлди, лекин гапиролмади. Сайфи унга ёрдамга келди.

— Тўғаракка ҳам боради. Олдин менга озгина ёрдамлашворсин. Аммамнинг катта тўнкалари бор, ўшани арралашиб юборади...— Ашула зарурми ёки одамга меҳрибонлик қилиш зарурми?

Гулмира қув кўзларини қисиб «оббо устомон-ей», дегандек Сайфига тикилди. Кейин кўзларида билинар-билимас кулги учқунлари чакнаб, лабига истеҳзоли табассум балқиди.

— Албатта меҳрибончилик зарур.

— Ана энди ўзингга келдинг. Ашула қочмас, олдин бировнинг ҳожатини чиқариш керак.

— Вой, мана бу нимади?— Гулмира қутини кўрсатди.

Сайфи ўзини кўрмаётганликка олиб атрофга аланглади.

— Қайси?

— Мана бу?— кўлини бигиз қилиб қутига санчди Гулмира. Сайфи гўё энди, биринчи марта кўраётгандек хайрон бўлиб қутига қаради.

— Буми?

— Ҳа, шу!

— Қўти шекилли.

— Қанақа қути?

— Қанақа бўларди,— хотиржам жавоб берди Сайфи,— тўрт бурчакли қути. Эсингдан чиқдими, тўрт бурчак ҳақида геометриядан ўтганмиз-ку.

— Бу ерда нима қилиб турибди, тўрт бурчакли қути,— «тўрт бурчаклик»ка урғу бериб гапирди Гулмира.

— Нима қилиб турибди дейсанми? Ўтиргани олиб чиқдик. Топ-тоза шим билан тупроққа ўтирмайди-ку, одам,— беўхшов кулди Сайфи.

— Демак, сизлар бу ерга кўмаклашиш учун эмас, дам олгани келган экансизлар-да?

— Демак, бизлар бу ерга дам олгани келганмиз,— тилбурролик қилди Сайфи,— кўлингдан нима келарди?!

— Энди гоҳ-гоҳда, чарчаганимизда чиқиб ўтирамиз-да,— ниҳоят гапга аралашди Тўлаган ҳам.

Гулмира яна кўзларини муғамбирона қисиб сўради:

— Тўхта, аммам қайси ҳовлида туради дединг?

— Аммамми? Мана бу ҳовлида!— яна бояги ҳовлини кўрсатди Сайфи.

Гулмира шарақлаб қулиб юборди. Сайфининг жаҳли чиқиб кетди.

— Нимага куласан?

— Бундан чиқдики, иккаламиз қариндош эканмиз-да. Менинг ҳам аммам худди шу ҳовлида туради.— Гулмира кулганича орқасига бурилиб йўлга тушди. Индамас дугонаси соядек кетидан эргашди.

Сайфи билан Тўлаган бирпас уларнинг орқасидан қараб туришди.

— Э, тавба, қаёқдан топиб келди бу бизни-а?— деди Тўлаган.

— Искович итдан баттар-ку бу қиз, хид билишда олдига тушадиган одам йўқ!

Сайфи одати бўйича кескин ҳаракат билан чўнтагидан чўткани олиб қутининг устига урди.

— Қариндош эмиш! Э, сендақа қариндош орттиргандан кўра бу дунёдан танҳо ўтиб кетган яхши! Кел, энди бир камимиз шу киздан қўрқиб ўтиришми?! Дангал ишлайверамиз. Қани, кепқолинг туфли мойлатаман деганлар!

Сайфининг шижоатини кўриб Тўлаган сал саросимага тушиб қолди.

— Тўхта... ўзинг умрингда ҳеч ботинка мойлаганмисан?— деб эҳтиёткорлик билан сўради у.

— Бэ... ботинка мойлаш ҳам иш бўлганими? Ҳавотирланма, бирпасда ўрганиб оламиз.

Шу пайт кўчанинг бошида битта қотма ўспирин пайдо бўлди. Эғнида олачипор катак қўйлак, оёғида пошнаси йўғон жигарранг туфли, оқ шимининг почаси кенглигидан кўча супуриб келарди. Сайфи билан Тўлаган ўспириннинг кийим-бошига ва ўзини бозорга солишига маҳлиё бўлиб, томоша қилиб турардилар. Ўспирин олифта юриш қилиб болаларга яқинлашди, кейин тўхтади. Ҳар икки томон бир оз таажжуб билан бир-бирини кўздан кечирарди.

— Ҳа, зумрашалар, бу ерда нима қилиб ўтирибсанлар? — тақаббурлик билан сўради ўспирин.

Сайфи ўз ҳунарининг устасига ўхшаб бидирлади.

— Биз туфли мойлаймиз, акажон. Қани, келинг, бирпасда туфлигингизни шундай ярақлатворамизки, қарасангиз кўзингиз камашиб кетади.

Ўспирин тилла тишини кўрсатиб тиржайди.

— Антиқа-ку! Қани кўрайлик-чи, — у оёғини қутига қўйди.

Сайфи «гуп» этиб ўзини унинг оёғи тагига ташлади. Тизза тушиб олиб чўтка билан олдин туфмининг чангини тозалай бошлади, кейин Тўлаганга қаради:

— Нега қаққайиб турибсан? Мой қутини оч!

Тўлаган қутини олиб очди. Сайфининг ёнига чўкка тушиб секин шивирлади:

— Сайфи, буни қандай қилиб суртасан, қоғиб ёғибди-ю?

— Антиқа-ку, — деб қайтарди Тўлаган гапини эшитиб қолган ўспирин.

— Туфлига суриб яхшилаб ишқаласанг, ўзи эриб кетаверади. Эрталабки салқинда қоғиб қолган-да.

Тўлаган мой олиб туфлига сурди:

— Кўр, тўкилиб кетяпти, — деди йиғламоқдан бери бўлиб.

— Антиқа-ку, — яна тиржайди ўспирин.

Сайфи ёнидан гугурт чиқариб ёқди, қутичанинг тагига тутди. Мойнинг четлари эрий бошлади.

— Эрияпти, олиб туфлига суртавер.

— Нима билан суртаман? — сўради Тўлаган.

— Қанақасан ўзинг, панжанг билан суртавер. Намунча бўшашасан! — Сайфи жўрттага овозини баландлатиб давом этди. — Худди биринчи марта мойлаётган одамга ўхшайсан-а! Сиз ҳайрон бўлманг, акажон, бу ўзи шунақарок, нўноқроқ. Ҳунарга энди ўрганипти, шогирдим.

— Э шогирдингдан ўргилай. Шогирд деганни уйда ўргатиб келади-да, — керилди ўспирин.

— Қойил қилиб берсак бўлдимми?

Тўлаган панжаси билан мой олиб туфлига сурди. Сайфи чўққайиб ўтириб олиб бор кучи билан туфлини мойлашга тушиб кетди. Оёғининг тагида имирсиб, унинг юмушини қилаётган болаларни кўриб ўспириннинг катталиги тутиб кетди, кибр-ҳаво билан пинғиллади:

— Ҳой, ишқилиб носкийимга ҳазир бўлларинг, тагин мой текказиб юбориб, расво қилмаларинг!

Сайфи илжайиб ўспириннинг ҳуснбузар тошиб кетган мағрур башарасига қаради.

— Қўрқманг, мабодо озгина тегиб кетса ҳам билинмайди, чунки носкийнингизнинг шундоқ ҳам яғири чиқиб кетган экан.

Ўспириннинг юзидаги ғурур бирпасда йўқолиб газаб қоплади.

— Маҳмаданагарчилик қилма, олқинди! Билиб қўй, ифлос қилсанг, мендан соғ қолмайсан.

— Хўп, ака, хўп, гард юқтирмаймиз.

Сайфи қунт билан туфлини мойларди, чўтка билан тинимсиз ишқаларди. Шу пайт қаёқдандир туфлига бир тутам хира нур тушди. Сайфи ажабланиб бошини кўтарди, алаанглади. Қаршисидаги деворда иккита калла кўринди — булар Гулмира билан индамас дугонаси эди. Икковининг ҳам қўлида алюмин лаган. Сайфининг қараганини кўриб қолиб, гўё болалар уларни мутлақо қизиқтирмаётгандек, дарров лаганини чилдирма қилиб чала бошлашди. Сайфи қизларни масхара қилиб башағасини буриштириб қўйди, кўрса кўрар, садақа сўраб тиламчилик қилаётгани йўқ-ку, меҳнат қилиб пул топяпти. Чинакам одам эса ҳеч қандай меҳнатдан хазар қилиши керак эмас!

Шундай фикр миясидан кечган Сайфи яна ишга берилиб кетди. Қизлар лаганларни болаларга тўғрилашиб ёруғ туширишди. Кейин Гулмира секин киноаппаративи олиб, бўлаётган воқеани суратга ола бошлади.

Сайфи қанча ҳаракат қилмасин, чўткани ишқалаётганида билмасдан носкига теккизиб юборди. Секин тирсағи билан Тўлагани туртиб носкига ишора қилди. Тўлаган кўриб қўрқиб кетди. Ўспириннинг почасидан тортиб носкийсини бекитмоқчи бўлди.

— Ҳой, нима қўляпсанлар, нега шимимдан торгасанлар? Антика-ку! — деди ўспирин.

— Тортаётганим йўқ, тўғрилаб қўяяпман, — деб ялтоқланди Тўлаган.

Сайфи энгашиб турган гавдаси билан туфлини бекитди. Ўспирин бир нарсани пайқагандек хавотирланди.

— Қани бундай турларинг, бир кўрай-чи!

Ўспирин болаларни итариб юборди, шимини кўтариб оёғига қаради. Носкисини кўриб жони чиқиб кетди:

— Нима қилиб қўйдиларинг, зумрашалар! Энди мендан соғ қолмайсанлар!

Сайфи билан Тўлаган сапчиб туриб ўзларини четга олдилар. Сайфи, унга ўқрайиб тикилди.

— Секинроқ дўк ур! Нима, ўзингни маҳаллангда чиранвосанми? Зўр бўлсанг юр, Эскижўвага бориб ташлашамиз!

— Нима-нима, мен сенга чираниш қанақа бўлишини кўрсатиб қўяман! — тутақиб кетган ўспирин Сайфига ташланди.

Сайфи тирақайлаб қочди. Ўспирин унинг кетидан қувди. Сайфи ўн беш қадамча югуриб борди, кейин бирдан чап бериб эгчил бурилди-ю, орқасига қараб қочди. Четда ёлғиз турган Тўлаганининг олдидан «виз» этиб учиб ўтди. Тўлаган пойлаб туриб Сайфини қувиб келаётган ўспириннинг оёғи тагига қутини итариб юборди. Ўспирин қутига қоқилиб умбалоқ ошиб тушди. У ерда ётганича ожизона инграб Тўлаганга қаради. Тўлаган ҳам бўш келмади.

— Яхшиликча туфлигингни мойлаб қўйганимизнинг ҳақини тўла, бўлмаса дабдалангни чиқариб ташлаймиз.

— Ҳақи керак бўлса ҳозир ўн хисса қилиб оласан,— ўспириин аламдан башарасини буриштириб ўрнидан турди.

Тўлаган ҳам шатавоқ отиб қочиб қолди. Ўспириин лўкиллаб унинг кетидан югурди.

Ҳамма воқеани суратга олиб турган Гулмира ашпаратни бир зумга қўйиб, «тузук-ку бизнинг болалар», дегандек индамас дугонасига қараб қўйди.

Орадан анча вақт ўтди. Гулмира болаларга нима бўлди деб хавотирлана бошлаган эди, кўчанинг бошида қайтиб келаётган синфдошларига кўзи тушиб ўзини панага олди. Сайфи билан Тўлаган ҳалиям нафасларини ростлаб ололмай оғир хансирардилар.

— Шундан шу ёққа битта қути деб қайтиб келиб ўтириб-миз-а!— деб норозилик билдирди Тўлаган.

Сайфи ерда ётган қутини олиб қўлтиғига урди.

— Керак бўлиб қолади ҳали,— деди,— нима, биз ҳамма нарсани кўчага сочиб кетаверадиган бойваччамизми?!

Гулмира девор ортидан туриб кичкирди.

— Ўв Сайфи, сенга нима бўлди, оёғингни зўрга судраб босаясан. Ё ит қувдими?

Сайфи қаёқдан товуш келганини билмай довдираб атрофга аланглади. Кейин девордан мўралаб турган Гулмирани кўрди.

— Нима?— жержиб сўради у.

— Аммамиз сени йўқлаётган эдилар, ҳовлини супуриб берармишсан,— жилмайди Гулмира.

Сайфи қўлларини мушт қилиб Гулмирага яқинлашди, аламзада оҳангда ўдағайлади.

— Менга қара, эй шаллақи, жуда жонга тегдинг! Агар яна... Агар яна жиғимга тегадиган бўлсанг, ўзингдан кўр. Қиз бола деб аяб ўтирмайман.

Гулмира ваҳима билан унинг сўзини бўлди.

— Ана келяпти! Қоч!!

Сайфи билан Тўлаган орқа-ўнларига қарамай кучларининг борича югуриб кетдилар. Гулмира билан индамас дугонаси уларнинг орқасидан ҳаҳо-ҳаҳо кулиб қолдилар.

ЯРИМ БАНКА САРИЁҒ

Дим бўлгани учун одамни лоҳас қиладиган ҳаво эди. Югуриш уёқда турсин шу иссиқда ярим соат юрса ҳар қандай паҳлавоннинг ҳам суроби тўғри бўлиб қоларди. Ўспириин эса бугун Сайфи билан Тўлаганни ёмон лўкилатди.

Қун пешиндан оғанда улар ҳориб-толиб Тўлаганларникига қайтиб келишди. Холпошша хола очик чехра билан уларни кутиб олди. Айвондаги хонтахта ёнига қалин кўрпача тўшаб, болаларни ўтиришга таклиф этди, биқинларига болиш қўйиб берди. Хушомаднинг сабаби ашулачи бўлишга жазм қилган набирасининг кўнглини

олиш эди. Набирам томоғини кириб ашула айтишни машқ қилиб келяпти деб ўйларди анойи кампир шўрлик.

Холпошша хола икки пиёла қатик олиб чиқиб болаларнинг олдига қўйди.

— Олинглар, шуни ичиб олинглар, чанқоқни босади, иссик кунда қатикнинг олдига тушадиган нарса йўқ. Қорниларинг ҳам очгандир. Мен картошка билан тухум қовуриб бераман. Сизлар қатикни эрмак қилиб турунглар, овқатим бирпасда бўлади.

— Э, қатингизни нима қиламиз,— ижирганиб гапирди Тўлаган,— ундан кўра қишда еймиз деб қулупнайдан солган қиёмингиздан озгина олиб чиқинг.

— Вой, хўп, қўзичоғим, сизлар қиём сўрайсизлару мен йўқ дейманми, қиём экану сиздан жонимни ҳам қизғонмайман. Фақат,— кампирнинг овозида ташвиш ва хавотир оҳанглари пайдо бўлди,— фақат овозларингга таъсир қилмасмикин деб чўчияпман, ширинлик ешпа бўғиб қўйса нима қиласизлар?

— Э, бизнинг овоздан хавотир олманг, холажон,— деб чапани-часига керилди Сайфи,— нима есак ҳам жаранглаб чиқаверади.

— Ундай бўлса майли, қўзичоқларим. Хонандалар жуда ўзларини эҳтиёт қилиб юришларини эшитганман-да, шунинг учун...

— Э, улар нозик ойим, биз чиникқанмиз,— гапга яқун ясади Тўлаган.

Холпошша хола уйга кириб кетди. Кўп ўтмай битта ликобда қулупнай қиём, бошқа ликобда сариёғ олиб чиқиб болаларнинг олдига, хонтахтага қўйди.

— Қовурдоқ тайёр бўлгунча он билан шуни еб турунглар.— деб ўчоқ бошига йўналди, бориб овқатга уннай бошлади.

Сайфи ликобчадаги сариёғни кўриб бирдан ўзгариб қолди. У намгин кўзларини сариёғга тикиб хаёлга ботган эди. Олдинига Тўлаган ўртоғига эътибор бермади. Бувиси олиб чиққан қиёмдан бир шимирди-да, Сайфига узатди.

— Ушла!

Аммо қўли муаллақ қолди. Сайфи ҳамон сариёғга тикилиб ўтирарди.

— Ўв, нега меровга ўхшаб бир нуқтага тикилиб олдинг, ушла қиёмни,— деди Тўлаган.

Сайфининг қиёмга ўчлигини биларди Тўлаган, аммо бу гал у одатдагидек ўзини қиёмга ташламади, ликобни олиб номига бир шимирди, яна сариёғга мўлтиллаб тикилди.

Тўлаган сариёғ турган ликобчани ўртоғининг олдига суриб қўйди.

— Олавер, егинг келса.

Сайфи емайман дегандек бош чайқади, Тўлаган ажабланиб ишшайди.

— Тикилишинг жуда бошқача-ю, кўзинг билан тешиб юборай деяпсан, ол деса, бош чайқайсан?!

Сайфи сариёғдан кўзини узиб ўртоғига қаради.

— Менга бер шу сариёғингни.

— Олавер. Хоҳласанг ҳаммасини е!

— Опкетгани бер..

— Опкетгани?— хайрон бўлди Тўлаган,— майли, опкета қол, бизда кўп.

Сайфи иккиланиб Холпошша хола томонга қараб қўйди.

— Қўркма, бувим индамайдилар. Айтяпман-ку, бизда сариёғ ачиб ётибди,— ўртоғига далда берди Тўлаган.

— Шиша бананг борми?— Сайфи ҳовлиқиб қолди.

— Бўлса керак, хозир қарайман,— Тўлаган уйга кириб шиша банка олиб чиқди.

Сайфи шошиб сариёғни шиша банкага бўшатди. Кейин уни икки кўллаб маҳкам бағрига босганича ўрнидан турди.

— Хўп, энди мен кетдим, хайр,— у эшик томон жадал юриб кетди.

— Шошма, борарсан, нима бўлди ўзи?— Тўлаган ҳеч нарсага тушунмай унинг орқасидан қараб қолди.

Сайфининг кетаётганини кўриб Холпошша хола ўчоқ бошидан туриб вайсади:

— Хой, Сайфи, ўтирмайсанми? Ахир, атайлабдан овқат қиляпман, еб кетгин.

Лекин Сайфи аллақачон кўздан ғойиб бўлган эди.

У Тўлаганларникидан чиқиб тўппа-тўғри онасининг олдига кетди. Касалхонанинг дарвозаси очик бўлса ҳам, Сайфи кирмади. У девор ёқалаб касалхонани айланиб ўтди, орқасида пастаккина пахса девор бўлгучи эди, ўшандан опиб тушди-да, кимсасиз, хароб ва ҳазин боғда пайдо бўлди. Ахён-ахёнда скамейкалар қўйилган, уларнинг атрофида паширос қолдиқлари. Афтидан, бу хилватгоҳ беморлар йиғилиб пинҳона чекадиган жой эди.

Сайфи касаллар ётадиган бинога яқинлашган сари паширос қолдиқлари камайиб борарди. Бинонинг атрофи эса чинвидек топ-тоза. Сайфи эҳтиёткорлик билан бориб таниш деразани аста тақиллатди. Битта аёл мўралади. Кейин аёл хонанинг нариги четида ётган Муборак опанинг тепасига борди:

— Муборакхон, катта ўглингиз келди...

Муборак опанинг чехраси ёришиб кетди, у ўрнидан туришга талпинди. Аёл уни елкасидан аста босиб ётқизмоқчи бўлди.

— Уринманг, айланай, докторларнинг айтганини қилмасангиз бўлмайди, қимирламай ёт дедими, ётиш керак, айланай. Ўглингиз шу ерга кира қолар.

Муборак опа чўчиб бош чайқади.

— Йўк, оповси, менинг чиққаним маъқул,— у қийналиб ўрнидан турди.— Тавба, одамзод ҳам қизиқ-да, худди келишини сезгандек жудаям кўргим келиб, юрагим жизиллаб турган эди.

Аёл Муборак опани кўлтликлаб эшиккача борди.

— Бўлди, раҳмат, оповси, буёғига ўзим секин борарман, ха, сиз қолаверинг,— биров етаклаб чиқаётганини ўғли кўришини истамади у.

Муборак опа олдин эри билан учрашган кичкинагина хонага охишта юриб кириб келди. Иккала қўли билан шиша банкани чаңгаллаб ўтирган Сайфи ирғиб туриб онасига ташланди.

— Ассаламу алайкум, оини тузук бўлиб қолдингизми?

— Ваалайкум ассалом, болам,— Муборак опа ўғлининг елкасига қўлини қўйди:— Чик, ўғлим, чик бу ердан, очиқ хавога чик.

Она-бола остона ҳатлаб ҳовлига чиқишлари билан Сайфи шиша банкани онасига тутқизди. Муборак опа жавдираб, саросимада ўғлига қаради:

— Қаердан олдинг, Сайфижон?

— Қўрқманг, Тўлаган бериб юборди... Мендан салом деб қўйгин деди, уларда сариёғ ачиб ётибди.

— Раҳмат, барака топсин...— Муборак опанинг кўнгли жойинга тушди,— уйга обора қолмабсан-да, болам, укаларинг билан ердинглар. Меники бор, кечагина аданг олиб келган эдилар.

— Укаларим ҳам еб туришибди. Мени-ку, Тўлаганларники-да бурнимдан чиқди, бу ортгани. Еяверинг ўзингиз. Докторлар айтган-ку, ишқилиб сариёғни кўп-кўп еяверсангиз, тез тузалиб кетасиз.

— Еяман, болам, еяпман,— шунчаки ўғлини юпатиш учун гапирди Муборак опа, кейин ўйчан қўзларини ерга тикиб, ўғлидан кўра ҳам кўпроқ ўзига гапирди:— Тузалмайдиган бало бўлса-чи, бу куриб кетгур дард. Майли, болам, пешонада борини кўрамиз. Ишқилиб сенлар соғ-саломат улгайиб ўз йўлингларни топиб кетсаларинг бўлди. Тезроқ ўз эгарингни ўзларинг эплайдиган бўлволсаларинг эди...

Она-бола скамейкалардан бирига ўтиришди.

— Қалай, аданглар, укаларинг яхши ўтиришибдими? Малоҳат эплаб овқат қилиб бероляптими?

— Малоҳатингиз бало, ҳатто лағмон қилишларни ҳам ўрганиб олди.

— Эркинни хафа қилмаяпсизларми?— Муборак опа аллақандай ҳаяжон ва меҳр билан кенжасини тилга олди.

— Унингизни хафа қилиб бўлармиди, шунанга кучли бўлиб кетганки! Анави кун қулочкашлаб курагимга бир туширди, ҳалиям кифтимни кимирлатолмаяпман,— жўрттага кулиб гапирди Сайфи. «Тавба, баъзи қилиқлари, гаплари худди адасининг ўзи»,— дилидан ўтказди Муборак опа.

Унга ўғлининг ҳазили ёқди, ўз навбатида тетик кўринишга ҳаракат қилди:

— Ҳадидан ошаётган бўлса, борганимда ўзим адовини бериб қўяман.

Шу ерга келганда бундан ошириб юборилса дадилликлари, хушчақчақликлари ясамага, сохтага ўхшаб қолишини сезгандек она-бола бирдан жимиб қолдилар.

Сайфи онасидан кўзини узмас эди. Муборак опа жуда ўзгариб кетган — яна озган, кўзлари киртайиб, шундоқ ҳам рангсиз юзи сомондек сарғайиб кетган эди. У тез-тез ва қиска-қиска йўталар, ҳолсиз қўллари билан пешонасида найдо бўлган терни артиб-артиб турарди. Йўқ, онасининг сочлари, қошлари олдин бунчалик тимқора эмас эди, саховат ёғилиб турган тиниқ ва беғубор кўзлари ҳам бу қадар маънос ва умидсиз эмас эди! Улар галати гилтиллаб

турарди. Муборак опанинг покиза қалби гўё бутун борлигида акс этиб, ажиб бир чирой кашф этган эди. Такдирга тан бериб сокин ўтирган, гўдақлардек бегуноҳ онаси, дархақиқат, Сайфига жуда чиройли бўлиб қўриниб кетди. Чиройли ва ҳимоясиз! Қизиғи шундаки, бу чирой Сайфининг дилида севинчдан кўра ҳам кўпроқ тушуниб бўлмайдиган, аллақандай хавотир ва аянчли ачиниш хисси уйғотди.

— Ойи, мен режиссёр бўлмоқчиман... Кўрасиз, жуда бой бўлиб кетамиз. Ўшанда сизга сариёғни челақлаб олиб келиб бераман.

Муборак опа қалқиб кетди. Анчагача гапиролмади. Одати бўйича калласини ўғлидан тескари буриб, фақат кўз кирини унга ташлади.

— Орзуга айб йўқ, болам. Илойим муроду мақсадингга етгин.

— Ойи, нега нукул мен билан тескари қараб гаплашасиз?

Онаизор ўғли ўксимасин учун қўлини елкасига қўйиб меҳр билан кўзига боқди. Кейин дангал, биринчи марта тўғриси айтди.

— Бу куриб кетгур касал нафасдан ҳам ўтиб юкиши мумкин экан,— Муборак опа ҳолсиз йўталди.— Камроқ келгин шўт ўлгурга. Бола нарса...

— Э, менга ҳеч қандай касал юкмайди,— ойисига суркалди Сайфи.

Муборак опани яна йўтал тутди. Унинг тинқаси куриб, чарчгани яққол сезилиб турарди.

— Ойи, майли, энди кириб дам олинг, мен кетаман.— Онасини кўп уринтиргиси келмади.

— Кетасанми... майли, болам, бора қол.

Сайфи кетишга отланиб ўрнидан турмоқчи эди, Муборак опа уни билагидан маҳкам ушлаб тортди. Сайфи саросимада қайтиб ўтирди. Муборак опа ғалати назар билан ўғлига тикилди. Онаси ҳеч қачон Сайфига бунақа жавдираб қарамаган эди. Кейин Муборак опа синиқ овозда аранг шивирлади:

— Адангга айт, укаларингни олиб келсинлар. Ҳаммаси келишсин. Сен ҳам. Иложи бўлса эртадан қолмай олиб келсинлар. Хўпми, ўғлим?

— Айтаман, албатта келамиз,— атайдан қувноқ овозда гапирди Сайфи.— Хайр, ойижон.

— Хайр, болам! Хайр. Ишқилиб адангга тайинлаш эсингдан чикмасин! Эртадан қолмасдан келинглар!— зорланиб қайтарди Муборак опа.

Сайфининг эти жимирлашиб кетди. Ҳеч қачон онасининг овози бу қадар серхаяжон ва серташвиш бўлмаган эди. Аммо у бир зумда ўзини қўлга олди, йиғлоқилик қилса онасининг кўнгли баттар чўкади.

— Нега энди эсимдан чиқар экан,— Сайфи атай бурро гапирди, илдам қадам ташлаб дарвоза томон йўл олди.— албатта келамиз!

Онаизор то жигарбанди кўздан ғойиб бўлгунча орқасидан термулиб турди. Кейин лаблари ҳолсиз шивирлади:

— Илойим умринг узоқ бўлсин, укаларингга бош бўлиб юргин.

БУЛУТЛИ КУНЛАР

Тошкент вокзали. Юк кўтарган одамлар шошиб уёқдан-буёқка югуриб юришибди. Плацкартли вагоннинг эшиги тагида қўлида бир шода тешиккулча Сайфи турибди. Унинг оғзи қулоғида, атрофга аланглайди.

Раҳим ака йўловчиларнинг билетларини текшириб вагонга чиқарётган проводникка яқинлашди, қўл олиб сўрашди. Кейин ийманиб илтимос қилди:

— Биродар, ўғлимни биринчи марта ёлғиз ўзини узок йўлга юборишим, бола ёш, ўзингиз кўз-қулоқ бўлиб турасиз. Асакада тушириб юборсангиз бўлди.

— Хўп, ака, хўп,— деди мўйловдор проводник,— хавотир олманг.

Энди Раҳим ака Сайфига яқинлашиб такрор-такрор уқтирди:

— Тушундингми, холангга тайинла, «ойим оғирлашиб қолибдилар, тез етиб борармишсиз», дегин.

— Тушундим, намуноча қайтараверасиз.— Сайфининг хаяжонини чига сиғмасди. У адасидан тезроқ кутулиб поездга тушиш, маза қилиб «катайса» қилиб кетиш илинжида эди.

Ишқилиб, станцияда тушганиндан кейин уёғини топиб бора оласанми? Жуда кичкинаалигингда олиб борган эдим, йўл эсингда қолганми?— яна сўради Раҳим ака.

— Қўрқманг, топиб борсам бўлдимми? Адреси бор-ку. «Қизил Ўзбекистон» колхозини.

— Ана шунақасан-да!— ўғлини койиб берди Раҳим ака.— Ҳозир баъзи колхозлар бирлашиб кетяпти. Уларнинг колхозини ҳам бирлашиб, номи ўзгариб кетган бўлиши мумкин. Тўғрисиини айт, йўл эсингдами?

— Эсимда деяпман-ку!— Сайфи ортиқ чидолмади.— Ҳозир юриб кетади!

— Хўп бўлмаса, чиқа қол, ётиб кетадиган жойини эгаллаб олгин.

Сайфи ўзини вагонга отди-да, йўл-йўлакай кичқирди:

— Э, ким ётарди дейсиз, йўлни томоша қилиб кетаман,— у вагон ичига кириб кўздан ғойиб бўлди.

Зум ўтмай деразаларнинг бирида унинг тиржайиб турган башараси пайдо бўлди.

— Ўйинга берилиб кетма, боргини орқангга қайт, узоғи билан икки кун муҳлат!— сўнги насихатни берди Раҳим ака.

Сайфи шов-шувда ҳеч нарса эшитмади, тиржайиб тураверди.

— Эшитдингми?!— хуноб бўлиб қайтарди Раҳим ака.

Сайфи адасининг сўзини яна эшитмади, қўли билан «бўпти, кетаверинг» ишорасини қилди. Катталарга ҳам ҳайронсан, битта гапни ўн марта такрорламасалар кўнгиллари жойинга тушмайди.

Поезд чўзиб-чўзиб хунук чинқирди, пишиллаб аранг ўрнидан силжиди. Раҳим ака чўнтагини кавлаб носқовоғини олди, кафтига озгина тўкиб, оғзига отди. Узоқлашиб кетаётган поезднинг ортидан бирпас қараб турди-да, шошмасдан шаҳар томон юриб кетди.

Орадан икки кун ўтди. Шодлиги ичига сиғмай Сайфи уйига қайтарди. Ахир у қуруқ эмас, совға-салом билан қайтанти. Елкасида оғзигача тўлдирилган ҳуржун. Ҳуржуннинг тепасидан пўсти артилмаган жўхори сўталари кўриниб турибди. Сайфи тезроқ уйига етиб адасини, укаларини хурсанд қилишга ошиқади. Хуржуннинг оғирлигидан аранг кўтариб, бурни ерга тегай-тегай деб боради. Лекин у оғирликни гўё сезмаётгандек, уйига яқинлашган сари қадамни тезлаштиради. Қовунни, олмани укалари ейди. Аммо жўхорини ойисига обориб беради. Ойиси сувда пиширилган жўхорини жуда яхши кўради.

Мана, у ўзининг қадрдон кўчасига бурилди. Узоқда, уйининг эшиги тагида тўн кийиб турган учта-тўртта одамга кўзи тушди-ю, қадами секинлашди. Мудҳиш, қора бир фикр миясига яшиндек урилди. У тўсатдан дилларни тилка-пора қилувчи овозда: «Ойи!» деб қичкириб юборди. Ёш қалб қаъридан отилиб чиққан бу фиғон бутун кўчани ларзага солди.

Шу заҳоти сўнги марта касалхонада бўлгани, онаси эртага ҳамманглар келинлар деб тайинлагани миясига бигиздек санчилди. Бежиз эмас экан онасининг ўшанда зорикқани, сезган экан бояқиш...

Ҳаво очиқ бўлиб очиқ, булут бўлиб булут эмас. Осмон ҳам, атроф ҳам кулранг.

Кетаётганларнинг ўртасида аллақандай ёқимсиз жимлик ҳукрон. Ҳеч ким бир-бири билан сўзлашмайди, фақат одамларнинг ҳарсиллаши ва заранг ердан чиқаётган оёқ товушлари эшитилади. Бу аянчали жимликни гоҳ-гоҳда баланд бўйли, башараси чакак-чакак одамнинг дўриллаган овози бузади:

— Эҳтиёт бўлинглар, шошилманглар.

Корчалон ҳеч тиним билмайди. У тобут атрофида айланиб тажрибасиз ёш-ялангларга насиҳат қилади.

— Ҳой, ҳой, тўхта, акаси, тўхта, бўй-бўйи билан, тенг-тенги билан кўтарларинг. Ҳа, тобут лопиллаб кетмасин.

Тобуткашлар итоаткорлик билан унга бўйсундилар, худди корчалон айтганидек, бўй-бўйларига қараб тобутнинг икки ёғидан кўтардилар.

Улар чойхона олдидан ўта бошладилар. Чорпоёда ўтирган бир тўда чойхўрлар илдам туриб тобутга яқинлашишди. Корчалон баланд ва совуқ овозда буйруқ килди:

— Йўловчиларга беринглар, ҳа, йўловчиларга беринглар.

Йўловчилар тобутни кўтариб ўн-ўн беш қадамча юрдилар. Кейин биттадан, олдинма-кетин орқаларига қайтишди.

Кўчанинг бошида «Москвич» машинаси кўринди. Рулда ўтирган одам тобутга яқинлашмасдан машинасини деворга тираб четга олди. Машинадан илдам тушди-да, келаётганларга пешвоз чиқди. Унинг эгнида яхши костюм-шим, бўйнида галстук. У ҳам тобутни беш-олти қадам кўтаришиб борди. Сўнг орқага машинасига қайтди. Машина ичида ўтирган кампир «жойи жаннатда бўлсин», дея пи-чирлаб юзига фотиҳа тортди. Машина аста жойидан силжиди.

Тобуткашлар орасида туртиниб-суртиниб кетаётган Тўлаганини корчалон жеркиб берди.

— Қочсанг-чи, ҳўв бола, нега оёқ остида ўралашасан. Четга чик!

Тўлаган бу баджаҳл одамнинг сўзини иккита қилишга кўрқди, кадамини секинлатиб гуруҳдан анча орқада қолди.

Тобут кўтариб кетаётганлардан ўн кадамча орқада эса ушоқкина, лекин олифта кийинган одам билан бесўнақай барзанги алоҳида боришарди. Тўлаган уларга тенглашиб ёнма-ён кетаверди. Галати одамлар экан. Марҳумнинг уларга ҳеч қандай алоқаси бўлмаса керак, ўзлари билан ўзлари овора эдилар. Бир оз туриб эса уларнинг ҳатто қайфлари чоғдек туюлди Тўлаганга. Айниқса, жиккакдан келгани ўта бепарво эди.

Барзанги гавдасига ярашмаган ҳаракатлар қилиб унинг кўнглини овлаш пайида. Жиккак эса олифта ҳаракатлар билан алланарсаларни уқдиради, барзанги юз-кўзида жирканч итоаткорлик билан унинг сўзларини маъқуллайди. Барзанги шу пайтда гўё бўйининг баландлигидан норози бўлгандек қийналиб, энгашиб боради, олифтага нечоғлиқ тенг бўлишга уринади, гоҳ-гоҳда йиғламсираганга ўхшаб аянчли иршайиб қўяди. Бирдан у уч-тўрт кадам олдинда, бўш ётган консерва банкасини кўриб қолди. Илдам олдинга ўтиб оёғининг чети билан банкани туртиб ариққа тушириб юборди. Олифта барзангининг хушомадидан мамнун бўлиб, бир оз керилганича йўлда давом этди.

Тўлаган таажжуб ва қийноқда эди. Қим бўлди бу ўта лоқайд ва бепарво кимсалар? Марҳумга даҳллари бўлмаса, шу хонадон мусибатига ҳамдард бўлишмаса, нега келадилар дафн маросимига? Ундан кўра келма!

Тўлаган бу кимсаларнинг ёнида юришни ўзига эп кўрмади, қадмини тезлаштириб яна катта гуруҳга етиб олди.

Икки учига паранжи ёпилган тобут оломоннинг елкасида лопиллаб борарди. Терлаб кетган корчалон вақти-вақти билан ёшларга ақл ўргатиб қўяди, унинг койишлари ҳеч кимни хафа қилмайди, аксинча, далда беради. Тобут кўтариш ҳамон талаш, бу юмушдан ҳеч ким ўзини олиб қочмайди, чунки тобуткашлик ўзбек учун савоб ҳисобланади.

Энг олдинда кетаётган Сайфининг боши тинимсиз ғувилларди. У нима бўлаётганини аниқ сезмас, қарахт бир ҳолда борарди. Фақат манзилга етиб, қабристон дарвозасига кўзи тушганда бирдан сесканиб ўзига келди. Гўристонга қадам қўйишлари билан осмонни бирдан қора булут қоплаб, атроф аста-секин қоронғилаша бошлади. Ҳақиқатда ҳам қоронғи тушдими ёки унга шундай туюлдими — буни Сайфи ажратолмади.

Мозорнинг ичига кирганда тобут кўтариб кетаётганлар тўхтади. Гўр қаердан қазилган, қай томонга юриш керак — токи аниқлагунарларича бир-икки дақиқа ўтди. Кўчада келаётганларида анча жойга чўзилган одамлар сафи, худди қийшиқ доира ҳосил қилди. Олдинда бораётганларга орқадагилар қўшилиб кетди.

Шу аснода Сайфининг кўзи тўсатдан Тўлаганга тушиб

қолди. Тўғрироғи, улар бир-бирини бир пайтда кўрди. Аммо улар бир-бирларига лом-мим демадилар. Сайфи: «Ие, сен ҳам келган экансан-да, раҳмат, дўстим», демади. «Бандалик экан, бардам бўл, оғайни, мен сен биланман», деб Тўлаган айтмади. Фақат бир-бировини кўрди-ю, икковининг кўзидан, худди келишиб қўйгандек, тиркираб ёш чикиб кетди. Нега шундай бўлди — иккови ҳам билолмади.

Оғир кезларда кўрсатилган садоқатдан киши ларзага келиши, ҳаяжонини жиловлай олмай кўнгли бузилиб кетишини болапақирлар қаёқдан билишсин?!

Садоқатдан кучлироқ ҳиссиёт йўқлигини англаш учун инсон узоқ, жуда узоқ умр кўриши керак. Сайфи билан Тўлаган эса энди яшашни бошлаётган эдилар.

КУТИЛМАГАН МЕҲМОН

Эшикдан нотаниш аёлнинг кириб келаётганини кўрган Холпошша хола сираям хайрон бўлмади. Очиқ чехра билан меҳмоннинг қаршисига пешвоз чиқди, худди эски кадрдонлардек кучоқлашиб кўришди.

— Вой, тасаддуқ, эсон-омонмисиз? Ўйнаб-кулиб юрибсизми? Вой айланай сиздан, келинг тасаддуқ, келинг. Қани, қани айвонга.

Бундай илиқ мулозиматдан сал ноқулай аҳволга тушган меҳмон тортиниб айвонга чиқди.

— Тўлаганларнинг уйи шуми, ишқилиб? — хижолатини яширолмай сўради аёл.

— Шу, айланай, шу. Эшикдан кириб келишингиз биланоқ сездим Тўлаганнинг муаллимларидан эканлигингизни! Ҳа, оповси, биз ҳам чакки эмасмиз, шунақа зийрак кампирларданми! — Холпошша хола қилган ҳазилданми ёки топағонлигиданми шарақлаб кулди, — девор бўлмаса бемалол кўчани кўраверамиз.

— Ўқитувчи эканлигимни топдингизу, аммо... Тўлаганга дарс бермайман. Пенсияга чиққанман.

— Вой, шунақа ёш нарса-я! — одамларнинг кўнглини кўтаришга уста эди ширинсўз Холпошша хола, — борган бўлсангиз энди қирқларга боргандирсиз, айланай, пенсияни гапирманг!

Аёл кампирнинг илтифотини тушуниб жилмайиб қўйди. Холпошша хола бир зумда айвондаги хонтахта атрофига атлас кўрпачалар солиб жой қилди, дастурхон ёзиб нозу неъматларга тўлдириб ташлади.

— Аммо, оповси, қайнанангиз суйган аёл экансиз. Қовоқ сомсага кўнглим кетиб денг, бир тандир ёшиб қўйгандим. Ҳозир узаман.

— Раҳмат, қовоқ сомсани мен ҳам яхши кўраман.

Аёл дабдурустдан муддаога ўтолмай гапни айлантирар, эҳтиёткорлик билан равон йўлга олиб чиқадиган сўқмоқлар кидирарди.

— Опоғойи, Тўлаганнинг ота-онаси...

— Кавказга кетишган, дам олгани. Ҳой, мен сизга айтсам, айланай, одамнинг пули кўпайса шунақа босар-тусарини билмай

қоларкан. Ұша юртда тоғ бор эмиш, Кисловодск деган жойда. Ҳе. мусулмонлар, тоғ ўзимизда қуриб кетганми? Ҳамма тоғ ўзимизда-ку, ана, Шохимардонга боринглар, Бурчмулла, Чимёнга чикинглар. Йўқ, албатта фалон пул сарфлаб тупканинг тагига бориш керак... Пулларинг шунақа ошиб-тошиб кетган бўлса маҳалла-қўйни йиғиб худойи қилинглар, савоб бўлади. Нима дедингиз, оловси?

— Энди, балки соғлиқлари жойида эмасдир, даволангани...

— Бэ... соғлиқлари бинойидек,— яна меҳмоннинг сўзини бўлди кампир,— келинимнинг сал юраги сиқади. Ўзи қўрқоқроқ. Йўқ, майли, мен қарши эмасман, борса бораверсин. Фақат фаросати камроқлигига ачинаман-да, тоғ керак бўлса ўзимизда...

— Энди опогойи, уёқнинг ҳавоси бошқача-да, иншайкейин санаторийлари зўр. Бизда сиз айтгандек тоғлар кўпу қаровсиз-да, дам оладиган жойлар қурилмаган.— Меҳмон гапнинг жиловини муддаога бурди.— Бу дейман, опогойи, набирангиз кўринмайди?

— Ўртоғиникига кетувди. Ёз бўлса, буёқда каникул, уйда зерикиб ўтирмасин, деб қаёққа хоҳласа юборавераман.

— Сайфиларникигами?

— Ҳа, қадрдон-ку, иккалови. Доим ўша билан бирга.

— Бу Сайфи тушмагурингиз сал шайтонроқ, ўйинқароқми дейманда-а, холажон? — тусмоллаб сўради меҳмон.

— Сайфими? — кампир жиддий тортди,— сал ўйинқароқлиги бўлса бордир-ку, аммо тилла бола. Юраги тоза, айланай, юраги тоза. Бир айби — ҳеч тиниб-тинчимайди. Худди ғайрати ичига сиғмагандек осмонга сапчигани-сапчиган. Менинг Тўлаганим унинг тескариси — тепса тебранмас. Бу боқибегам, у олов, ҳайронман булар қандай қилиб тил топишишган?

— Ўзи шунақаларнинг дўстлиги маҳкам бўлади. Ўзида етишмаган хусусиятини ўртоғидан топади,— меҳмон мақсадга яқинлашишга қанчалик ҳаракат қилмасин, кампир эзмалик қилиб гапни чалғитиб юборарди.— Опогойи, Тўлаган ҳалиям... ҳар куни тўғаракка қатнаяптими?

— Қатнаяпти, айланай, ҳеч қанда қилмайди. Шу одатини яхши кўраман набирамни, жуда тартиб-интизомли.— керилди кампир.— Ўзи умр бўйи орзу қилиб юрар эдим, айланай, қани энди бизнинг авлоддан ҳам бирорта хонанда чиқса деб. Уни қаранг, худди кўнглингдагини тонгандек Тўлаганим...

— Кўнглингиздагини топса жуда яхши бўларди-я,— энди меҳмон кампирнинг сўзини бўлди,— гап шундаки...

— Нима демоқчи бўлганингизни тушундим, оловси, мен жуда унақа алифни калтак дея олмайдиган кампирлардан эмасман. Биладан, ашулачи бўлиш учун кунт керак, кўп тер тўкиш керак. Ҳаммасини тушунаман. Майли, борсин, қийналиб машқ қилсин, ишқилиб ашулачи бўлиб чиқса бас. Тўлаганнинг овозини ҳеч эшитганмисиз, нафаси иссиқ, ширали. Худди Тўйчи ҳофизникига ўхшаб кетади. Ман, айланай, жуда санъатга муккасидан тушганларданман. Тўйчи ҳофизнинг биринчи пластинкаси чиққанида тилла билакузугимга алмаштириб олганман.— Кампир қийқириб

кулди.— Аммо ойм раҳматли билиб қолиб роса савалаганлар. Тўлаган менга тортиди, санъатга ҳавасли чиқди.

Аёл қийналиб кетганидан хўрсиниб юрагини бўшатди, энди гапни айлантириб ўтирмасдан шартта муддаога ўтишга қарор қилди.

— Опоғойи, гапим сизга ёқмаса ҳам айтаман, чунки айтмасам бўлмайди.

— Айтаверинг, оповси, бемалол айтаверинг, нима гап экан? — фақат эндигина кампирнинг овозида хавотир оҳанги пайдо бўлди.

— Гап шундаки...— меҳмон тутилиб қолди.

— Гапираверинг, оповси, чўзганингиз сари одамнинг юраги хапориқиб кетяпти,— аёлнинг оғзига маҳтал бўлиб тикилди кампир.

— Йўқ, унақа шум хабар эмас,— аёл бир лаҳза сукут қилди, кейин атай лоқайд овозда хотиржам давом этди:— Набиранингиз Сайфига қўшилиб... Йўқ, йўқ, сиз чўчиманг, улар ўғирлик ҳам қилишмаган, безорилик ҳам қилишмаган, бор-йўғи киноаппарат сотиб олиш учун пул йиғмоқчи бўлишган.

— Пул йиғишса йиғишар, оповси, бунинг нимаси ёмон? — сал гина қилди кампир.

— Йўқ, ёмон эмас. Аммо қандай йўл билан пул ишлашмоқчи бўлишган, гап шунда.

— Нима қилишибди?

— Э, ўзига етгунча уста булар ҳам,— жилмайди аёл, кампир ваҳима қилиб юбормасин учун.— Энг аввал уст-бошларини ўзгартиб чурук-чурук кийиниб олишган, кейин бозорга тушиб одамларнинг юқларини кўтаришга ёрдам беришган, чойчақа ишлаш мақсадида.

Холлошша хола аёлнинг бундан кейинги сўзларини эшитмади, у севикли набирасининг чурук-чурук кийиниб бозорда ҳамманинг юқини ташиб юрганини кўз ўнгига келтирди. У анчайин ваҳимачи, шаллақироқ кампир эди. Ўрнидан ирғиб турди-ю, бутун ҳовлини бошига кўтариб уввос кўтарди.

— Войдод, мусулмонлар! Бу қандай кўргилик! — У иккала қўлини тиззасига уриб қичқирди.— Кимсан Абдукаримбек бойнинг яккаю ягона, эрка қизи Холлошшани набираси бозорга тушиб ҳаммолик қилиб юрган эмиш! Вой, мен қандай чидайман бу номусга!

— Вой, ўзингизни босинг, холажон, ўзингизни босинг,— аёл кампирнинг иккала елкасидан қучиб ўтқизди.— унақа дод-вой соладиган нарса рўй бермади, холажон.

— Вой, шарманда, вой, беҳаё! — кампир панжалари билан бетини тимдалади.— Қилиб юрган ишини битта-яримта кўрган бўлса нима деган одам бўламиз. Кимсан, профессорнинг онаси Холлошшахоннинг набираси...

— Вой, холажон, одам деган унақа енгил бўлмайдилар-да,— танбех аралаш койиб гапирди аёл,— ким айтади сизни кўпни кўрган кампир деб?

— Ахир шумтакаларнинг қилиғини ўзингиз гапириб бердингиз-ку, шундан кейин ҳам пинагимни бузмай ўтирайми?! Шошмай

тур хали, қўлимга тушасан-ку, сен бола! Етти қават пўстингни шилиб, ичига сомон тикмасам мен ҳам юрган эканман,— жиғибийрони чиққан Холпошша хола иккала қўлини мушт қилиб бир-бирига урди.

Аёл унинг бу қилиғидан кулиб юборди. Ҳақиқатан ҳам Холпошша хола жуда қизиққон эди.

— Лекин холажон, на Сайфи, на набирангиз қанча одамга юкини кўтаришга ёрдам берган бўлсалар ҳам бировдан бир тийин олишмаган.

— А?..— кампир бирдан жаҳлдан тушди, овозида ғурур пайдо бўлди.— Олмайди! Назари паст эмас набирамнинг, ҳа, таги кўрганда, айланай, таги кўрган. Буvasи Абдукаримбек бойвачча етти маҳаллага...

— Опоғойи, болаларнинг нияти аслида ёмон бўлмаган. Санъатга қизиқишган экан, киночи бўлишмоқчи экан, бу жуда яхши, аммо...

— Шуни айтаман-да, оповси, ниятлари бузуқ эмас, майли, санъатга қизиқсин, киноартист бўладими, хонанда бўладими-бош устига. Аммо боласи тушмагур, аини ота-онаси йўқ пайтида етимчаларга ўхшаб кўчаларда ҳар кимларнинг юкини ташиб, хору зор бўлиб юрганига чидай олмаяпман-да! — кампир энди кўзига ёш олди.— Ҳа, сенга пул керак экан, мендан сўрамайсанми? Ҳаҳ болапақир-а! Мана шу айвондаги намаггина ўлгурни шундай кўтарса-ку, ўзига валасанип обераман деб йиғиб юрган пулим бор, оларди кўярди. Вой, мен қандай чидайман бу шармандаликка!

Холпошша хола яна ўзининг дийдиёсини бошлади, у билан гаплашиш жуда қийин, бир гапга тушса, тўхтатиб бўлмас эди. Аёл аранг уни сўзини бўлди.

— Мени жуда хижолатга қўйдингиз-ку, холажон. Сизни хафа қилиб қўйишимни билганимда келмас эдим.

— Вой, айланай, сиздан нега хафа бўлар эканман?! Бировнинг боласига шунчалик жонингиз ачиб келибсиз, олтин одам экансиз! Дарднинг олдини олган яхши. Минг раҳмат сизга. Ҳали келсин, зумрашанинг адовини бериб қўяман,— кампир енг учи билан кўзини артди.

— Болаларнинг битта айби бор, опоғойи, биз шунинг олдини олишимиз керак,— ниҳоят гапнинг пўскалласини айтишга қарор қилди аёл,— у ҳам бўлса уларнинг ёлғон гапиргани, сизни алдашгани.

— Ҳа-я, ашулачи бўламан деб ҳар қуни мени олдимга похол ташлаб чиқиб кетар экан-да! — кампирнинг яна зардаси қайнади.

— Биз ана шундан эҳтиёт бўлишимиз керак, ёлғондан!

— Айтяпманку, шу бугуноқ савалаб, йўқ, савалашга кучим етмайди, шунинг учун отаси билан онасини келишини қутаман, беш кун қолди, бир амаллаб чидайман. Ана ўшаларга чақиб роса савалатаман.

Аёл меҳр ва ачиниш билан кампирнинг кўзига бокди.

— Савалаш билан иш битмас, опоғойи. Бола бир нарсага астойдил киришса шахтини қайтариб қўйиш ярамайди. Унинг мурғак орау-умидларига ниҳоятда эҳтиёткорлик билан ёндашиш керак.

— Бўлмаса нима қилгин дейсиз, оповси?

— Шундай қилиш керакки, Тўлаган қилган айбига ўзи иқрор бўлсин, айниқса, бизни алдагани гуноҳ эканлигини ўзи тушуниб етсин.

— Ҳа, ўзи тушуниб тавбасига таянса, иккинчи қайтармайди. Бизлар минг койийлик, ўзи тушунмаса, фойдаси йўқ.

— Ана энди ўзингизга келдингиз,— суюниб кетди аёл,— шуни пайида бўлишимиз керак. Қалтак золимнинг қуроли.

— Вой, эсим қурсин, гап билан бўлиб сомсани бутунлай унутиб юборибман-ку.— Холпошша хола ҳовуридан тушиб, анча ўзига келиб қолган эди,— бирпас ўтириб турасиз, айланай, ҳозир сомсани узиб келаман.

— Мен энди бора қолай, опоғойи, шундай ҳам анча ўтириб қолдим,— туришга шайланди меҳмон.

— Вой, тайёр сомсани ташлаб кетасизми, айланай,— росмана ўпқаланиб гапирди кампир,— сомсадан татиб кўрмагунигизча сизга рухсат йўқ.

Аёл қараса кампир росмана хафа бўладиган, бирпас ўтиришга рози бўлди.

Холпошша-хола иссиққина сомсадан узиб келди. Аёл мақтаб-мақтаб сомсадан иккита еди, меҳмондўст Холпошша хола бу мақтовлардан ўзида йўқ хурсанд эди.

Шу пайт эшиқда Тўлаган пайдо бўлди. У айвонда ўтирган аёлни олдинига танимади, кейин бу ўша — Тўлаган уйига саватини обориб берган ўқитувчи эканини билиб, ура орқасига қочди. Яхшиям уни келганини ҳеч ким кўрмади.

Аёл яна ярим соатча чакчақлашиб ўтирганидан кейин кетишга ижозат сўради.

— Вой, борарсиз, оповси, бир келиб қолибсиз, отамлашиб ўтираминиз. Ҳа, жуда гаплашадиган жувон экансиз, айланай, анча губорим кўтарилди.

— Бошқа келарман яна, ўтириб гаплашадиган бўлиб...— аёл ўрнидан турди,— энди опоғойи, менга Сайфининг турадиган жойини айтасиз. Унинг ҳам ота-онасини огоҳлантириб қўймасак, гуноҳ бўлар.

— Сайфини дейсизми? — бирдан Холпошша хола безовталаниб қолди,— қўйинг оповси, уларникига бормаи қўя қолинг, мен ўзим хабар қиламан.

Аёл таажжубини яширмай кампирга қаради.

— Ҳа, оповси, ўзим бориб ётиги билан адасига тушунтираман. Бояқшининг онаси икки ҳафта бурун оламдан ўтди,— деди кампир қайғу тўла овозда.

Аёл дастлаб бу қутилмаган гапдан довдираб қолди, у қандай қилиб:

— Вой, худо раҳмат қилсин,— деб юборганини ҳам сезмади,— майли, ундай бўлса ўзингиз борганингиз маъқул.

Аёл кетгандан кейин чамаси ярим соат ўтар-ўтмас Тўлаган келди. Холпошша хола набирасига бирдан ҳужум қилмади. Майли, олдин овқатни еб олсин, кейин гапирарман, деган ўйга борди, аммо хаяжонини яшира олмади. Набирасини кутиб олар экан, керагидан

ортиқча такаллуф билан энгашиб, кўли кўксида таъзим қилди, киноя тўла овозда:

— Келинг, ҳофиз? — деди.

Ҳурмати олий бежиз эмас эди, аёл чакқани аниқ, Тўлаган айвонга чиқди, стулга ўтириб чуқур хўрсинди.

Холпошша холага набираси жуда руҳи тушган, кайфи бузук кўринди. Шунинг учун тилини тийди, овқатини бериб, кўрна кавигани ўтирди, ҳа, бир оз сабр керак.

Тўлаган овқатни номига бир-икки олган бўлди-ю, суриб кўйди. У ерга тикилганча хаёл сурарди.

— Ҳа, нима бўлди? — сўради Холпошша хола қилаётган ишидан бош кўтармай, — иштаҳангни мазаси йўқ?

— Ҳеч нарса... чарчабман шекилли.

— Кун бўйи меҳнат қилгандан кейин чарчайди-да одам, — пичинг қилди Холпошша хола.

— Қаңдай меҳнат? — чўчиб тушди Тўлаган.

Холпошша хола сир бой бермасликка ҳаракат қилди.

— А, энди эрталабдан-кечгача бўкириб ашула айтиш осонми? Чарчайди-да одам.

Тўлаган аллақаери зирқираб оғригандек юзини буриштиради. Орага ёқимсиз жимлик тушди. Анчагача набира ҳам, кампир ҳам ўз аччиқ хаёлларига фарқ бўлиб жим ўтирдилар. Ниҳоят Тўлаган бошини кўтарди:

— Буви... мен сизга анчадан бери бир нарсани айтмоқчи эдим.

Холпошша хола сесканиб кетди. Лекин ўзини ушлади.

— Нима экан? — бепарво бўлишга тиришиб сўради.

— Мен ҳеч қандай ашула тўгарагига қатнаётганим йўқ, — Тўлаганнинг овози зўрға эшитиларди, — сизни алдаб юрибман.

Шундан кейин у бор гапни оқизмай-томизмай бувисига гапириб берди.

Холпошша холанинг кўнгли бузилиб кетди. Набирасининг ростгўйлиги таъсир этиб, хўнграб йиғлаб юборди. Бировнинг қистовисиз ўзи айтгани уни ларзага солганди. Тўлаганга шу тобда бувиси жуда гариб, мажолсиз, химоясиздек туюлди. Бувисининг шу аҳволга тушишига ўзини айбдор деб ҳисоблади. Ўзидан жирканди, азобланди.

— Буви, хафа бўлманг, иккинчи сизни алдамайман.

— Хафа бўлаётганим йўқ, — деди Холпошша хола сал ўзига келиб, — бизнинг уруғ-аймоғимизда ёлгон гапирган одам бўлмаган эди. Шундан кўрқувдим, ҳайтовур, доғ туширмадинг авлодимизга, яширмай ўзинг айтдинг.

Тўлаган шу билан гап тугади деб ўйлаган эди, ammo бувиси яна давом этди:

— Ҳайронман, сен оғир карвон бўлсанг, Сайфини жони ичига сиғмайди, олов! Қандай қилиб икковинг топишгансанлар?!

— Айбни унга ағдармоқчимисиз? — Тўлаган қасам ичгандек давом этди. — Мени зўрлагани йўқ. Ўз хоҳишим билан бордим.

Набирасининг сотқинлик қилмагани, мардлиги кампирга ёқди.

— Вой, Тўлаганжон, нега энди айбни унга ағдарарканман?

Шунчаки айтдим-да,— Холпошша хола куюниб бошини сарак-сарак қилди.— Бечоранинг етимча бўлиб қолганига сираям чидол-маяпман-да! Ҳа, айтгандек, бугун фотиҳаликка бориб келай.

— Фотиҳаликка?

— Ҳа, эскиларнинг шунақа расм-русмлари бўлади, сен тушун-майсан. Харҳолда қадрдон дўстинг, бормасам уят бўлади. Ҳа, шу бугуноқ бориб келаман.

Холпошша хола бир зумда отланди. Набирасига ҳовлига кўлоблаб сув сениб кўйишни тайинлади-да, Сайфиларникига қараб йўлга тушди.

ЖАЗО

Муборак опанинг вафотидан кейин Сайфиларнинг ҳовлиси хувиллаб қолди. Фақат бугун, хотинининг йигирмасидан кейингина Раҳим аканинг қўли ишга келди. Қарамасанг ҳовлининг борган сари файзи қочаверади, ундан ташқари ёз ҳам охирлаб қолди, ҳадемай болалар мактабга боришади.

Раҳим ака эрталаб туриб хужранинг томига чиқди. Эски, чириб кетган қалин қора қоғозни янгисига алмаштириш керак эди. Сайфи уйда йўқлиги учун укаси Тўлқин адасига қарашаётган эди. У пастда қолиб адасига керак нарсаларни узатиб турарди. Малоҳат ўчоқ бошида овора эди. Унинг ёнида жажжигина курси-чада Эркин узум еб ўтирарди. Қувноқ ва беғам Эркин бошқалардан кескин ажралиб турарди.

Иш аини кизиган пайтида эшик тақиллаб қолди. Малоҳат бориб эшикни очди. Қаршисида катта тугун кўтарган Холпошша хола турарди.

— Ассалому алайкум,— ҳақиқий уй эгасидек қарши олди меҳмонни Малоҳат.

— Вой, она қизимдан айланай,— камшир эскиларнинг ирими бўйича йиғлаб, кўзига ёш олиб кўришди.— онагинанг раҳматлик-нинг йўқлигини билдирмай ўтирсанг айланай сендан. Чидаймиз-да, бандасининг қўлидан нима ҳам келарди. Ўлим ҳақ дейдилар.

— Кириг уйга, холажон,— Малоҳат катталарга хос мустақил-лик билан камширни уйга таклиф қилди.

Холпошша хола гаплари пишиқ, тийрак ва аини пайтда хушмуомала бу қизнинг раъйига қараб дарров йиғисини тўхтатди, итоаткорлик билан унинг кетидан эргашиб айвонга яқинлашди. Югуриб келган Эркин билан қучоқлашиб кўришди.

— Ада! — Раҳим акани чақирди Малоҳат.

Аслида отаси камширни кўриши билан ишини ташлаб, шошил-ганича пастга туша бошлаган эди. Ҳаммалари айвондаги хонтахта атрофига чўкдилар. Холпошша хола:

— Яхши ўтирибсизларми, айланай, кўникиб қолдингларми ишқилиб?

— Кўникмай иложимиз қанча,— мулойимлик билан жавоб қилди Раҳим ака,— ўзингизлар тинчмисизлар?

— Ҳай ишқилиб ўзи сабр берсин. Болаларнинг бахтига энди ўзингиз омон бўлинг. Ҳа, бу дунёга ҳамма ҳам меҳмон, аммо ёш кетди раҳматлик.

— Ҳа, шунақа, ҳамма ҳам омонат экан бу дунёга,— бош силкиб кампирнинг гапини маъқуллади Раҳим ака.

— Локигин ўксиш керак эмас, пешонасида шу ёзилган эканми, чидайсиз.

Раҳим ака кампирнинг гапини тасдиқлагандек яна бош силкиди.

Малоҳат чой кўйгани ўрнидан турди. У катта уйнинг эшигига яқинлашиб секин имлаб адасини чақирди. Раҳим ака қизи имлаганини кампирга билдирмади, ёқинқирамай ўрнидан турди, қизининг орқасидан меҳмонхонага кирди.

— Нима дейсан? — норозироқ оҳангда сўради.

Малоҳат сандиқдан чиннидек кўйлак олиб адасига узатди.

— Кўйлагингизни алмаштириб олинг. ада.

— Ўзим ҳам шу ниятда эдим,— ўзини оқлаган бўлди Раҳим ака.

Малоҳат бирпасда чой дамлаб келди, дастурхонни безади. Ҳаммалари ўтириб чой ичишди. Холпошша хола нимчасининг чўнтагидан ширинлик олиб Эркинга берди.

— Нимади бу? — сўради Эркин.

— Обаки дандон.

— Обаки дандон деганингиз нимаси? — бу сўзни Эркин биринчи эшитиши эди.

— Эрка боламдан айланай, обаки дандон деганини сен қаёқдан биласан. Бизларни пайтимизда канпит деган нарсалар бўлмасди, обаки дандон ердик, шинни, қиём ердик. Оғзингга солиб шимавер, маза қиласан.

Эркин обаки дандонни оғзига солди.

— Ширин экан,— деди.

Салдан кейин Холпошша хола қаерга ва нимага келганини унутиб юбориб, жуда очилиб кетди.

— Аммо Малоҳатингиз кўп доно қиз бўлипти-да, айланай. Ҳовли-жойни тутиб ўтиришини қаранг, ҳаммаёқ саранжом-сариншта, идиш-товоқлари чиннидек. Менга қаранг,— Раҳим акага юзланди кампир,— рози бўлсангиз шу қизингизни ўзим келин қилардим Тўлаганимга.

— Қани катта бўлаверсин-чи,— лоқайдгина жавоб қилди Раҳим ака.

Кампирнинг эзмалигини кўтарарди Раҳим ака, аммо иши қолиб кетаётгани чакки бўляпти, дам олиш кунидан фойдаланиб қолмаса, эртага яна ишга бориши керак.

— Менга қолса болаларни вақтли уйлантирмаган маъқул, ўзи пул топадиган бўлиб, оёққа тургандан кейингина.

«Ўзи пул топадиган» деган сўзни эшитгандан кейингина Холпошша холанинг нима мақсадда келгани эсига тушди. Ётиғи билан ўқитувчи аёлдан эшитган гапларини Раҳим акага сўзлаб берди. Болаларнинг гуноҳини иложи борича юмшатиб кўрсатишга ҳаракат қилди, натижаси эса тескари бўлиб чиқди.

«Кампир атайдан болаларнинг ёнини оляпти, аслида улар

бундан ҳам баттар ишларни қилишган», деб ўйлади Раҳим ака. У ўйланиб қолди ва кутилмаганда кампирга юрагини очди.

— Одамлар мени ҳақимда нима деб ўйлашларини билмай-май-у, аммо ёмон одам эмасман, холажон, тўғри, битта айбим бор — гоҳ-гоҳ ичиб тураман. Буни ҳам урушда ярадор бўлиб госпиталга тушганимда ўргандим. У ерда одамларнинг мусибатини кўп кўришга тўғри келди... Лекин умрим бино бўлиб бировнинг бир тийин ҳақиға кўз олайтирмаганман. Мен бир рабочий одамман. Мана шу кўлларим кучи билан ҳалол пул топаман, ҳалол пулга оила боқаман.

— Вой, ҳаром топилган нарса барибир юқмайди, оповси,— нимадир дейиш учун гапирди Холпошша хола.

— Ҳа, ҳалол пулга рўзғор тебратиб, ҳалол пулга оила боқдим. Шундоқ экан, шаънимга доғ туширишга йўл қўймайман. Адабини бериб қўяман у шумтакани!

— Лекин умрингиздан барака топкур, болани хафа қилманг, Сайфига ўхшаган олтин болани топиш қийин,— шундан кейин Холпошша хола Сайфини мақташга тушиб кетди.

Малоҳат укаси Тўлқинни четга чақириб кўлига пул берди.

— Бор, нонга чиқиб кел.

Тўлқин пулни олиб тўнғиллади:

— Қачон қараса менга иш буюрасан, Сайфи бўлса нуқул қаёқлардадир маза қилиб ўйнаб юради!

— Бўпти, гапни чўзмасдан тез бориб кел,— буюрди Малоҳат.

Холпошша хола яна анча ўтирди. Бир турмоқчи бўлган эди. Малоҳат қўймади, мошхўрда бошладим, ичиб кетасиз, деб туриб олди.

Овқатланиб бўлганларидан кейингина кампирга рухсат тегди. У кетганидан кейин Раҳим аканинг авзойи ўзгариб, ковоқ-тумшуги осилиб кетди.

— Сайфи кани? — деб сўради у Малоҳатдан.

Адасининг овози аллақандай ғайритабиий, мудҳиш ва хунук эди, буни Малоҳат дарров сизди.

— Ҳозир келиб қолади, картошка олиб келгани бозорга кетганди,— деди Малоҳат.

— Келиши билан мени чақир,— Раҳим ака уйга кириб кетди.

Кўп ўтмай бир халта картошка кўтариб Сайфи кириб келди. Халтани айвоннинг раҳига қўйиб синглисига ўдағайлади.

— Ўв, овқатинг пищидими, қорин пиёзнинг пўсти бўлиб кетди.

— Қозонда! Ўзинг сузиб ея қол.

— Сузиб кел,— керилди Сайфи, минг қилса ҳам ака эди-да у.— Мени айтишимни кутмасдан ўзинг билиб қилишни ўрган.

— Ўзинг сузиб олсанг бир нарса бўлиб қоласанми, кўряпсан-ку, мен кир ювяпман.

— Сен нега ўзингдан каттага гап қайтарасан, тагин калтак еб қолмагин! — пўписа қилди Сайфи.

— Ишқилиб ўзинг калтак еб қолмасанг бўлди.

— Нима?! — энди росмана жаҳли чиқди Сайфининг. Синглим уришмоқчи деб ўйлаганди у.

— Адам сени кутиб ўтирибдилар,— огоҳлантирди Малоҳат ғалати овозда,— жаҳллари ёмон.

Сайфи бирдан ўзгарди, чунки Малоҳат ҳазиллашмаётган эди.

— Адамларга нима ёмонлик қилибман? — сўради у хавотирланиб.

— Ўзинг биларсан,— деди Малоҳат ва худди гуноҳ иш қилгандек бошини эгиб уйга кириб кетди, адасига Сайфи келганини айтди. Нима қилсин, бошқа иложи йўқ эди-да.

— Ҳозир чиқаман,— деди адаси.

Қизи чиқиб кетгандан кейин Раҳим ака эски шкафни очди. Бир талай кийим-кечаклар орасида алоҳида қозикқа осиб қўйилган, кўкрагини беш-олтита орден-медаллар безаб турган ҳарбий гимнастёрка ва шим ажралиб турарди. Раҳим ака гимнастёркасига бир зум тикилиб қолди, кейин эҳтиёткорлик билан шимидан қалин ҳарбий камарни суғурди. Қўлида камар айвонга чиқди. Ҳовлида турган Сайфига яқинлашди.

— Нима?.. Нима?..— адасининг авзоини кўрган Сайфи саросимада бир-икки қадам орқасига тисарилди.

Раҳим ака индамади. Бир ҳатлаб қочмоқчи бўлган ўғлининг қўлидан маҳкам ушлади. Сайфи жонҳолатда типирчилаб ўзини ҳар тарафга урди, лекин адасининг қўлидан чиқиб кетолмади.

— Нима?.. Нима қилдим мен сизга, қўйворинг...— бетўхтов бижирларди у.

Хунук воқеани сезган Малоҳат иккала укасини чақириб катта уйга бошлаб кирди.

— Ўзим руҳсат бермагунимча қимирламай шу ерда ўтиринглар. Бесўроқ ҳовлига чиқсаларингиз кунларингни кўрасанлар мendan,— деб тайинлади.

Югуриб ҳовлига чиқди.

Раҳим ака индамасдан Сайфининг гарданидан ушлаб эгди, бошини икки сонининг орасига олиб қисди, ўғлининг шимини бир тортиб ечди-да, кейин шошмасдан, бир меъёрда камар билан савалай бошлади.

Сайфи бор кучи билан қичқирарди.

— Урманг, мен сизга нима қилдим, қўйворинг!!! Вой, оғрияпти!

Раҳим аканинг ҳиссиз юзи тошдек қотиб қолган, у ҳамон бир меъёрда ўғлини савалашда давом этарди.

Малоҳат типирчилаб қолди, шошиб уйга кирди, ташқарига отилди, кейин бориб адасининг атрофида гирдикапалак бўлди, аммо қандай баҳона тўқиб акасини қутқаришни ўйлаб тополмасди.

— Бўлди... вой... вой... бўлди, бошқа қилмайман!!! — ҳамон уввос кўтарарди Сайфи,— нимага урасиз?!

Малоҳат дангал камар тегиб кетадиган даражада адасига яқинлашди. Раҳим ака ноилож калтаклашдан тўхтаб, қизига қаради.

— Нима дейсан?

— Уч кундан бери ўтин ёрмайди, айтинг ўтин ёриб берсин, ҳозир ёриб берсин, бўлмаса яна галга солади,— деди Малоҳат,— кечқурунга овқатга ўтиним йўқ.

Раҳим ака бирпас қизига тикилиб жим қолди, мақсадини тушунди, кейин ўғлини исқанжадан бўшатди. Сайфи қутулган замони сапчиб ўзини четга олди, унинг кўзларида ёшдан асар ҳам йўқ, қўрқанидан бақиргани аниқланди. Қалтак иродасини синдирилмаган Сайфи хўмрайиб адасига қаради, тишларининг орасидан чиқариб ўпкалади:

— Нима урасиз?! Айтишга тилингиз йўқми, билмайсиз-да, огригини!

— Ҳозир ҳужрадан ҳамма ўтинни опчиқиб ёр, битта ҳам қолмасин,— Раҳим ака камарини елкасига ташлаб бир-бир қадам ташлаганича уйга кириб кетди.

Шкафни очиб камарни шимига ўтказди. Дастрўмолчасини олиб юзини, бўйинини артди. Ташқаридан гурс-гурс этган товуш эшитилди. Сайфи ўтин ёришни бошлаган эди.

Раҳим ака совуқ чой ичиш ниятида чойнакни олаётган эди, тоқчада турган хотини Муборак опанинг суратига кўзи тушди. Муборак она унга аллақандай ғалати назар билан қараб тургандек туюлди. Раҳим ака суратга қарамасликка ҳаракат қилиб пиёлага чой қуйиб ичди. Сурат рамкасини буриб четга — тўрға қаратиб қўйди. Гурс-гурс этган товуш яна қайтарилди. Аста-секин бу товуш уни ўз ҳолига қўймай қийнай бошлади. Бу бир меъёрдаги гурсиллаш ўғлини савалаганда чиққан товушга ҳамоҳанг бўлиб унинг миясида, қулоқлари остида жараңларди. У дераза пардасини суриб ҳовлига қаради, ўтин ёраётган ўғлини бирпас кузатиб турди.

Бирдан у кескин ўгирилиб орқасига қаради. Сезгиси уни алдамаяпти — Муборак опанинг сурати яна унга қараб турарди. Қандай?! Ахир, ҳозиргина тескари ўгириб қўйган эди-ку! Онанинг арвоҳи ранжидими?! Раҳим ака миясини ғовлатиб юборган чалқаш фикрлардан қутулиш учун бошини қаттиқ силкитди. Сал ўзига келди. Яна суратга боқди. Ҳа, бир зумга унга шундай туюлган экан, сурат тескари бурилган. Хайрият-ей, унга шундай туюлипти. Раҳим ака ёнгил тортиб хўрсинди, ҳолсизланиб эски диванга ўтириб қолди. Ноҳақ урдими? Юрагида кейинги пайтда зардобдек йиғилиб қолган қайғунинг, мусибатнинг аламини ўғлидан олдимми?! Ахир айби нимада ўғлининг?! Ўғирлик, безорилик қилмапти-ку! Ҳаммолик қилибди. Бунинг бир томони яхши-ку. Ўғли юк ташишдан жирканмабди. Ҳамма ҳам бу ишни ўзига эп қўравермайди! Болапақир тезроқ режиссёр бўлмоқчи экан. Танлаган касбини-чи... Наҳотки, ноҳақ хафа қилган бўлса!

Раҳим ака юраги сиқилиб чуқур хўрсинди. Ташқаридан ҳамон ўша товуш бир меъёрда такрорланарди: гурс... гурс... гурс... Раҳим ака панжаси билан секин чаккасини қисди. Чакки қилди, қизишиб чакки қилди. Кечир мени... Муборак, ўғлингни чакки хафа қилдим, кечир.

Раҳим ака шкафни очиб арақ кидирди. Тополмади. Бир отим нос олиб оғзига ташлади.

Сайфи ҳамон ўтин ёрарди. Унинг кўйлаги терлаб курагига ёпишиб кетган, қулоғининг орқасидан тер томчиларди. Бутун

башараси шилта-шалаббо. Кўзларидан эса юм-юм ёш оқар, йиғлайвериб қовоқлари шишиб кетганди. Қалтак унга энди — ўзи ёлғиз қолганида таъсир қилган эди. У хўрлиги келиб унсиз йиғлар, аламини ўтиндан олиб гурс-гурс болта урарди.

Акасининг олдига ўзини қувноқ кўрсатишга ҳаракат қилиб Малоҳат келди. Унинг қўлида олма бор эди.

— Ма,— деди у олмани акасига узатиб, жавоб олмагач, қўшиб қўйди:— Холпошша хола олиб келдилар.

— Тур жўна!

— Емасанг ема. Маза қилиб ўзим ейман.— Малоҳат олмани карс-курс тишлаб ея бошлади.

— Кимни майна қилмоқчисан? — ўшқириб берди Сайфи.

— Нима, энди сени дастингдан олма ҳам еб бўлмайдим?

Сайфи қаддини ростлаб болтани ерга улоқтирди, пешонасидан терини сидириш баҳонасида кизариб кетган кўзларини этаги билан артди. Йиғлаганини сингиси кўришини истамасди.

— Холпошша хола Тўлаган билан қилиб юрган ишларингни ҳаммасини сиридан-миригача адамга гапириб бердилар.

— Қанақа ишларни?

— Вой-бў, намунча ўзингни гўлликка соласан?!

Сайфининг нафаси ичига тушиб кетди. Кейин бўшашиб сўради:

— Холпошша хола қаёқдан билибди?

— Унисини ўзларидан сўра.

— Ўв, Тўлаган хамир! Ландовурлик қилиб оғзидан гуллаб қўйган,— Сайфининг сўкиниб юборишига сал қолди.

Малоҳат атай акасининг жиғига тегарди. Энг ёмони одамнинг алами ичида чўкиб қолиши, ундан кўра бақириб ичини бўшатгани маъқул, шунда жаҳл билан бирга алами ҳам ташқарига чиқиб кетади.

Малоҳат ҳам, Сайфи ҳам анчадан бери бунақа мириқиб қулишмаган эди. Деразадан тикилиб турган Раҳим ака болаларининг қулаётганини кўриб кўнгли анча таскин топди.

ЖАЗО КЕТИДАН ЖАЗО

Малоҳат одати бўйича барвақт уйғонди. Авваламбор адасига нонушта тайёрлади. Укалари Тўлқин билан Эркинни уйғотмади. бекорга оёқ остида ўралашиб халакит беришади. Сайфини безовта қилишдан қўрқарди, ха, ўзи хоҳлаганда тургани маъқул, бўлмаса дакки еб қолиши мумкин.

Малоҳат адасининг чойини ичириб ишга кузатди.

Раҳим ака эшик тагида тўхтади, қизига қараб насиҳат қилди.

— Озиқ-овқатга доим кўз-қулоқ бўлиб тургин, қизим. Гуручинг ё мошинг тугаётган бўлса кети узилиб қолишини кутмасдан менга бир-икки кун олдин айтгин.

— Донни бир йилга етадиган қилиб ғамлаб қўясиз-ку, ада,— деди Малоҳат, лекин овози, «ада, бекорга ташвиш тортяшсиз, буни ўзим ҳам биламан», деяётганга ўхшаб чиқарди.

— Дон бўлмаса сабзи-пиёз бор, хўш кундалик рўзғорга даркор...—Раҳим ака пишиқ-пухта ва мустақил қизнинг олдида ортиқча эҳтиёткорлик қилаётганидан сал хижолат чекди,— хўб, бугун кечга нима овқат қилмоқчисан?

— Нима қилай? — Малоҳат чучмаликни билмасди, шарт гапирарди, кимга ўхшади бу кизи — Раҳим аканинг ўзи ҳам билмасди. Бувисига тортган бўлиши керак, бувиси шунақа шаддод аёл эди.

— Ниманг бор?

— Ҳамма нарсам бор, кўнглингиз тусаяган овқатни айтаверинг.

— Укаларингнинг олдидан ҳам ўт,— деди Раҳим ака,— агар ҳаммасига маъқул тушса мастава қиларсан.

— Укаларим қандай овқат бўлса ҳам еб кетаверишади, инжиқликни билишмайди,— деди Малоҳат, лекин фикрининг давомини айтолмади.

— Айтавер, гапинг оғзингда қолмасин,— далда берди қизига Раҳим ака.

— Сайфингиз нукул осмондан келади. Ҳали ковордоқ сўрайди, ҳали чучвара, ҳали кабоб.

— Ҳа, талаби катта унинг, унча-мунча овқатни назари илмайди.

— Билмайдикки бозорда бир кило гўшт фалон пул,— адасининг ёнини олди Малоҳат.

— Қўявер, кизим, яқинда отпуссага чиқаман, битта оғайнимнинг таниши янги уй қурмоқчи эмиш, уста қидираётган экан. Мен айтса, келсин гаплашамиз деб. Уйини ўзим қуриб бераман, қарабсанки катта пул ишлаб оламиз. Кунда ковордоқ, кунора кабоб қилиб Сайфи демаганларнинг бурнидан чиқарамиз.

— Ада, уй қуриб беришни пудратга оласизми ё кунбайми?

Раҳим ака анграйиб қизига боқди, бунақа гапларни қаердан билади у?! Демак, онаси билан гаплашганида ҳаммасини эшитиб, қулоғига қўйиб олган экан-да.

— Нимайди, қизим?

— Пудратга бўлса, ёнингизга акамни ҳам оловлинг, ҳарна ёрдами тегади. Иннайкейин баҳона билан ҳунар ҳам ўрганади. Меҳнат килса фақат ўзига фойда.

Раҳим ака кизини ҳали ёш бола деб юрарди, кап-катта бўлиб қолибди-ку! Ҳа, рўзғор ташвиши бўйнига тушиб ҳамма нарсага ақли етадиган бўлиб қолибди. Бирдан Раҳим ака қизига ачинаиб кетди, шу ёшидан бошига шунча ташвиш тушгани уни изтиробга солди. Аммо қизининг кўнглини кўтарадиган бирорта илик сўз тополмади, индамай чиқиб кетди.

Малоҳат бирпас унинг кетидан қараб қолди, юраги жизиллаб ачишди, онасининг вафотидан кейин адаси бирдан кескин қариб кетди, қадди ҳам букилиб абгор бўлиб қолди.

Бироқ у тушкунликка бериладиган қизлардан эмасди, ҳовлига қайтиб яна ўз иши билан машғул бўлди.

Офтоб ярим терак бўйи кўтарилганда айвонда ётган Сайфи кўзини ишқаб ўрнидан турди. Уйқуси ўчишини кутиб бирпас

қаққайиб турди, кейин ховлида ивирсиб юрган синглисини хуштак чалиб чакирди.

— Ўв, чой тайёрла!

— Чой тайёр, олдин ювиниб ол.

Сайфи қадамини бир-бир ташлаб хумга якинлашди, ёғлоғида сув олиб номига ювинди, эриниб артинди, айвондаги хонтахта ёнига бориб гуп этиб ўзини кўрпачага ташлади.

— Олиб кел чойингни! Анавиларни ҳам уйғот, ул-бул еб олишсин,— деди укалари томон ишора қилиб.

Малоҳат бир чойнак чой, иккита уй нони олиб келиб хонтахта устига қўйди.

— Нонга қўшиб ейдиган ҳеч нарсанг йўқми? — ҳар эҳтимолга қарши сўради Сайфи.

— Иссиқ кунда ёғлик қази оғирлик қилади, тухум палағда бўлиб қолиши мумкин, асалга қаймоқ қўшиб есанг сассиқ кекирдак қилади. Шунинг учун беҳавотиргина нон — чой қўя-қолдим.

Сайфи синглисининг ҳазилидан мийиғида қулиб қўйди. Секин ўрнидан туриб ишқом тағига борди, яши пишган бир бош узум узди, сувда чайиб нон билан туширди.

Нонушта қилиб бўлди-да, хўжра томон йўналди.

— Яна роботингни ясайсанми? — жаҳли чиқиб сўради Малоҳат,— уйга ҳам ҳеч фойданг тегадими?

— Сени деб ҳаракат қилинман, мия. Битқазсам ҳамма юмушингни ўзи қилиб бераверади.

Сайфи хўжрага кириб кетди.

Малоҳат алланарсалар деб норози вайсади, аммо овоз чиқаргани кўрқди. Аламини супургидан олиб қулочкашлаб ховли супура бошлади. Ховлининг ярмичаси қолганда кўча эшик тақиллади. Малоҳат қадини ростлади.

— Кираверинг, эшик очик,— деб қичқирди.

Эшик қия очилиб остонада Тўлаган пайдо бўлди. У бош қимирлатиб Малоҳат билан сўрашди, кейин мулојимлик билан:

— Сайфи уйдами? — деб сўради.

— Келинг, яхшимисиз. Ҳа, уйда. Киринг.

— Чақирворақол.

— Ўзингиз кираверинг. Мен чақирганим билан барибир чиқмайди.

— Қани ўзи?

— Эрталабдан бери хўжрага кириб олиб бир балолар ясапти, роботми-ей, шунақа.— Малоҳат жилмайиб қўшиб қўйди,— муруватини босса ҳамма юмушни қилиб берармиш. Ҳатто уй вазифасини ҳам тайёрлармиш.

— Ҳе, унинг «миш-миш» ларини қўп эшитганмиз,— Тўлаган ҳам жилмайиб хўжра томон йўл олди.

Хўжрага кириб борганида дастлаб тақир-туқурларнинг орасида ўртоғини кўрмади.

— Ўв, намунча қоронғи бу хўжра, ҳеч ким борми?

— Ўтавер, бирпас турсанг кўзинг қоронғиликка ўрганиб қолади.— қаёқдандир Сайфининг овози келди.

— Нима қиялсан?

— Хеч нарса.— бирдан Тўлаганнинг шундоқкина бурнининг тагида пайдо бўлди у,— кел, яхшимисан?

Улар ховлига, ёрукка чиқинди.

— Робот ясаётган эмишсанми?

— Робот ясаепман, бузаяпман,— қўл силтади Сайфи,— айтган буйруғимнинг яримисини бужарадиган робот менга нимага керак?

— Ярмини бажарса зўр-ку! — Тўлаган гарчи ўртоғи олиб қочаётганини сезса ҳам ўзини тўлқинга солди.

— Э, чалакам-чатти ишни ёмон кўраман.— бу гапга чек қўйди Сайфи ва «хўш, ўзинг нимага келдинг?» дегандек ўртоғига қаради.

— Гулмира иккаламизни уйига чакиряпти, тез етиб бопармишсиз,— бунга нима дейсан дегандек тиржайди Тўлаган.

Сайфи энгаси қотиб башарасини буруштирди.

— Нима иши бор экан бизда?

— Билмадим. Ҳозир етиб келинглар деб тайинлабди.

— Э, йўқолсин! Ким бўлибдики у бизга буйруқ берадиган?! — Сайфи тутақиб кетди.

— Мен ҳам олдинига қўнмадим, лекин мана бу мактубчани олгандан кейин...— Тўлаган ўртоғига кичкина буклоғлик қоғоз узатди.

Сайфи қоғозни очиб ўқиди: «Агар сирларинг фош бўлиб, бутун мактабнинг олдида шармандаи шармисор бўлишни истамасаларинг, шу мактубчани олишларинг билан зингиллаганча бизникига етиб келларинг. Гулмира».

Сайфи бақрайиб қолди, кейин бўшашиб Тўлаганга қаради.

— Яна нимани бошляпти бу қақажон?! Уйда адабимизни еганимиз етмагандек энди мактабда шарманда булиш қолдуви.

— Бормасак бўлмайди. хўрсинди Тўлаган.— ўзи шундоқ ҳам бувимларнинг юзларига қаролмай юрибман. Бувимлар жудаям ёмон эзиляптилар, ахволларини кўриб юракларим ачишиб кетади. Агар яна мактаб қўшилса бувим тоб беролмайдилар.

— Хечкиси йўқ, мени ҳам адам роса дўппосладилар.

— Сенга маза, калтак еб қутулиб олдинг. Қани энди мени ҳам бувим саваласалар эди, ўзлари ҳам хумордан чиқардилар, мен ҳам айбим учун жазо тортиб сал енгиллашардим. Уролмайдилар, кучлариям йўқ, кўнгиллари ҳам бўш,— Тўлаган ўйлаб туриб қўшиб қўйди:— Одам айб қилгандан кейин жазолашса яхши экан, жазосини тортмагунча гуноҳкордек юриверар экансан.

— Бўлмаса майли, мушкулнингни осон қилиш учун ўзим яхшилаб пўстагингни қоқиб қўя қолай,— қулди Сайфи.

— Сенга майнавозчилик бўлса,— ўксиди Тўлаган,— эрта ўтиб индинга адам билан ойим келишади. Улар эшитишса, ана ўшанда кўрасан томошани. Буёқда энди Гулмира бутун мактабга ноғора қилиб чалмоқчи. Нима бўляпти ўзи?

— Нима бўларди, расво бўляпти,— деди Сайфи кўлларини мушт қилиб,— бекорга бу қиз кетимиздан пойлаб юрмаган!

— Кетдикми? — бўшашиб сўради Тўлаган ўлимга маҳкум қилинган маҳбусдек.

— Ҳозир, мен уйдагиларга бир нарса деб кетай, кейинги пайтда адам ҳар кадаминини текширадиган бўлиб қолганлар.

— Эй, Малоҳат,— сингисини чақирди у.

Ҳовли сулуриб юрган Малоҳат бошини кўтарди.

— Нима дейсан?

— Адам келиб қолсалар айтиб қўй, мен мактабга кетдим.

— Мактабда нима қиласан каникулда?

— Унис билан ишинг бўлмасин, айтиб қўй дегандан кейин айтиб қўявер,— катталик қилди Сайфи, аммо чиқиб кетиш олдидан қўшиб қўйди,— яқинда ўқиш бошланади, бориб дарсликларни олиш керак.

Иккала ўртоқ кўчага чиқиб кетишди.

— Ўзинг алдамасанг туролмайдиган бўлиб қолибсан,— писанда қилди Тўлаган.

— Нега энди алдар эканман, қайтаётганда мактабга ҳам кириб чиқамиз.— деди Сайфи.— Кутубхонада янги дарсликлар сотишаётган эмиш.

Бу хабарни Тўлаган кўшнисини Зокирдан ҳам эшитган эди.

— Ҳа, майли, кирамиз.

Гулмира болаларни очиқ чехра билан кутиб олди. У ўзи доим хушхол юрарди. Уйда қари бувиси ва буваси бор экан. Чолу кампирга: «Бирга ўқийдиган ўртоқларим», деб болаларни таништирди. Индамас дугонаси ҳам шу ерда экан, болалар билан мулоим саломлашди. Тўлаган билан Сайфи унинг овозини биринчи марта эшитишлари эди. Сайфининг: «Ие, тилинг бор экану мен сени соқов деб ўйлардим», деб юборишига сал қолди.

Гулмира болаларни меҳмонхонага таклиф қилиб столга дастурхон бегади.

— Бизларга ҳеч нарса керак эмас,— совуққонлик билан гапирди Сайфи,— нега чақирганингни айт, биз кетишимиз керак.

— Бир пиёладан чой ичларинг.

— Ичмаймиз! — қошларини чимирди Сайфи.

— Вой-бў, намунча чимириласан димоғдор бошлиқларга ўхшаб?!

Ҳамма, хатто Тўлаган ҳам кулиб юборди.

— Мен унақа эмасман. У сен, нуқул кеккайиб юрадиган,— Сайфи стол қошига ўтиришга мажбур бўлди.

Бир пиёладан чой ичдилар. Гулмира қуштили пиширган экан, татиб кўрдилар. Шундан кейингина Гулмира асосий мақсадга ўтди. Дугонаси ёрдамида тўрдаги деворга оқ чойшаб тутди, деразаларнинг пардаларини ёлди.

— Энди кино кўрасизлар,— деб эълон қилди.

Сайфи билан Тўлаганнинг қилиб юрган ҳамма ишлари — бозорда бировларнинг юқини ташиб юришгани, Қўйлиқда бесўнақай

ўспирининг туфлигини мойлашгани, урушиб қолиб тиракайлаб қочишгани — ҳамма-ҳаммаси бирма-бир қўз ўнгларида ўтаверди.

Сайфи ҳам, Тўлаган ҳам гарчи хона иссиқ бўлмаса-да, қора терга ботиб кетишди. Иккови ҳам худди игнанинг устида ўтиргандек тиширичлашарди. Қани энди тезроқ фильм тугай қолса-ю, жуфтакни ростласа, аммо аксига юриб кино аччиқ ичакдек чўзилиб кетди. Ёки болаларга шундай туюлди.

Йўқ, ниҳоят, тугади.

Сайфи билан Тўлаган бошларини кўтариб атрофга қарашга ҳам журъат этолмай қимирламасдан ўтираверишди.

— Қалай? — қувноқ овозда сўради Гулмира.

— Нима, қалай? — ўзини билмаганга солди Сайфи.

— Яхши чиқибдими, ахир бизларни ҳам бу биринчи мустақил фильмимиз. Ўргамчикка олганмиз, — деди Гулмира.

— Бокса одам бўласанлар, — тан берди Сайфи.

— Воқеаси пухта-да. Айниқса, бош қаҳрамонлар образи зўр, — ҳазиллашди Гулмира.

Сайфи ўлганининг кунидан тишининг оқини кўрсатди. Унга қўшилишиб Тўлаган ҳам тиржайди. Лекин иккаловининг ҳам иршайиши анчайин тентакона чиқди. Уларнинг ахволини кўриб Гулмира кулиб юборди.

— Устимиздан кулишга бизни уйингга чақирдингми? — аламзада оҳангда сўради Сайфи. — Шунгами?

— Йўқ, бунинг учун эмас, — жиддий тортиди Гулмира.

— Мактабда кўрсатмоқчимисан? — деди Тўлаган кўрқа-писа.

— Нахотки, бизларни шунақа сотқин деб ўйласаларинг, — энди Гулмира хафа бўлди.

Болаларга сал «жон» кирди.

— Нега чақирдинг бўлмаса?

— Айтияпман-ку, фильмимиз қандай чиққанлиги ҳақида сизларнинг фикрингизни билмоқчи эдик.

— Фақат шунгами? — ўзига ишонмай сўради Сайфи.

— Фақат шунга, — деди Гулмира.

— Демак, уйдагиларимизга кўрсатмоқчи эмассан, — топқирлик қилди Сайфи.

— Уйдагиларингга кўрсатиб нима киламан, уларнинг шундоқ ҳам ҳамма нарсадан хабарлари бор. — Сайфининг сўзини бўлди Гулмира. — Аммо мактабдагиларнинг ҳали ҳеч нарсадан хабарлари йўқ. Уларни биласанлару айниқса бизнинг синфимиздаги болалар кулишни яхши кўради.

Сайфи ичидан қайнаб чиқаётган нафрат ва газабини бир амаллаб ютиб юборди-да, захарли киноя қилди:

— Табриклаймиз, антиқа фильм яратибсизлар! Шубҳа йўқки, келажакда сизлардан нафақат ажойиб санъаткорлар, балки жуда моҳир ва нозик жосуслар ҳам етишиб чиқади.

Бу гап Гулмиранинг иззат-нафсига тегиб кетди, аммо нима деб жавоб беришни билмай қолди. Ўйлаб қараса, дарҳақиқат, қилиб юрган иши сал-пал айғоқчининг ҳунарига ўхшаб кетаркан. Изза бўлиб қолган Гулмира сир бой бермасликка ҳаракат қилди.

— Нима, биз сенларнинг сиригини битта-яримтага айтибмизми, киноя қиласан? Тажриба учун олдик. Аввалгиларини раҳбаримиз қўл остида суратга олган эдик, буни ўз кучимиз билан олдик. Ҳа, ўз кучимизни синаб кўрмоқчи бўладик.

— Шу холосми?

— Шу холос!

Сайфи бир лаҳза ўйланиб қолди.

— Бўлди, бизни нега чақирганингни энди тушундим,— деди у,— мақсаднинг бизларнинг бурнимиздан ип ўтказиб судраб юриш... Ғиринг десак мактабдагиларга айтаман, деб чўчитасан. Йўқ дегин-чи?

Гулмира хахолаб кулиб юборди.

— Буни лекин тўғри топдинг. Худди чизган чизигимдан чиқиб кўрларинг-чи, мактаб нима экан, бутун шаҳарга кулги қиламиз.

Тўлаган гапга аралашмас, Гулмиранинг индамас дугонасига ўхшаб уялиб ўтириб, ўртадаги гапни тингларди.

— Ўв, агар...— ҳаммани қулдириш учун иккала қўлни мушт қилиб деворни савалади Сайфи,— агар ўғил бола бўлганинда бормиди, ҳавончада туйиб талқон қилардим-да, Тўлаганга берардим, у чайнамай ютиб юборарди. Ҳа, сочингни толаси ҳам қолмасди бу дунёда, кулингни кўкка совурардим!!

Сайфининг ярми ҳазил, ярми чин қилиғидан ҳамма қотиб-қотиб қулди.

— Алам қилса, бурнингни тишла,— деди Гулмира.

— Лекин чучварани хом санабсан,— бўш келмади Сайфи,— сени ноғорангга ўйнайдиган ландовурлар биз эмас.

— Кўрамиз,— деди Гулмира.

— Кўрамиз,— ўжарлик билан қайтарди Сайфи.— Кетдик, Тўлаган!

Сайфи шахдам қадам босиб эшик томон йўналди. Тўлаган унинг кетидан эргашар экан, ер тагидан Гулмирага маънос қараб қўйди.

— Майли, хайр бўлмаса сизларга,— деди.

Қизлар ҳам хайрлашишди.

— Ишқилиб хафа бўлмай кетинглар, Тўлаган,— илик гапирди Гулмира.

Бу оддий гапдан Тўлаган нима учундир жуда қувониб кетди.

— Нега хафа бўлар эканмиз, кичкина бола эмасмиз-ку,— деди сиполик билан,— мард одам танқидни тушунади.

— Танқидни ҳам, ҳазилни ҳам. Хўб, яхши боринглар.— Гулмира эртақлардаги маликалардек, аммо меъёридан ўтиб кетмайдиган илтифот билан таъзим қилиб болаларни қўзатиб қолди.

Т Ў Н К А

Холлошша хола Тўлаганни вақтли уйғотди. Эртага Тўлаганнинг аласи билан онаси курортдан қайтишар экан, телеграмма келди.

Келинининг келишига уй-жойни гулдек қилиб қўймоқчи эди кампир. Шунинг учун саҳар турди. Кейинги пайтларда набираси билан сал совуқроқ гаплашиб юрарди, бугун гинани унутишга қарор қилди.

— Ҳой, Тўлаган, ҳовлини бугун бир тозалайлик.

— Ҳовли шундоқ ҳам чиннидек-ку,— уйқусираб гингшиди Тўлаган.

Кампир сулҳ таклиф қилган эди, Тўлаган ўзи сезмай ишнинг пачавасини чиқарди, унинг гингшигани Холпошша холага оғир ботди, дарров тўнини тесқари кийди.

— Ҳа, энди, шалтоққа ботиб ўтиришган экан, демасинлар деб тозалаб олайлик девдим-да. Майли, сен ўзингни уринтирмай қўя қол,— лоқайд гапирди кампир,— ўзим эшларман. Илтимос қилган эдим, ҳали замон Гулмира ҳам келиб қолар қарашворгани.

— Айтаверинг, буви, қандай юмушингиз бўлса ўзим қилиб бераман. Уйқусираб тушунмай қолибман,— хатосини тузатишга ҳаракат қилди Тўлаган.

— Вой, сен кўчадан ортиб уй ишига қайишарминг,— Тўлаганнинг бувисини лақиллатиб ҳаммоллик қилиб юрганига шама қилди Холпошша хола.

— Ҳалиям гинангиз тарқамадими, буви? Келинг, энди унутинг! — сидқидилдан зорланди Тўлаган.

Кампир дарров эриб кетди.

— Ўзим ҳам гапирмай дейману қилган ишларинг эсимга тушиб қолса аламдан тилимни тиёлмайман.

— Биласизми, нима, буви, мен ҳам қилмишимни ўйлайвериб жуда эзилб кетдим, яхшиси бундай қиламиз. Эртага адамгилар келинса, бор ганин очик айтинг. Майли, хоҳлаганларича савалашсин, чидайман. Шунда мен ҳам қийноқдан қутуламан, сизнинг ҳам кўнглингиз жойинга тушади.

Жуда одамни ерга уриб юбордингиз-ку, тўрам,— хафа бўлганини яширмай гапирди Холпошша хола.— Абдукаримбойнинг авлодидан чақимчи чиқмаган, зинҳор-базинҳор чиқмайди ҳам!

Тўлаган қувониб кетиб жилмайди.

— Аммо зўрсиз-да, буви! Айтмаслигингизни ўзим ҳам сезувдим.

Холпошша хола талтайиб кетди.

— Қонимиз асилда, тўрам, қонимиз асил! Отам раҳматли қизил аскарларга командир бўлганлар, ўша киши бир кун ёзғиз ўзлари босмачиларнинг қўлига тушиб қолибдилар. Қўрбоши ҳикилдоқларига пичокни қадаб: «Аскарларинг қаерда, айт, бўлмаса каллангдан жудо бўласан», деганида ҳам миқ этмаган эканлар. Сотқинлик қилгандан кўра ўлимни афзал кўрганлар. Шундай одамнинг қизи чақимчилик қилиши мумкин, деган бемаъни фикр қандай қилиб миянгизга келди, тўрам?

— Узр, биздан ўтибди,— деди Тўлаган ҳам муллаваччалардек қўлини кўксига қўйиб.

Шундан кейин гина-қудурат бутунлай унутилиб, аввалги пайлик муносабат тикланди.

— Ҳаммаёқни чиннидек қилиб қўйиб, онагни бир хурсанд қилайлик-а! Нима дединг?

Холпошша хола енг шимариб тоқчалардаги чойнак-пиёлаларни артишга тушиб кетди.

— Лекин... мана кўрасиз... уларга бор гапни ўзим айтаман,— деди Тўлаган.

— Мана бу марднинг иши бўлади. Ўзинг айтсанг, гуноҳингдан ўтишади.— Холпошша хола меҳр билан набирасига боқди.

Энди Тўлаган ҳам талтайиб кетди.

— Буви, сизга битта нарсани айтайми?

— Айта қол.

— Сизнинг санъатни яхши кўришингизни биламан. Шунинг учун биринчи сентябрдан Пионерлар саройига бориб, дуторчилар тўғарагига ёзилмоқчиман...

— Тағинми!!

— Йўқ, чўчиманг. Бу гал ўзингизни олиб бориб, дутор чалишни ўргатувчи домламиз билан таништириб қўяман. Мана кўрасиз, яхшилаб ўрганволиб, эски-эски машқларни чалиб бераман.

— Қўлингдан келармикин, дуторга укувинг бормикин?

— Э, нима деяпсиз, сайратвораман, ҳаммаси хоҳишга боғлиқ, астойдил киришаман. Эшитганлар сел бўп кетмаса ҳисоб эмас.

— Ниятингга ет, болам.

Тўлаган Сайфига ўхшаб ҳовлиқди.

— Мен ҳам қўлимдан иш келишини исботлашга қасд қилдим.

— Бўпти, шоввоз, ўрганиш сиздан, қулинг ўргилсин дутор олиб бериш биздан,— чапаничасига қўлини кўксига қўйиб аҳд қилди Холпошша хола,— бир ойлик пенсиямни бутунлай сизга бағишлайман.

— Хўп, мен нима иш қилай, буви? — Тўлаганнинг кайфияти жуда чоғ бўлиб кетди, ҳозир у ҳар қандай юмушга тайёр эди.

— Ишнинг оғири сенинг бўйнингга,— деди Холпошша хола.

Ҳовлининг ўртасида нок ўсарди. Шу баҳор бирдан касалланиб ярми қурий бошлади. Қуриган дарахтнинг хосияти бўлмайди, деб Тўлаганнинг адаси одам опкелиб нокнинг тагидан кестирди, шохларини чошиб майдалаб, обдан қурисин учун ҳовли этагига тахлаб қўйган эди. Энди куз келяпти, ҳадемай ёгингарчилик бошланиши мумкин. Холпошша хола шу ўтинларни опкириб ошхонага тахлашни буюрди набирасига.

Бутун бошли дарахтдан чиққан ўтинни ташиб қўйиш битта одамга осон эмас, ҳам зериктириб, ҳам чарчатиб қўяди. Шунинг учун Тўлаган қўрқа-писа бувисидан сўради:

— Буви, Сайфини чақириб келсам майлими, икки кишилашиб бирнаса ўтинингизни тахлаб қўярдик.

— Сайфини дейсанми? — Холпошша хола бирпас иккиланиб турди,— келармикин?

— Келади, у ҳеч кимдан ёрдамини аямайди,— севиниб кетди Тўлаган,— ҳашардан ким қочарди?

— Чақирсанг чақира қол, биламан, Сайфисиз яшолмайсан.

— Раҳмат, буви!

Тўлаган югурганича кўчага чиқиб кетди. Ярим соат ўтар-ўтмас Сайфини бошлаб келди. Келишса, Гулмира ховлини суцуриб юрибди.

— Ҳа, нега анграйиб қолдинглар, кўришишни ҳам билмайсанлар,— бегараз жилмайди Гулмира.

— Яхшимсан,— дейишди болалар бепарвогина.

— Э, келинг Сайфи ҳофиз, эсон-омон юрибсизми? Жуда кўринмай кетдингиз? — хушчақчақлик билан қарши олди Сайфини Холлошша хола.

— Юрибман,— деди Сайфи,— ўзингиз қалайсиз?

— Яхшиман,— деди кампир,— ажаб қилибсан-да келиб. Ўртоғингга бир ёрдамлашиб юборасан.

— Ишдан бизни қочиролмайсиз,— катта кетдилар Сайфивой.

— Анави ўтинни ошхонага ташиб қўйсанглар бўлди. Мен ҳам бўш турмайман, пешинга қулинг ўргилсин қилиб чойхона палов дамлаб бераман.

— Вой, холажон,— гапга аралашди Гулмира,— ўтинни боғча болалар ҳам ташиб қўйиши мумкин. Девдек-девдек йигитларга шу ишни буюрасизми?!

— Нима қилишсин дейсан, бўлмаса?

— Қирқилган нокнинг тўнкаси ховлининг ўртасида кўзга тушган тикондек бўлиб турибди. Шунга кавлаб олиб ташлашсин.

— Тўнка кавлаш осон экан-да, сенга? — ўкрайиб Гулмирага қаради Сайфи.

— Ҳа, кизим, тўнка кавлаш ҳали буларга оғирлик қилади.

— Э, бизнинг болаларни унақа камситманг, холажон. Паҳлавон-ку, булар. Пешинга қолмай кавлаб олишади. Нима дединглар, шоввозлар?— Гулмира синфдошларига маънодор қараб қўйди.— Бўла қолдинглар!

Гулмирага йўқ деб бўлармиди. Сайфи аламидан тишларининг орасидан чиқариб нималардир деб пичирлади. Тўлаган ҳам ўлаганининг кунидан ҳужрадан кетмон, бел, болта олиб чиқди.

Иш бошланди. Иккала ўртоқ гоҳ кетмон, гоҳ бел билан тўнканинг атрофини ўя бошладилар. Ер заранг эди, ҳар кетмон урганда тошга теккандек тарақлаб товуш чиқарди.

Орадан ярим соат ўтар-ўтмас Сайфи ҳам, Тўлаган ҳам қора терга тушиб кетдилар. Шу пайт чойнак кўтариб Гулмира келди.

— Мана кўк чой дамладим, томоқларингиз ҳам қақраб кетгандир, ичволақолинглар.

Сайфи Гулмирани қувиб бермоқчи эди, лекин шароит кўтармасди, шунинг учун газабдан тишлариниғижирлатиб қўя қолди.

— Бир нарса дедингми, Сайфи ҳа... раҳмат деясанми? Арзимайди! — Гулмира чойни қайтариб иккита пиёлага қуйди.

— Раҳмат дердим... бизлардан нарироқ юрсанг,— паст овозда тўнғиллади Сайфи.

— Бизнинг синфдаги болаларнинг қандайлиги эсингдан чиқмади, ишқилиб? — бепарво оҳангда сўради Гулмира.

— Нимага шама қиянсан? — Сайфи ёвқараш қилди қизга.

— Ҳеч нарсага, синфимиздаги болалар текин томоша бўлса жудаям қулишни... э, узр, иш қилишни яхши кўришларини эслатиб қўймоқчийдим, холос,— Гулмира билинар-билинмас жилмайиб болалардан узоқлашди.

— Э, кино олмай қўлинг синсин,— деб тўнғиллади Сайфи. Пиёладаги чойни иссиғлигича хўплади, оғзи куйиб бир оёқлаб сакрай бошлади. Тўлаган ўзини тутолмай кулиб юборди.

Гулмира ҳам яйраб қулди. Кейин айвонда кўрпанинг жилдини янгилаётган Холпошша холанинг ёнига бориб пахта қоплашга ёрдам берди.

Пешинга яқин болалар тўнканинг атрофини ховуздек қилиб қавлашди. Ҳар қаёқдан тарвақайлаб кетган илдишларни болта билан чошиб тўнкани яккалаб қўйишди. Лекин ҳали энг асосийси — ўк илдиш қолган эди.

Холпошша хола уларнинг атрофида гирдикапалак эди. Дамбадам келиб хол-ахвол сўрар, чарчаган бўлсанглар дам олинглар деб қистар, овқат ейсизларми, деб сўрайверарди.

— Э, холажон, жуда кўнглингиз бўш экан-ку. Буларнинг ҳозир чарчоқ нималигини билмайдиган, айнаи кучга тўлган пайти.

— Шундоқ бўлса ҳам озгина дам олволишсин. Тўнка қазиб юриптими булар. Ошим ҳам тайёр бўлиб қолди, дамлаб қўйдим. Ҳа, бўлади қилақолинглар.

Болалар ҳақиқатда ҳам жуда ҳолдан тойган эдилар, дам олиш ҳақидаги таклиф уларга мойдек ёқиб тушди, ўзлари қазиб чиқарган тупроққа бири ёнбошлади, бири чалқанча тушиб ётди. Шу пайт талабларга биноан бўлгандек енгил шабада турди. Шунақа ҳузур қилдиларки, асти қўяверасиз.

— Тўлаган, битта нарса десам хафа бўлмайсанми? — шивирлаб сўради Сайфи.

Чалқанча тушиб ётган Тўлаган ҳатто жавоб беришга ҳам эринди.

— Дам олсанг-чи...— деди у эшитилар-эшитилмас.

— Хафа бўлмасанг айтаман.

Тўлаган пинагини бузмасдан кўзларини юмганича ётаверди.

— Гашираврайми? — Сайфи ўзиникини қўймасди.

— Ўзинг биласан.

— Аммо... ғирт жинни экансан!

— Нима?! — бирдан ўзига келиб тирсагига ёнбошлади Тўлаган.

— Ғирт жинни экансан, дейман,

— Нега энди?

— Жинни бўлмасанг кино олишни ўргансак, бош ролни Гулмирага берамиз, дермидинг. Бундан золим, бундан бағритош қиз йўқ-ку синфимизда!

— Жуда унчалик эмас, одамгарчилиги ҳам бор,— эътироз билдирди Тўлаган.— Адам билан ойим кетишибдики, йўқликларини билдирмай ҳар кунни чиқиб бувимга қараниб юради. Бизни ҳам сотмади, бўлмаса аллақачон ё бувимларга, ё сеникидагиларга

килиб юрган ишларимизни етказган бўларди. Мана кўрасан, мактабда ҳам ҳеч кимга айтмайди. Фақат бизни чўчитяпти, гапига кирдириш учун.

Сайфи тентакларга қарагандек ўртоғига ачиниб назар ташлади.

— Ҳайронман, нимасини яхши кўрасан шу бижилдоқни? Бошқаси қуриб қолганми?

— Ким сенга яхши кўраман деяпти! — қип-қизариб кетди Тўлаган.

— Қадимгилар муҳаббатнинг кўзи кўр бўлади, деб бежиз айтишмас экан. Бўлмаса шунга ишқинг тушармиди?! Яхшиям шу баттол қиздан бир кўча нарида тураман, сенга ўхшаб девор-дармиён қўшни бўлсам, билмадим қандай чидардим? — Умрида биринчи марта нолиб гапирди Сайфи...

— Уй ишларини нуқул ўшандан кўчирасан-ку, — ўртоғи Гулмирани ёмонлашини истамасди Тўлаган.

— Бу одати яхши, қизғанчиқ эмас, — сал юмшади Сайфи, — фақат мана шу каникулда кўп жигимга тегди-да. Тавба, деб гапирай-у, овозини эшитсам юрагим зириллайдиган бўлиб қолибди.

Худди Сайфининг гапини тасдиқлагандек Гулмиранинг овози эшитилди.

— Ҳа, ялқовлар, бу нима ётиш?!

Иккала бола қандай килиб ўринларидан иргиб туриб кетганларини билмай қолишди.

— Қани, дарров юз-қўлларингни ювинглар-да, айвонга чиқинглар! Овқат тайёр! — буюрди Гулмира.

— Хўб бўлади, — баробар жавоб беришди болалар.

Паловни ўзи айтгандек қойил қилибди Холпошша хола. Аммо Гулмира ҳам аччиқ-чучуқни бошлабди. Ҳаммалари ўтириб иштаха билан бир лаган паловни туширишди. Ошдан кейин кўк чойни майдалаб ўтириб бирпас қизиқчилик қилишди. Қулгига келганда Сайфининг олдига тушадиган одам йўқ, сал нарсага шарақлаб кулади, кулгиси шунақа аломат, шунақа юқумлики, эшитганлар қўшилишиб кулиб юборишади.

Ҳа, гап сотиш бўлса Сайфи жуда эшилиб кетади. Ҳозир ҳам кўрпачага узала тушиб, биқинида парёстик, Холпошша хола билан бири олиб, бири қўйиб ҳаңгомаланиб ўтиришарди. Гулмира қараса, гапнинг тағи кўримайди. Шунинг учун, «қани энди тура қолинглар», дегандек йўталиб қўйди.

Болалар туришга мажбур бўлишди. Йўқ, мажбур бўлганлари йўқ, Сайфи Холпошша холани авраб, гапга солиб ўтиравериши мумкин эди. Масала бошқа ёқда эди. Болалар ишга қизиқиб кетган: тўнкани охиригача қазиб олмасалар кўнгиллари жойига тушмасди. Тўғри-да, қўлларидан иш келишини кўрсатиб қўйишсин! Қолаверса Гулмиранинг олдида ҳам юзлари ерга қараб қолишини истамас эдилар.

Кечга яқин тўнкани, ниҳоят, қазиб бўлдилар. Ўрни катта чуқур бўлиб қолган эди, тупроқ текислаб юбордилар. Суюниб кетган Холпошша хола, «умрларингдан барака топинглар».

деб болаларни роса дуо қилди. Ҳатто Гулмира ҳам тан берди болаларга. Ҳайратини яширолмай:

— Қойилман, иккаловинг тўртта мардикорнинг ишини қилдиларинг! — деди.

Ҳаммадан ҳам кўра Гулмиранинг шу гапи Тўлаганга ёқиб тушди. Тўлаган уёқда турсин, хатто Сайфи ҳам бу гапдан суюниб кетди. Кўрагини қалқон қилиб гердайти.

— Э, битта-иккита тўнка нима деган нарса экан бизларга! Тагин ҳам сен назарга илмайсан-да бизларни. Аммо хато қиласан, қўлимиздан нималар келишини бир кунмас-бир кун кўрсатиб қўямиз! Ушанда ҳайратдан ёқангни ушламасанг Сайфи отимни бошқа кўяман.

ЯНА ЯНГИ ОРЗУ

Тўлаган вақтли туриб йўл ҳозирлигини кўрди. Кийимларини яхшилаб дазмоллади, тирноқларини олди, сочини ҳўллаб таради, кейин ҳақ деб соатига тикилиб ўтирди.

Холпошша хола ҳам сандигини очиб кишилиққа киядиган сарполарини олди. Ҳа, бугун қанча ясанса арзийди — ахир ўгли билан келинини кутиб олишга чиқади. Шундай қилиб у ҳам эрта бурундан тайёр бўлиб олди. Аммо вақт эса ҳали эрта — поезднинг келишига уч соат бор эди.

Вақтни қандай қилиб ўтказишни билмай ўтирган эдилар. бирдан эшикдан Сайфи кириб келиб қолди. Уни кўриб Холпошша хола ҳам, Тўлаган ҳам севиниб кетишди.

Сайфининг кўзлари олазарақ, ғайрати ичига сиғмасди. У шошиб Холпошша хола билан сўрашди-да, ўртоғининг қўлтиғидан судраб четга, ҳовлига тортди.

— Бир минутга буёққа кел, сенда гапим бор.

Тўлаган итоаткорона қадам босиб ўртоғи билан ҳовлининг ўртасига тушди. Сайфи жуда катта бир сирни айтадигандек. Тўлаганнинг кўзига қаради.

— Эх, ишлар зўр. — деди у.

— Нима бўлди?

— Энди бўлади, — қўлларини бир-бирига ишқади Сайфи.

— Бўпти, гапир, намунча чўздинг.

— Гап шуки, энди кинони йиғиштирамиз. Ҳа, кино билан Гулмира шуғулланаверсин. Мен бошқа нарса ўйлаб топдим.

— Яна-я?! — Тўлаган расмана кўркиб кетиб ўзини четга олди.

Сайфининг кўзлари чакнаб ҳовлиқди.

— Эшитсанг, оғзинг ланг очилиб қолади.

— Керак эмас, менинг бўладиганим бўлди.

— Менга қара, бу гал жуда бошқача нарса ўйлаб келдим. Жуда антика! — Сайфи қўли билан дирижёрларга ўхшаб ҳар хил ҳаракатлар қилди.

Бу ҳаракатлар қандай маънони билдиришини тушунолмаган Тўлаган анграйиб тураверди.

— Ҳа, эшитсанг ағдарилиб тушасан. Айтайми, қўшилсанми?

— Керак эмас, қўшилмайман.— Тўлаган юрагидаги қизиқиш алангасини зўрга босди, ёлбориб гапирди.— шунчалик шарманда бўлганимиз етар, оғайни кел, буёғига тинч юрайлик.

— Яхшилаб ўйлаб кўр, тагин кейин нега қўшилмаган эканман, деб ачиниб юрма. Кейинги пушаймон, ўзингга душман.

— Ачинмайман,— ҳалитдан ачиниб гапирди Тўлаган.

— Шунақами, майли, ўзинг биласан.— Сайфи кетишга отланди.— Лекин ҳалиям вақт бор. Яна бир карра ўйлаб кўр, эшигингга етгунимча тўхтатишинг мумкин.

— Нима, дарров кетмоқчимисан?

— Ҳа, вақт тиз. Айтгандек, мана буни сенга Гулмира бериб юборди.— Сайфи қўлтиғига қистириб олган китобдан учтасини Тўлаганга узатди.— мактабга борса, дарсликлар бераётган экан. Сен билан менга ҳам олибди. Сен айтгандек, одамгарчилиги бор...

— Раҳмат,— деди Тўлаган.

— Раҳматни ўзига айтарсан. Хўн бўлмаса...

— Ростдан кетяпсанми? Бирпас ўтир.

— Йўқ, ўтирмайман, соғ бўл, ошна.— Сайфи одати бўйича шошиб йўлга тушди, эшикка етиб орқасига ўтирилди.— ўв, болапақир, имкониятдан фойдаланиб қол, охирги марта сўрайман: қўшилсанми, йўқми?

Тўлаган индолмади.

— Нима дединг?! — хуружни кучайтирди Сайфи.

— Одамни кўп қийнама! Йўқ дедим-ку! — хуноби ошиб жавоб қилди Тўлаган.— Йўқ!

— Майли, менга барибир, ўзингга ёмон қияпсан.

Сайфи чиқиб кетди. Тўлаган бўшашиб, жойида кимир этмай тураверди. Ҳовлининг ўртасида қаққайиб турган набирасини Холпошша холанинг овози ўзига келтирди.

— Ҳой, Тўлаган, сенга бир бало бўлипти, шунчалик ҳам гўдайган бўласанми?! Уйингга келган одамни ўтиргин, дейишни ҳам билмайсан-а!

— Айтдим, кўнмаса нима қилай?

Шу пайт кўча томондаги девор тепасида Сайфининг боши кўринди. У хўштак чалиб Тўлаганни чақирди.

— Ҳой, кейин ачиниб юрма тагин!

— Бўпти, айт, нима? — сўради Тўлаган.

— Қўшилсанг айтаман.

— Олдин айт, кейин ўйлаб кўраман.

Сайфи имлаб ўртоғини ёнига чақирди.

Тўлаган оёғини судраб босиб деворга яқинлашди. Сайфи от мингандек деворга ўтириб олди.

— Қўймадинг, қўймадинг-да. Италиялик машҳур скрипкачи Паганинини биласан-а! Кўриниши алвастига ўхшаган бўлса ҳам скрипка чалишда унинг олдига тушадиган одам бўлмаган. Бутун дунё унинг маҳорати ва усталлиғига тан берган.

— Сўзбошини жуда чўзвординг-ку.— кесатди Тўлаган.

— Хўп, қисқа қиламан. Эртадан Пионерлар саройига бориб музика тўгарагига ёзилмиз-да, гижжак чалишни ўрганамиз. Кинnochилар бачкана, бетайин одам бўлишади. Биз нафис санъатга ўзимизни урамиз. Гижжакда гамгин куйларни шунақа эзиб чаладиган бўлайликки, эшитганлар ҳўнг-ҳўнг йиглаб юборишсин,— Сайфининг кўзлари пордаб кетди,— бунга нима дединг: Зўр-а!!

— Э... Мендан гижжакчи чиқмайди,— ҳафсаласи пир бўлиб кўл силтади Тўлаган.

— Ие, сендан чиқсин-да! — кўпириб, ошиқиб гапирди Сайфи, сакраб ерга тушди,— сен ҳеч қулоғингни кўрганмисан?

— Қулоғингни дейсанми?

— Ҳа, қулоғингни ҳеч кўрганмисан?

Тўлаган ҳайрон бўлди:

— Қулоғимга нима қилибди?

— Эй нодон одам! Бу қулоқ эмас — хазина-ку! Ҳа-да, бунақа шалпангқулоқ гижжакчи учун хазина!

— Яна масхара қилисанми одамни?!

— Бунақа келишган, бунақа бежирим қулоқ гижжакчи учун хазина-ку,— дарров хатосини тўғрилади Сайфи.

— Бор-эй... гижжакка қулоқнинг нима даҳли бор?! — энсаси қотди Тўлаганнинг.

— Жудаям бор-да, оғайни! Яхши қулоқ битта эшитган куйни дарров эсида олиб қолади. Куйни эслаб қолиш эса музикачи учун энг зарур нарса! Мана мени қулоқларим ҳам қулоқми?! Нима эшитсам уёқдан кириб, буёқдан чиқиб кетаверади.

Тўлаган жуда қийналиб кетган эди. Тиниб-тинчимас Сайфи нуқул ҳар хил хомхаёлларни топиб келади, лекин шундай гапирадими, лаққа тушмасдан иложи йўқ, ҳа, қандай қилиб авраб қўйганини билмай қолади одам. Шунинг учун эҳтиёт бўлиш керак.

— Кел, қўй, бошни қотирма.

— Сени ҳеч ким зўрлаётгани йўқ, оғайнигарчилик дегандек олдиндан бир ўтиб қўй дедим-да,— парвойи фалак бир кайфиятда гапирди Сайфи,— вақтлар ўтиб концертимга таклиф қилиб келганимда бир оғиз айтмабсан, деб гиналаб юрмагин деяпман-да! Омон бўл, оғайни, омон бўл! Шу ҳам бир ҳунарли бўлиб қолсин дедим. Истамасанг юравер ковушингни судраб, кўча чангитиб.

Сайфи аллақандай куйни ҳуштакда чалиб олифта рафтор билан эшик томон кетди. Мана, у эшикдан чиқиб кўздан ғойиб бўлди. Унинг орқасидан қараб турган Тўлаганнинг ичида бир нарса узилиб тушгандек бўлди, у ўртоғининг кетидан кўчага отилди. Қараса, ҳали Сайфи унча олислаб кетмаган экан.

— Ўв, менга қара,— чақирди уни Тўлаган.

Сайфи тўхтаб орқасига ўгирилди.

— Нима дейсан?

Тўлаган унга яқинлашди.

— Таклифингга жон-жон деб қўшиллардим-у... аммо бувимларга ваъда бериб қўювдим-да.

— Қандай ваъда?

— Ўшанда ашулачи бўламан, деб алдаганимнинг эвазига дутор

чалишни ўрганишга аҳд қилдим. Дуторни ўрганиб, бувимга ча-
либ бериб ўтирмоқчиман. Эски ашула, куйлар бувимнинг жон
лари.

Агар ваъда бериб қўйган бўлсанг, майли! Унда ҳаммаси
жойида! — Сайфи энди ўртоғидан сираям хафа эмаслигини кўра-
тиш учун жилмайиб қўйди.— Хайр, оғайни.

— Келиб тур, шунақа,— деди Тўлаган.

— Кўраман. Каникул ҳам тугаб қолди, энди ўқишга тайёрланиш
керак.

Улар хайрлашиб, иккалови икки ёққа кетди. Тўлаган энди уйи-
нинг эшигига етганини билади, Сайфи орқасидан бақириб қолди.

— Тўхта! — у югуриб Тўлаганнинг олдига келди.— Э, миямиз
курсин иккаламизнинг ҳам! Сен дуторни, мен ғижжакни чалишни
ўргансак, демак, иккаламиз музика тўғарагига борамиз. Шун-
дайми?

Тўлаган ўртоғининг сўзини бўлишга журъат этмай боши билан
«ха» нинг ишорасини қилди.

— Шундоқ бўлгандан кейин синфимиздан яна уч-тўртта болани
ўша тўғаракка аъзо қилдирамыз. Нукул партани чертиб чалиб
ўтирадиган Чори тўполончи доира чалишни ўргансин. Анави
юмшоқ супурги бору — Собир, у сивизгага ёзилсин. Оти ҳам мос
тушар экан — Собир сивизга! Демак, ғижжакчи бор, дуторчи
бор, чилдирмачи, сивизгачи ҳам бор. Энди битта чангчи керак.
Майли, сени илтимосингга биноан; чанг чалишга Гулмира кира
қолсин. Ансамблимизда битта қиз бола бўлса зиён қилмайди,
қайтанга безайди ансамблни.

— Қандай ансамбль?

— Ўзбек халқ чолғу ансамбли. Айтянман-ку, Пионерлар
саройида эпақалик чалишни ўрганиб олганимиздан кейин ўзимиз
мактабда ансамбль ташкил этамиз. Ҳар хил жойларга бориб
концертлар қўйиб юрамиз. Мана кўрасан, уч-тўрт йил деганда
бутун республикага донғимиз кетади. Концертимизга одамлар билет
тополмай қолишади. Ана обрў, ана шон-шухрат!

— Болалар рози бўлишармикин тўғаракка ёзилгани? Айниқса,
Гулмирани биласан-ку, ўзининг айтганидан қолмайдиган кайсар
қиз.

— Уёғини ансамблнинг бадий раҳбарига қўйиб бер.

— Бадий раҳбар?

— Ҳа-да, уёғини ўзим қойил қиламан. Гулмиранг тугул авлиё-
ининг бўлса ҳам кўндираман! Санъатдан юз ўғирган ваҳшийларни
хали кўрмаганман.

Сайфининг бутун борлиғидан вулқондек отилиб турган
ғайрат Тўлаганни ҳайратга солди. У анқайиб ўртоғининг оғзига
тикилиб турарди.

— Лалайма, ошна! Ўзингни қўлга ол, бизни юзлаб колхоз ва
совхозлар, дала шийпонлари, завод ва фабрика клублари, томоша
заллари кутяпти! — Сайфи баландпарвоз овозда хитоб қилди.—
Қани, карнай ва сурнайлар, ноғора ва чилдирмалар, баралла
янгранг, авжга мининг! Биз улўғ орзу сари йўлга чиқянимиз!

— Ўв, жуда авжингиз баланд-ку, бир парда настга тушинг,—
жилмайди Тўлаган.

— Биласиз-ку бизни, чала-ярим ишга тобимиз йўқ. Нимагаки
қўл урсак астойдил, шавқу завқ билан қиламиз,— ўртоғига
қўшилиб жилмайди Сайфи.

* * *

Қуёш ҳали чиқмаган, уфқ энди оқарабошлаган пайт. Бутун
борликда осойишталик, сокинлик ҳукмрон. Шаҳар ширин уйқуда.
Кўҳна Тошкентнинг эски шаҳридаги камқатнов, эгри-бугри кўчалар
бўйлаб Сайфи югурганча кетяпти. У ғайрати жўшиб, ҳаприқиб,
ошиб-тошиб олға ошиқади. Унинг чехраси ёруғ, кўзларида
умид ва ишонч порлайди. Мана, у кенг ва равон кўчага бурилди.
Узоқда, Тўлаганларнинг уйи ортидан тоғ билан тутшиб кетган
қин-қизил уфқ кўринди. Сайфи қадамини тезлаштирди.

Кичкина одам катга умидлари сари елдек учиб борарди.